

tv-15 naš TOVARIS

Št. 52

29. decembra 1983

Leto XXI

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

*V novo leto vzemimo s seboj vse dobro in lepo,
kar nam je dalo leto, ki se izteka.*

Pustimo vse vojne, napetosti, nasilje in bedo.

*S seboj pa ponesimo ljubezen med ljudmi,
mir na svetu in blagostanje.*

RO ZZB NOV
ROK ZRVS in
Uredništvo
TV-15 Naš tovariš

Temelji leta 1984

Temeljna naloga gospodarske politike v prihodnjem letu je oživiljanje gospodarske aktivnosti z ustvarjanjem možnosti za rast proizvodnje, izvoza in produktivnega zaposlovanja. Ukrepi ekonomske politike, vsaj tako obljublja v zvezni vladi, bodo spodbujali proizvodnjo za izvoz, proizvodnjo hrane in deficitarnih izdelkov, turizem, drobno gospodarstvo, promet in stanovanjsko gradnjo. Tako določa predlog zvezne resolucije o družbenogospodarskem razvoju v prihodnjem letu. Resolucija je tokrat še posebej specifičen dokument, saj v prvem delu govori o osnovnih smereh uresničevanja prve etape dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije.

V decembru so delegacije republik in pokrajin v zvezni skupščini natanko deseti, na temelju popolnega soglasja, usklajevale razvojno politiko države za prihodnje leto. Prvič se je to zgodilo decembra 1974, pri prvem delegatskem sklicu. Priče vseh desetih decembrskih usklajevanj so le novinarji, saj se delegati menjajo, njihov vtis pa je, da se tudi letošnje, »jubilarno« zasedanje bistveno ne razlikuje od prejšnjih. Vsi se zavedajo, ali pa bi se vsaj morali, da bo prihodnje leto izjemno težko. Zavedajo se tudi, da različnost ravni razvoja posameznih republik in pokrajin nujno vsiljuje tudi različni način »branja« tako razvojnih dokumentov za prihodnje leto, kakor soglasno sprejetih izhodišč iz dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije. Tako je ostalo nesporno še veliko vprašanj, okrog katerih se lomijo kopja med delegacijami republik in pokrajin. Gre seveda predvsem za določila, ki neposredno zadevajo materialni položaj in odnose, to pa so vprašanja, kjer je najtežje doseči soglasja.

Resda nas izkušnja uči, da resnični gospodarski tokovi v prihodnjem letu ne bodo preveč odvisni od tega, kar bo zapisano v resoluciji, temveč skoraj izključno od ukrepov družbenopolitičnih skupnosti (pri tem ne gre pozabiti na zunanjo finančno pomoč, ki je tudi odvisna od teh ukrepov). Če moramo v prihodnjem letu bistveno zmanjšati inflacijo, potem monetarni ukrepi in nadzor nad cenami niso ustrezni ukrepi; če je nujno večje odpiranje v svet, ekspanzija izvoza na ekonomskih načelih in ekonomsko zadoščen uvoz (lahko ga omejuje uvozni režim in pomanjkanje dinarjev), potem dosedanje prilagajanje tečaja dinarja kot edini ukrep ne zagotavlja uspe-

ha; če si želimo rast storilnosti dela, potem najbrž ni mogoče vse socialne probleme družbe prevladati na ramena organizacij združenega dela.

Primerjava razvojnih vizij posameznih družbenopolitičnih skupnosti torej republik in pokrajin, med seboj in z zvezno, kaže, da so zelo različna razumevanja položaja, kljub poudarjanju potrebe po združevanju, po skupnem jugoslovanskem trgu itn. Boj za večjo proizvodnjo, večji in

pri tem pa pomagali, da bi tako proizvodnjo kot izvoz povečal kdo drug, zunaj »naše« republiške ali pokrajinske meje.

Naslovi, ki so v časnikih pospremili posamezne razvojne vizije republik in pokrajin v prihodnjem letu, po svoje pričajo o različnosti pristopov na isti stabilizacijski poti. V Srbiji so zapisali »uvoz nad zveznim povprečjem«, res pa je, da ni republike, ki bi načrtovala manjši uvoz reproduk-

Milka Planinc
v Skupščini
SFRJ:

„Kreditno-
monetarna
politika
v prihodnjem
letu« bo še
naprej nujno
omejitvena.“

razumnejši izvoz in manjšo notranjo rabo so bolj ali manj stične točke v vseh razvojnih načrtih. Torej navidez ni posebnih razlik, ko gre za smeri stabilizacijske poti. Tako je to v stopnjah rasti proizvodnje in izvoza, v merilih za omejevanje notranje porabe, v predlogih za selektivno zmanjšanje naložb in prav takšno povečanje uvoza. Pa ja žal že tako, da vsak misli na svojo večjo proizvodnjo in svoj večji izvoz, da nihče niti ne pomisli, da bi bilo morebiti za državo v celoti boljše, ko bi kakšno proizvodnjo in izvoz zmanjšali, ker sta pač neracionalna, ali pa ne prinašata koristi,

cijskega materiala in surovin za izvozno proizvodnjo, kot do določa zvezna resolucija. V Makedoniji, kjer so živeli v mraku in v pričakovanju mazuta za njihove termoelektrarne, so poudarili »javno posojilo za gradnjo elektroenergetskih objektov«. Na Hrvaškem, kjer so organizacije združenega dela v tujini posebej močno zadolžene, govorijo spet o »izvozu za vsako ceno« in tudi načrtujejo tako, kljub omejenosti zvezne energetske bilance, izvoza nafte in derivatov. V Bosni in Hercegovini, ki ne bo več nerazvita republika, načrtujejo »skromnejše stopnje rasti« in ponujajo

sovlaganja v termoelektrarne in surovinsko bazo. V Črni gori so spoznali, da »življenje spreminja načrte«, da so možnosti omejene in da bodo prav te določale marsikaj v družbenem načrtu republike do leta 1985. Kosovo, ki je kljub velikim investicijam spoznalo, da brez kadrov in znanja ne bo načrtovanih uspehov, načrtuje za petin večji uvoz blaga in storitev in si želi »tehnologijo iz uvoza«. V Vojvodini pravijo »dolгови znižujejo standard« in snujejo izvoz hrane – če ne, pa zahtevajo devizno nadomestilo iz zvezne blagajne. V Sloveniji, pa naj nihče to ne prebere ko pretirano hvalo, saj smo izbrali nalašč naslov iz Borbe, ki je bila slovenskim stališčem pri usklajevanju resolucije najmanj naklonjena, se v predlogu resolucije govori o »večji storilnosti in boljši delitvi« in o kar največji razbremenitvi gospodarstva.

Resničnih sprememb gospodarske politike si ni mogoče obetati, če bo vsak vlekel na svojo stran, če v združenem delu ne bo prišlo do dohodkovnega povezovanja prek meja družbenopolitičnih skupnosti in če ekonomske zakonitosti, vsaj v tistem delu, ki ustrezajo naši viziji samoupravnega socialističnega gospodarstva, ne bodo postale temeljno vodilo našega obnašanja in ravnanja. Resničnih sprememb tudi ne bo, če ukrepi ekonomske politike ne bodo posegli v najrazličnejše privilegije. Kaj, denimo, pomeni reforma cen ob petkovem dogodku. Zvezna vlada je že marca, ko je sprejela podoben podražitveni paket, priznala, da nima pravega orožja, s katerim bi zaustavila naraščajočo draginjo. Priznala je tudi, da zamrznitev cen, ki je veljala vse letošnje prvo polletje, ni ničesar uradila in da je celo pospešila inflacijsko rast v drugi polovici leta. Potem pa je vlada dolgo časa molčala in s tem spet priznala, da ni imela izdelane politike cen in da ji ni uspelo izpolnjevati protinflacijskega programa. Že pred dobrim letom dni je obljubila, da bo pripravila ustrezno cenско politiko. Podražitve so pokazale, da to ni tako in da bomo v prihodnje leto zakorakali s precejšnjo inflacijo, ki jo prenašamo iz letošnjega leta. Spet se je izkazalo, da z administrira-

njem ni mogoče obvladovati ne cen ne inflacije ne – če naredimo korak naprej – izboljšati dinarske in devizne likvidnosti združenega dela.

Resnost krize, ki se še pogloblja, in čas, ki je ostal za razpletanje bistvenih dilem, ne dovoljujeta ne uganjati ne spekulacij. Čas je, da jasno in glasno povemo, kam pelje ta in kam kakšna druga teza, oziroma kam pelje izogibanje bistvenim temam. Podpora takšni javni, glasni in pogumni besedi bi prav gotovo dobili pri tistih, ki še vedno v polmraku, v vrstah, s karticami in boni, plačujejo tuje napake in ki še vedno čakajo, da se njihovi predstavniki in zaščitniki dogovorijo, ali bodo, kdaj bodo in kako bodo uporabili že sprejeti program gospodarske in družbene stabilizacije, torej program, ki bo obvladal krizo in našel izhod iz nje. Nikogar ni obšel padec standarda in tudi zato in zaradi prevelikih računov, s katerimi smo plačali in plačujemo stare zablode in slepila, ni mogoče pričakovati, da se bo »občinstvo« zadovoljilo z reprizo starih filmov, v katerih junaki kažejo s prstom na nekoga drugega.

Prihodnje leto načrtujemo celo presežek v menjavi s tujino. Torej naj ne bi šlo za restriktivno gospodarsko politiko, temveč za ofenzivo, ki počiva na realnih možnostih. Takšna ofenziva terja trezno presojo položaja, razumnejšo in boljšo izrabo obstojećih zmogljivosti (in ne le gradnjo novih). Večji izvoz, ki bo pomagal odplačati dolgove, ohranitev rasti proizvodnje in kolikor toliko tudi standard delovnih ljudi in občanov, terja porabo v mejah razuma in možnosti, terja revizijo pridobljenih pravic in privilegijev, pa tudi odpravo in likvidacijo tistih ustanov porabe, zlasti v negospodarstvu, brez katerih družba ne bo propadla; terja tudi likvidacijo neperspektivnih izgubnikov, ki so v izgube zabredli po svoji krivdi, zaradi slabega dela in zgrešenih naložb, in ne zaradi ukrepov gospodarske politike...

Razvojne načrte bi morali potemtakem vsi brati na en sam, stabilizacijski način. Nihče ne more zahtevati ofenzivo in selektivno

podporo in pri tem mahati s tujimi računi, ne da bi preveril in razjasnil svoje. Rast družbenega proizvoda, resnici na ljubo, ni odvisna od članov zvezne vlade. Kljub temu se srečujemo z ambicijami, da bi izdelali nekakšne umetne razvojne modele, da bi postavili nerealen razvojni načrt za prihodnje leto, kar bi pomenilo spet vračanje na staro.

Pod »firmo« ofenzivne razvojne politike in razvoja je tudi precej želja, da bi zgradili fasado, za katero bi spet lahko prišlo do anticipirane porabe, do uresničevanja razvojnih ambicij, ki presegajo možnosti, in do življenja na tuj račun.

Prvo bojno področje v prihodnjem letu je prav gotovo odplačilo zapadlih dolgov tujini (nabralo se jih je za več kot pet milijard dolarjev), kar bo mogoče sotriti le ob tuji finančni podpori, ki pa jo je treba uporabiti tam, kjer lahko najbolj koristi, ob naslonitvi na svoje sile. Drugi po vrsti je problem notranje nelikvidnosti in finančne discipline sploh, tretji so cene in primarna delitev. Nujne so torej korenite spremembe. V nasprotnem primeru je mogoče pričakovati le ohranitev sedanje ravni proizvodnje, ohranitev letošnje (rekordne) inflacije, padec realnih osebnih dohodkov zaposlenih, uravnilovko v delitvi osebnih dohodkov, ki bi se praktično gibali že okrog eksistenčnega minimuma. Kakšne učinke pa dosega mo pri stagnaciji proizvodnje, padcu delovne storilnosti in realnih osebnih dohodkov, pa nazorno pričajo letošnje in prejšnja leta. Kvalitativnih sprememb, ki jih terja kriza, za zdaj ni čutiti. To dokazujejo tudi stroškovna inflacija pa tudi izgube v gospodarstvu, ki se iz leta v leto večajo. Cena umirjanja uvoza je velika; tako po številu, še bolj po kvaliteti. Cena pomanjkanja se kaže neposredno v zmanjšanem deviznem prilivu, izvoz za vsako ceno pa nedvomno pomeni odliva, če je tako nizkega narodnega dohodka. Siromaštvo prav gotovo ni in ne more biti edina alternativa naše družbe. Če pa bomo menciali še naprej, se ne more zgoditi nič drugega, kot da se letošnje leto ponovi tudi v prihodnjem.

Ivan Vidic

Sprejeta resolucija SRS 83

Uresničljivi cilji

Na podlagi ugotovitev, predlogov in pobud v široko zasnovani razpravi o osnutku resolucije o politiki družbenega in gospodarskega razvoja SR Slovenije v prihodnjem letu je izvršni svet skupščine SRS oblikoval predlog tega dokumenta, ki so ga delegati v republiški skupščini sprejeli na zadnjem decembrskem zasedanju.

Z opravljanjem nalog in ukrepov iz resolucijskega načrta o izvajanju dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije ter dopolnitvega dogovora o temeljnih plana Slovenije bomo v naši republiki v prihodnjem letu po-

večali družbeni proizvod za najmanj 2 odstotka, obseg industrijske in kmetijske

proizvodnje bo verjetno večji za 3 do štiri odstotke. Kljub takšni rasti proizvodnje pa bodo razpoložljiva sredstva za porabo in naložbe v Sloveniji manjša kot v tem letu. Predlagatelj je ponovno preveril račune iz osnutka resolucije in ti kažejo, da bomo skoraj 8 odstotkov družbenega proizvoda

namenili za odplačilo obveznosti v tujini in kreditiranje izvoza, dobrih 9 odstotkov za dogovorjene obveznosti v Jugoslaviji ter 5 odstotkov za pokrivanje izgub medsebojnih terjatev, tečajnih razlik in podobno.

V predlogu resolucije je ohranjena že v osnutku predlagana politika delitve, ki je opredeljena z relativnim zaostajanjem rasti sredstev za osebno, skupno in splošno porabo – za rasti dohodka. Osnovno izhodišče je, da je v nekem okolju treba storiti vse za rast konvertnega izvoza, proizvodnje, produktivnosti, ekonomičnosti in rentabilnosti ter tako povečevati dohodek za nagrajevanje proizvodnega in ustvarjalnega dela. Na tej osnovi bo treba v okviru materialnih možnosti kar najbolj omejiti tudi nadaljnje zniževanje realnih osebnih dohodkov.

»Vse to in drugo nam je dodatna spodbuda,« kakor je dejal tudi v skupščini pred sprejemom resolucije Milivoj Samar (predsednik republiškega komiteja za družbeno planiranje), »da že v začetku leta začnemo odločno reševati probleme v okoljih, kjer se ti pojavljajo, nadaljevati in krepiti akcijo na vseh ravneh za preusmerjanje proizvodnje, boljše izkoriščanje proizvodnih zmogljivosti in varčevanje. Le tako se bomo učinkovito spopadli

s težavami v prihodnjem letu, zavirli nadaljnje zniževanje osebnih dohodkov in prednostnih oblik družbenega standarda...« Milivoj Samar je še dodal, da so z resolucijo zastavljeni cilji uresničljivi ob nadaljnjem utruvanju temeljnih samoupravnih družbenoekonomskih odnosov, ob večjem delovanju ekonomskih zakonitosti in večji samoupravni povezanosti združenega dela v vsej Jugoslaviji.

M. G.

V predlogu Resolucije za leto 1984 je s področja borčevsko-invalidskega varstva določeno tole besedilo:

V točki 3. 2. 5. v poglavju III.

»Spremenjeni bodo predpisi o vojaških in civilnih invalidih vojne ter družbeni dogovor o priznavalnih udeležencev NOV, tako da bodo pri zagotavljanju njihove socialne varnosti in dodeljevanju družbene pomoči upoštevani vsi redni dohodki upravičenca, razen invalidnin.

(Predlog Resolucije za leto 1984 je objavljen v Poročevalcu z dne 12. 12. 1983, št. 27).

Predsedstvo Republiškega odbora ZZB NOV Slovenije je letos namenilo namesto posamičnih čestitk tri tisoč dinarjev v humanitarne namene, zato pa velja čestitka v TV 15 Naš tovariš z vsemi iskrenimi željami prav vsem.

Prednovoletni pogovor s članom predsedstva RO ZZB NOV Slovenije Stanetom Markičem

Ne ravno rožnato, pa tudi sivo ne!

Če bi morali z barvo označiti leto, ki se izteka, s katero barvo bi to storili? S temno sivo, svetlo sivo ali morda kako drugače?

Lahko rečemo, da je bilo leto tako hudo, kot smo že pričakovali, da smo bili soočeni tudi z določenimi težavami v družbi in smo bili tudi pod pritiski tako zunanjih kot notranjih sil, ki jim nikakor ni pogodu naše samoupravljanje. Večkrat se srečujemo z mislimi o potrebi po nekakšnem centralnem urejanju in administriranju. Tudi, če jih ne jemljemo za slabonamerna, so pa taka mnenja vendarle škodljiva, saj je jasno, da iščejo »bližnjico« za reševanje nekaterih vprašanj. Vendar bližnjice pač ne moremo uporabljati in se vračati k načinom, ki so se v našem razvoju že »izpeli«.

Lahko pa rečemo, da smo v Sloveniji v letošnjem letu kljub vsem težavam dosegli napredek, kakovostni premik v prizadevanjih za boljše in učinkovitejše nastopanje na zunanjih trgih. V hujših razmerah nam je uspelo doseči rast proizvodnje, in to je nesporen uspeh. S tem v zvezi je poglobljena usmeritev za opiranje na svoje sile. V znanosti, iznajdljivosti, inovatorstvu so še velike rezerve. Njihov razvoj ima velik pomen za naše osamosvajanje.

Tudi na področju usklajevanja skupne in splošne porabe smo dosegli kakovostni premik. Marsikod je to že kar boleče in posega celo v pravice ljudi. Zato je treba zares vsestransko preučiti, kako daleč in pri katerih stvareh se smemo zategovati pas.

Se bolj kot dejanska zmanjšana poraba pa je po-

membno, da se je okrepila skupna zavest ljudi, da ne moremo porabiti več, kot si ustvarimo z delom. To vse

ci spremljali in sodelovali v prizadevanjih za stabilizacijsko gospodarjenje in vedenje?

se tako aktivno vključevala tudi mladina.

Franc Šetinc je v svojem referatu na seji RK SZDL dejal, da je treba stvari reševati na podlagi strpne in demokratične razprave, nastopati z argumenti in nato poiskati najbolj ugodne možne rešitve. Tudi ZZB NOV je del skupne fronte. Delujejo tudi borci vedno tako?

Odgovor na to vprašanje bi lahko zasukal takole: med borci, ki so se bojevali v narodnoosvobodilnem boju, je prevladovalo prepričanje, da se bomo ciljem NOB približali z manj konflikti in manj težavami. Dejstvo pa je, da stvar s koncem vojne ni bila že a priori izbojevana, da se mora iz dneva v dan sproti potrjevati v novih okoliščinah. Gre za dolgotrajen proces, znotraj katerega je pa seveda nujno strpno tehtanje mnenj, idej, stališč. In prav tu mislim, so borci tudi še danes tisti, ki so, z revolucijo in izkušnjo opremljeni, nadvse občutljivi zaznamovalci vsega, kar našo družbo v njenem razvoju zavira in oddaljuje od ciljev. Zato so morda borci včasih bolj kritični od drugih. Menim, da velja tu ponoviti Kardeljevo misel, da so borci »faktor stabilnosti« v družbi.

Borci so brez pridržkov podprli stabilizacijska prizadevanja, a so bili v teh razmerah tudi kritični do vseh družbeno negativnih pojavov, opominjali so na kršitve samoupravljanja in na nedoslednosti v reševanju nekaterih vprašanj, ki spadajo med osnovne pridobitve narodnoosvobodilnega boja (bratstvo in enotnost).

Treba pa je tudi reči, da so borci že prišli v leta, ko niso več neposredno vključeni v delovnih procesih. Zato si prizadevajo za dosledno stabilizacijo tam, kjer so še aktivni, in, da bi

rese. Niso malenkostni, če ravno jim včasih pravijo, da so sitni. Poznajo pravo ceno avnojske federativne ureditve, naše usmerjenosti v notranji in zunanji politiki, ki vsa temelji na zagotavljanju neodtujljivih pravic delavskemu razredu.

Bi komentirali peripetije okrog sporočila javnosti o odstopu Jožeta Florjančiča?

Imamo lepo zapisana ustavna določila in po njih vsakdo odgovarja za svoje delo, ima pa tudi pravico do odstopa. Bistveno pa je, da ljudje dobijo točne in hitre informacije o spremembah. Kajti vsaka tovrstna napaka je takoj lahko kost za glodanje tistim, ki jim Jugoslavija, kakršno imamo, kakorkoli ni pogodu. Sicer pa je treba vsakogar presoati po njegovem delu.

Morda še besedo, dve o proračunu?

V načelu smo se zavzemali, da bi bili vsi proračuni DPS sorazmerno manjši. Slovenska borčevska organizacija je zato pred časom

predlagala, da bi spremeni-li tehniko financiranja ti-stega dela zveznega proračuna, ki je namenjen borcem. Menili smo, da bi bila sredstva na ta način bolj racionalno porabljana. Toda večina drugih je bila proti takšni novi tehniki in bo tako tudi prihodnje leto ostalo pri starem. Pa tudi tako ne bodo borci največji porabniki zveznega proračuna, kot so pred časom skušali nekateri prikazovati v tisku...

Česa želite borcem v prihodnjem letu?

Najprej želim ne le borcem, ampak vsem, mir, da bi se napetosti v mednarodnih odnosih ne zaostrovale, ampak bi se zmanjševale. Da bi uspešno premagovali naše sedanje, predvsem gospodarske težave in storili hitreje premike v stabilizacijskih prizadevanjih, pri tem pa laže obvladovali socialne probleme in potrebe borcev.

Nenazadnje pa srčno želim vsem borkam in borcem še veliko delovnih uspehov, osebnega zadovoljstva in trdnega zdravja.

Bojana Žokalj-Jesih

Stane Markič

skupaj torej ni več sivo, ampak je spodbudno. Krepi se mobilizacijska samoupravna zavest. Pri tem pa ne kaže prezreti slabosti, ki so še vedno tukaj: določeni sicer doseženi kar dobri rezultati so namreč doseženi še vedno precej po poti administrativnega urejanja stvari, medtem ko si ekonomske zakonitosti z muko utirajo pot do veljave. Sedanji ukrepi imajo sicer svoje vzroke, posledice pa bomo vsekakor tudi čutili še toliko bolj, če vzrokov ne bomo odpravili. Kajti vsakemu zamrzovanju sledi odtajanje...

Kako ocenjujete, so bor-

S seje predsedstva RO ZZB NOV Slovenije

Minuli teden je bila v Ljubljani še zadnja letošnja delovna seja predsedstva RO ZZB NOV Slovenije, ki jo je vodil njen predsednik Janez Vipotnik. Poleg nekaterih drugih vprašanj so člani predsedstva obravnavali predvsem prednostne naloge iz programa dela borčevske organizacije Slovenije v prihodnjem letu. Tako je tudi v tem programu na prvem mestu prizadevanje za uresničevanje stabilizacijskih nalog, kakor jih je sprejela republiška skupščina že poleti in kakršne je sprejela tudi zvezna skupščina. Druga iz sklopa nalog je posvečena utrjevanju političnega sistema in razvoju samoupravljanja, spremljanju in sprotnemu ocenjevanju varnostno-političnega položaja. Potem so tu še naloge v zvezi z našo neuvrščeno zunanjo politiko in tradicionalno politiko dobrega sosedstva, tradicije, socialna in zdravstvena vprašanja borcev, priprave na volitve funkcionarjev v republiko in federaciji ter v RO ZZB NOV... Konkretno opredeljene naloge so, kot prejšnja leta, razdeljene po tromesečjih in na tiste, ki jih mora opraviti RO ZZB NOV, ter tiste, ki so naloga predsedstva. Predlog akcijskega programa je bil nato sprejet. K temu je bila dodana še posebna točka dnevnega reda o proslavah v prihodnjem letu. Predsednik komisije za politične zapornike, internirance in izgnance Lojze Bukovac je zbrane obvestil o jugoslovanskem projektu za pisanje zgodovine zaporov, taborišč... pri čemer so sestavljalcem na voljo tako slovenske publikacije kot tudi morebitni pogovori s poznavalci posameznih področij.

Novo leto

Ob prehodu iz starega v novo leto vselej potegnemo črto in se zazremo naprej. Tako početje ne more biti odveč, zlasti še, kadar so razmere v družbi posebno zaostrene. In tokrat so. Pa vendar kaj dosti vzrokov za nezadovoljstvo s tistim, kar smo v tem letu opravili, ne bi mogli najti.

Že v začetku leta smo vedeli, da nas čakajo nič kaj prijetni trenutki. Treba je opomniti, da smo si letos odkrito pogledali v oči in si natočili čisto vino. Odločno smo se spoprijeli z zadolževanjem v tujini in jasno povedali, da mora dolgove vračati tisti, ki jih je najel.

In dosegli smo uspehe. Še leta 1979 se je jugoslovanski plačilni primanjkljaj povečal za blizu 4 milijarde dolarjev, letos se je za slabih 300 do 400 milijonov. Odplačali smo za več ko 3 milijarde dolarjev dolgov. Na konvertibilni trg smo izvozili v državi za 15 odstotkov več kot lani in kar dobro četrtno tega izvoza so ustvarile organizacije združenega dela iz Slovenije.

Zaradi tega je zaupanje tujih partnerjev veliko večje, kakor je bilo še pred letom dni, ko smo zelo resno razmišljali o reprogramiranju dolgov, o moratoriju in podobnih vprašanjih. Hkrati smo v državi uspeli zavestno padanje proizvodnje. Lani številni niso izpolnili proizvodnih nalog, letos je takih zelo malo. Proizvodnja se je kljub vsem težavam pri oskrbi s surovinami in reprodukcijskim materialom povzpela nad 100. V naši republiki je bila v enajstih mesecih večja za 3,7 odstotka.

Lani je primanjkovalo olja, pralnih praškov, ponekod celo moke in kruha. Letos so bile police veliko bolj založene. Ni bilo še vsega, zlasti ne v obilici, kljub temu pa so bile razmere dokaj znosne. Postali smo veliko bolj gospodarni. Za praznovanja in reprezen-

tanco namenjamo manj. Začenjamo spreminjati neustrezno sestavo gospodarstva, uvajamo nove izmene, zmanjšujemo nepotrebno režijo in podobno. Na teh področjih so še velike rezerve, o katerih smo leta in leta samo govorili. Letos pa smo od praznih besedičenj le prišli naprej. Spremenila se je miselnost. Ljudje se vse bolj zavedajo, da je moč v njihovih rokah.

Ta prizadevanja bi morali v mesecih pred nami še odločneje uresničevati, posebno skrb pa nameniti vprašanjem, ki jim tudi v letu 1983 nismo bili dorasli. Na področju inflacije smo prav v tem letu potolkli vse rekorde. Cene so podivjale, kot že dolgo ne, s čimer smo razvrednotili mnoga prizadevanja. Sprejeli smo sicer dolgoročni program gospodarske stabilizacije, ki pa ga še nismo začeli prav uresničevati. Njegovo uveljavljanje ponekod še zdaj potiskajo ob stran, do večjega dohodka pa skušajo priti le z navijanjem cen.

K temu so v veliki meri prepevali tudi administrativni ukrepi. Smo za odpravljanje neenakosti v cenah, vendar pa teh neenakosti ni mogoče odstranjevati zgolj z državnimi ukrepi. Cene smo že velikokrat zamrzili, učinki pa so bili skoraj vselej izredno skromni. Bolje bi bilo, če bi ubirali drugačne, samoupravne poti, če bi več prostora dali ekonomskim zakonitostim in združenemu delu.

Bolj pogumno se bo treba spoprijeti tudi s poskusi razvrednotenja našega samoupravnega sistema. Na raznih govorniških odrih so posamezniki odkrito napadali samoupravljanje in zahtevali korenite spremembe. Niso jim po volji ustava, ne zakon o združenem delu in ne druge listine, na katerih počiva federativna skupnost enakopravnih narodov in narodnosti.

Bolj se bo treba vprašati, zakaj mnogih dogovorov ne spoštujemo, kako je mogoče, da za napake nihče ne odgovarja, kaj je s kadrovsko politiko itn. To je v tem trenutku še posebno pomembno, saj so pred vrati volitve, na katere bi se bilo treba dobro pripraviti.

Znova bi bilo treba uveljaviti položaj delavca v združenem delu. Kar nekako pozabljamo, da so delovni ljudje temeljni odločevalci o celotni razširjeni reprodukciji. Te pravice smo jim v zadnjem času kratili s številnimi administrativnimi in drugimi posegi. Mnogi tokovi niso bili usmerjeni v krepitev tega položaja, zato so oživljali odtujeni centri ekonomske in druge moči.

Res je, da se bo treba bolj odpreti. Občinskih in drugih plotov ne more biti, saj se mora gospodarstvo med seboj - če naj bo uspešno - kar najsteseje povezati. V tej smeri še ni bilo storjenega dovolj. Toda o takem povezovanju bi se morali pogovarjati predvsem predstavniki organizacij združenega dela, ne pa izvršnih svetov, upravnih in drugih organov.

Težav ni treba več razlagati. Ljudje so z njimi dovolj dobro seznanjeni. Praznega sestankovanja in politiziranja imajo dovolj. Nikomur niso več potrebne načelne razprave, marveč konkretne analize, ki bodo odpirale stvarne perspektive, ki bodo kazale konkretne poti, po katerih je treba stopiti. Na programsko-volilni konferenci republiške konference socialistične zveze je bilo rečeno, da je akcija najboljše zdravilo proti malodušju in občutku nemoči. Če bodo ljudje dejansko sodelovali pri oblikovanju odločitev, ne pa jih le potrjevali, se bo poglabilo zaupanje v naš sistem, ki je bilo tu in tam skrhano.

K takemu ozračju lahko največ prispevajo družbenopolitične organizacije, ki bi morale ljudem bolj prisluhniti in jim pomagati pri reševanju najhujših problemov. Če naj v novem letu naredimo v našem razvoju še pomemben korak naprej, potem teh reči ne bi smeli prezreti. Kljub zamotanosti položaja, v katerem smo se znašli in ki je značilen tudi za velik del sveta, se ni bati, da bi na tej poti zastali. Res pa je, da bo potrebna za dosego zastavljenega široka akcija, v kateri bomo morali sodelovati prav vsi.

Darko Marin

Borčevsko-invalidsko varstvo v stabilizacijskih razmerah

O vprašanjih s tega področja je za TV-15 Naš tovariš odgovoril predsednik komiteja za vprašanja borcev in vojaških invalidov pri izvršnem svetu SR Slovenije Stane Kotnik.

Odbor podpisnikov družbenega dogovora o priznavalninah udeležencem NOV je pred kratkim sprejel spremembe in dopolnitve tega dogovora, Izvršni svet SR Slovenije pa je na seji dne 15. 12. 1983 sprejel predlog za izdajo zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o vojaških invalidih in zakona o civilnih invalidih vojne. V tej zvezi smo se obrnili na predsednika Republiškega komiteja za borce in vojaške invalide SR Slovenije Staneta Kotnika in ga zaprosili za izjavo o najpomembnejših spremembah, ki jih prinašata oba dokumenta.

● **Tovariš predsednik, kako je urejeno in kako se izvaja varstvo borcev in vojaških invalidov v naši republiki?**

Varstvo udeležencev narodnoosvobodilne vojne je v skladu z ustavo urejeno tako z zveznimi kakor tudi z republiškimi in občinskimi predpisi. Po zveznih zakonih je zagotovljeno temeljno varstvo borcev in vojaških invalidov. Z republiškimi in občinskimi predpisi pa so zlasti urejene nekatere dopolnilne oblike njihovega socialnega varstva.

Pokojninsko zavarovanje udeležencev NOV je urejeno tako z zveznim kakor tudi z republiškim zakonom, izvaja pa se v skupnostih pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Ta oblika varstva je dokaj ugodno urejena, v te namene pa se zagotavlja tudi največ sredstev, okrog 70 odstotkov celotnih sredstev, ki se namenijo v posameznem letu za borčevsko invalidsko varstvo. Ravno zaradi tega je bilo v zadnjih letih precej težav okrog zagotavljanja ustreznih sredstev pri federaciji, ki ni pravočasno poravnala svojih obveznosti do skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja. V letošnjem letu je z rebalansom proračuna federacije zagotovljeno, da se povrne dolg federacije do navedenih skupnosti v delu ene polovice, v naslednjih dveh letih pa bo dolg, ki je narasel na 15.677.000.000 dinarjev v celoti poravnal.

Za udeležence NOV, ki ne uživajo pravic iz pokojninskega zavarovanja, pa se zagotavlja njihova osnovna socialna varnost z dodeljevanjem priznavalnin v skladu z

druženim dogovorom o priznavalninah in z ustreznimi odloki občinskih skupščin. V preteklem letu je bilo približno 13.500 socialne pomoči potrebnim udeležencem NOV po tej osnovi izplačano okrog 500 milijonov dinarjev. Z omenjenim družbenim dogovorom so določeni pogoji za dodeljevanje priznavalnin, posebne komisije pri občinskih skupščinah poleg ugotavljanja navedenih pogojev določajo tudi višino priznavalnine glede na konkretne socialne in zdravstvene razmere vsakega upravičenca posebej.

Vojaškim invalidom pa se zagotavlja dopolnilno socialno varstvo z republiškim zakonom o vojaških invalidih. Po tem zakonu se socialno šibkim vojaškim invalidom izplačuje invalidski dodatek, samohranilci in drugi socialno bolj ogroženi vojaški invalidi pa imajo tudi pravico do povečanega invalidskega dodatka. S tem zakonom je urejena tudi posebna oblika družbene pomoči vojaškim invalidom pri nakupu motornega vozila, tako imenovni regres, ki znaša letos nekaj nad 80 tisoč dinarjev, za najtežjo vrsto invalidnosti.

Vse bolj aktualno postaja zdravstveno varstvo udeležencev NOV. To varstvo se zagotavlja v zdravstvenih skupnostih iz sredstev zdravstvenih skupnosti, delno pa tudi iz zveznih sredstev, zlasti za vojaške invalide in imetnike partizanske spomenice 1941. Svoje pravice iz zdravstvenega varstva uresničujejo udeleženci NOV tako kot drugi občani v zdravstvenih skupnostih, s tem da je v večini večjih središč za njih organizirana po-

sebna osnovna zdravstvena služba prek tako imenovanih borčevskih dispanzerjev, No, še vedno se del udeležencev NOV zdravi tudi pri drugih zdravnikih. Organizacija in uresničevanje zdravstvenega varstva sta ocenjeni v SR Sloveniji za zelo dobri. Do večjih problemov prihaja v zadnjem času zlasti pri zdravniško-klimatskem zdravljenju, kjer so sredstva po zveznih predpisih omejena v območnih zdravstvenih skupnostih, pa verjetno tudi ne bo mogoče vzdržati doseganega nivoja te oblike zdravstvenega varstva udeležencev NOV. Vsi, ki sodelujemo pri izvajanju te oblike varstva, si prizadevamo, da bi topliško-klimatsko zdravljenje zagotovili tistim udeležencem NOV, za katere zdravniške komisije oziroma zdravniki in konzilij ugotovijo, da jim je ta oblika varstva nujno potrebna. V letošnjem letu je bilo določeno število udeležencev NOV poslanih na 14-dnevno, namesto 21-dnevno klimatsko zdravljenje. S tem je bilo možno ugoditi to zdravljenje večjemu številu upravičencev, preučiti pa bi bilo potrebno tudi možnost, da se del sredstev s področja borčevsko in invalidskega varstva razdeli in preusmeri v zagotavljanje te oblike varstva, ki je z leti in poslabšanjem zdravstvenega stanja udeležencem NOV vse bolj potrebna.

Ostarelim in oslabelem udeležencem NOV pa so vse bolj potrebne tudi različne druge oblike socialne pomoči in skrbstva: nega na domu, sosedska pomoč, v oddaljenih krajih tudi preiskrba z osnovnimi živili, skrbimi potrebami itd. Pri obli-

skih v občinah smo ugotovili, da se borčevske organizacije, zlasti v občinah in krajevnih skupnostih, zelo veliko trudijo na tem področju. Ta pomoč je toliko bolj uspešna, kolikor navedene organizacije uspejo svoje delo koordinirati z drugimi de-

me rešujejo v skupnostih stanovanjskega gospodarstva, v njihovih organih pa sodelujejo tudi predstavniki borčevskih organizacij.

● **Kakšna je vloga republiškega komiteja in upravnih organov za zadeve borcev in vojaških invalidov v občinah pri zagotavljanju socialnega in zdravstvenega varstva udeležencev NOV?**

Republiški komitej za borce in vojaške invalide opravlja upravne naloge na omenjenem področju v republiškem merilu, obenem pa usmerja, spremlja in nada-

dokaj razvejana. To niso in ne morejo biti samo upravni organi, temveč zlasti socialni delavci z nujno potrebnimi moralno političnimi sposobnostmi. Ker noben zakonski predpis ne more do konca in najbolj pravično rešiti vsak primer posebej, je naloga navedenih organov pri reševanju konkretnih problemov toliko pomembnejša.

Kakor sem že dejal, je aktivnost organizacij ZZZB v krajevnih skupnostih in v občinah na področju socialnega varstva borcev in vojaških invalidov še vedno zelo pomembna. Zaradi tega so naši upravni organi dolžni najtesneje sodelovati z borčevskimi organizacijami pri opravljanju omenjenih nalog in za te organe izvajati tudi določena operativna in strokovna dela.

Prav tako tudi na tem področju vse bolj delajo posebni koordinacijski odbori pri skupnosti socialnega varstva. Od občine do občine je intenzivnost dela teh odborov različna, vendar ugotavljam, da tam, kjer so koordinacijski odbori za zadeve borcev pri skupnostih socialnega varstva dobro organizirani in dobro delujejo, je tudi socialno varstvo udeležencev NOV učinkovitejše, zlasti pri zagotavljanju osnovnih oblik varstva in skrbstva.

● **Kateri problemi s tega področja pa so v zadnjem času v ospredju?**

Glede na to, da pri zagotavljanju socialnega in zdravstvenega varstva ter drugih oblik pomoči udeležencem NOV sodelujejo različni organi in skupnosti, je potrebno pri njihovem delu zagotoviti ustrezno koordinacijo. Vsak od teh organov mora vsaj okvirno vedeti, kakšne naloge na tem področju opravljajo drugi organi. Namen obiskov v občinah, ki sem jih prej omenil, je ravno ta, da ugotovimo razmere in poudarimo ter spodbudimo koordinacijo dela vseh teh organov in zagotovimo njihovo čimbolj učinkovito in usklajeno delovanje, oziroma delovanje v smislu zagotavljanja zastavljenih ciljev borčevsko-invalidskega varstva.

S tem v zvezi mislimo, da je nujno potrebno zagotoviti ustreznejšo evidenco o socialnih in drugih razmerah udeležencev NOV. V nekaterih občinah, kot so Idrija,

Stane Kotnik

javniki v krajevni skupnosti in z organi in službami socialnega varstva in skrbstva, ki so zadalženi za opravljanje nalog na tem področju.

Kljub odmaknjenosti od konca druge svetovne vojne in ob znanem dejstvu, da je bilo za reševanje stanovanjskih razmer udeležencev NOV veliko storjeno, pa so tu in tam še vedno primeri nerešenih stanovanjskih zadev posameznih udeležencev NOV. Njihove proble-

luje delo občinskih upravnih organov, ki neposredno izvajajo naloge po zveznih in republiških določilih, pri uresničevanju drugih pravic udeležencev NOV pa opravljajo nekatere operativne in strokovne naloge, oziroma sodelujejo s pristojnimi organi ustreznih samoupravnih interesnih skupnosti. Glede na to, da so v izvajanje borčevsko-invalidskega varstva vključeni številni dejavniki, je razumljivo, da je tudi aktivnost upravnih organov

Obmejne kmetije so potrebne vsem Imeti moraš veselje do zemlje

Ko sem znanca Petra Tomazina s Prevalj na Koroškem vprašal, katero kmetijo ob meji naj obiščem, mi je brez pomisleka dejal: »Vetriha v Dolgih brdih«.

Domačija Voglovih, po domače Vetrihovi, leži na desni strani ceste, ki pelje proti mejnemu prehodu Holmec. Dobrih petsto metrov pred mejo se odcepi makadamska pot in po nekaj minutah vožnje navkreber skozi gozd in med njivami sem se znašel na prostranem kmečkem dvorišču. Na levi strani je stala sanovanjska hiša, na desni pa hlevi, silosi in svinjaki.

Po pozdravu me je gospodar Rudolf Vogel povabil v hišo. V kuhinji sta gospodinja Marjana in hčerka Bernarda delali rezance, pri tem pa jima je pomagala štiriletna vnukinja Klavdija. Kmalu se je na veliki mizi znašel poliček pravega koroškega moštva.

Kmetije ob meji so znova oživele

Dolga leta so mladi zapuščali zemljo. Še posebej je bil ta problem pereč na obmejnih in visokogorskih

kmetijah. V zadnjih letih se čedalje več mladih odloča za dom in obdelovanje zemlje. Vse več pa je tudi ljudi, ki prosijo odgovorne organe, da jim dovolijo prevzeti domačijo, ki je bila že vrsto let zapuščen. Tako so v zadnjih letih obnovili vse več kmetij. Misel Edvarda Kardelja, da je varna tista meja, ki jo varuje narod sam, še vedno velja. Kljub vsem tem optimističnim premikom je tudi nekaj manj obetavnega. Tako veliko sedanjih gospodarjev ne more dobiti

življenjskih sopotnic in kmetije ostajajo brez naslednikov. Nekako bomo morali rešiti tudi ta problem, sicer bodo vsi naporji za zaustavitev odseljavanja zaman.

Pri Vetrihovi pa tega problema nimajo. Rudol-

fov sin Franci bo prezel kmetijo in skuša svojega sina Andreja vzgajati tako, da bi tudi on nadaljeval družinsko tradicijo.

Od kmetovanja se lahko živi

Rudolf Vogel je prevzel domačijo že 1954. leta. To ni njegova rojstna domačija, ampak jo je prevzel po stricu, ki ni imel potomcev. Že od majhnega je živel pri stricu in se počasi pripravljaj, da bo postal gospodar. Takrat je bilo pri hiši nekaj živine in nobene mehanizacije. Imeli so nekaj več kot

23 hektarjev zemlje. Od tega je bilo 12,5 hektara obdelovalne zemlje, drugo pa je gozd. Od obdelovalne imajo tri hektare polj, na katerih pridelajo silažno koruzo, krompir, rž in nekaj pšenice. Vse to porabi doma. Površina je tudi danes enaka.

Rudolf in Marjan sta pridno delala in iz dneva v dan jima je šlo bolje. Stara domačija je postala pretečna in 1958. leta sta postavila novo stanovanjsko hišo. Hlevi so bili prostorni, a stari. Tudi te sta obnovila. Kmalu pa sta jih morala razširiti, saj sta hotela dati

več mleka. Zadnjikrat sta obnavljala in širila hleve 1975. leta. Zgradila sta tudi nove svinjake. Potem sta dozidala prostor za mlin, v katerem meljejo svoje žito. Zgradila sta tudi štiri silose. Veliko stvarer sta se morala odrediti, saj sta gradila brez kreditov. Edina olajšava je bila ta, da sta bila oproščena plačila prometnega davka za gradbeni material.

Danes se pri Vetrihovi ukvarjajo predvsem z živinorejo. Tako imajo trinajst krav-molznik, petnajst bikcev in teličk za pitanje. Na leto oddajo med 40 do 42 tisoč litrov mleka. Kot pravi gospodar Rudolf, je cena kar dobra. Narobe je le to, da se vse drugo tako hitro draži. Razkorak med ceno mleka in drugimi cenami pa je vedno večji. Tako morajo zdaj prodati vsaj dva in pol litra mleka za liter nafte. Še pred dvema letoma ali tremi so za to morali prodati liter ali liter in pol mleka.

Vetrihovi vsako leto prodajo tudi okoli 40 kubičnih metrov lesa. Kakšnih velikih denarnih koristi od tega ni. Imajo namreč večina borov gozd, ta les pa

Pri Vetrihovi se že od daleč vidi, da imajo naslednike. Pred domačijo se sušijo otroške plenčke.

Novo mesto in še v nekaterih drugih, imajo pri tem že določene izkušnje in tudi uspehe. Ob sodelovanju vseh zavzetih, zlasti pa organizacij ZZB v krajevnih skupnostih in občinskih upravnih organih za zadeve borcev in vojaških invalidov ter koordinacijskih odborov pri skupnosti socialnega varstva so organizirali popisovanje vseh udeležencev NOV in na podlagi tega ugotovili ter ocenili njihovo splošno zdravstveno in socialno stanje; ustvarili pa so tudi možnost, da se lotijo zagotavljanja socialne in zdravstvene varnosti vsakega posameznika sistematično in individualno. Na podlagi izkušenj iz več občin bomo v dogovoru z organizacijo ZZB priporočili postavljanje in vodenje ustrezne evidence tudi drugim občinam.

Glede financiranja borčevsko-invalidskega varstva so seveda določene težave. Zlasti v zveznem merilu. Do tega prihaja zaradi tega, ker so prejemki udeležencev NOV povezani z csebo porabo in je njihova rast povezana z rastjo osebnih dohodkov oziroma pokojnin, njihova rast pa je višja od rasti splošne porabe v proračunskih družbenopolitičnih skupnostih. SR Slovenija je predlagala variante možnih rešitev tega problema, zlasti smo se zavzemali za prenos financiranja pravic iz zveznega proračuna v republike, oziroma ustrezne samoupravne skupnosti. Vendar ta pobuda ni bila sprejeta. Seveda je razumljivo, da se pri prikazovanju odhodkov tako proračuna federacije, kakor tudi republike in občin pojavlja tudi postavka s področja borčevsko-invalidskega varstva, vendar ob tem ni potrebno nobeno vznemirjenje, ker je splošna pripravljenost družbe, da se ta sredstva zagotovijo. Seveda pa vse bolj stopa v ospredje vprašanje njihove racionalne in pravične porabe. Nasplošno je nujno potrebno, da se v sedanjih razmerah in prizadevanjih za gospodarsko stabilizacijo obnašamo čim bolj gospodarno in racionalno tudi na področju borčevsko-invalidskega varstva.

Prav tako je potrebno, da se splošno sprejeta načela o izvajanju socialne politike uveljavljajo tudi na področju borčevsko-invalidskega varstva. To skušamo doseči tudi s spremembami družbenega

dogovora o priznavalnih ter zakona o vojaških invalidih in zakona o civilnih invalidih vojne.

● Katere so poglobitve novosti, ki jih predlagate pri spremembah navedenih

narne pomoči. Višine te pomoči bi bile določene do zneska razlike med dohodkom na posameznika in zneskom najnižje pokojnine za polno pokojninsko dobo (doslej mejnega zneska naj-

Ponovno pojasnilo o participaciji

Ker se je dogajalo in se še vedno dogaja, da nekateri borci ne poznajo svojih pravic, ustrezni organi pa jih površno razlagajo, ponavljamo:

Po predpisih s področja zdravstvenega varstva v SRS Sloveniji (Zakon o zdravstvenem varstvu, Ur. l. SRS, št. 1/80, 45/82 in Samoupravni sporazum o uresničevanju zdravstvenega varstva, Ur. l. SRS, št. 26/83) so oproščeni participacije za zdravstvene storitve, ortopedske pripomočke in zdravila: nosilci partizanske spomenice 1941, odlikovanci z redom narodnega heroja, borci NOV, ki imajo čas udeležbe ali čas aktivnega in organiziranega dela v NOV priznan v dvojnem trajanju do 15. 5. 1945, vojaški invalidi, civilni invalidi vojne, udeleženci stalne republiške ali občinske priznavalnine, borci španske narodnoosvobodilne in revolucionarne vojne 1936-1939, udeleženci NOV Grčije, borci za severno mejo v letih 1918-1919 in slovenski vojni prostovoljci iz vojn 1912-1918, odlikovanci z redom Karadjordjeve zvezde z meči, z redom belega orla z meči in s zlato medaljo Obilica ter udeleženci družinske invalidnine.

zakonov oziroma družbenega dogovora?

V skladu z uresničevanjem dolgoročnega programa gospodarske stabilizacije in v skladu z načeli samoupravnega sporazuma o skupnih izhodiščih za zagotavljanje socialne varnosti v obdobju 1981-1985 predlagamo, da se pri ugotavljanju pravic posameznega udeleženca NOV do družbene pomoči (naj bo to invalidski dodatek ali priznavalnina ali denarna pomoč) upoštevajo vsi dohodki upravičenca v zmanjšanem znesku, razen osebne, oziroma družinske invalidnine. Doslej namreč niso bili upoštevani vsi dohodki, ki so se upoštevali v zmanjšanem znesku (niso se upoštevali npr. invalidski dodatek, dodatek za postrežbo in tujo pomoč, ortopedski dodatek). Po drugi strani pa ne bodo več upoštevani dohodki širših članov družine, ki so že preskrbljeni. Tako ugotovljen dohodek se bo delil na upravičenca in vzdrževane člane družine; in če bo del na posameznika manjši od zneska najnižje pokojnine, bo upravičenec imel pravico do konkretne oblike družbene pomoči: vojaški invalid do invalidskega dodatka, drugi udeleženci NOV do priznavalnine, civilni invalidi vojne pa do de-

niške pokojnine). Taka ureitev pomeni določeno izboljšanje za tiste upravičence, ki so živeli v težkih gmočnih razmerah. Nasprotno pa za ostale upravičence, ki so imeli razmeroma višje dohodke, pomeni določeno omejitev. To je temeljno

temveč samo možnost, da to pravico pridobijo glede na njihove socialne, zdravstvene in druge razmere, ki jih ugotavlja komisija za dodeljevanje priznavalnin; - priznavalnino je možno izjemoma dodeliti udeležencu NOV, ki ima posebno dobo v dvojnem trajanju priznane v obdobju 1941-1945 s prekinitevami;

- možnost, da dobijo priznavalnino, bi imele tudi osebe - žrtve fašističnega nasilja, ki zaradi odstotka invalidnosti pod 60 odstotkov ne uživajo pravic po zakonu o civilnih invalidih vojne. V to vrsto se pod določenimi pogoji lahko uvrstijo tudi tako imenovani »ukradeni otroci« in druge žrtve fašističnega nasilja (ocenjujemo, da je teh primerov v SR Sloveniji okrog 60 do 80);

- komisija, pristojna za dodeljevanje priznavalnin, bi na podlagi vsestranske ocene lahko dodelila priznavalnino udeležencu NOV pred 9. 9. 1943 ali 13. 10. 1943 ne glede na dohodke zakonca. To bi prišlo v poštev izjemoma, zlasti v primerih, ko je bil nekdo udeleženec NOV iz leta 1941, 1942 in 1943 do konca vojne, po vojni pa ni izpolnil dovolj delovne oziroma pokojninske dobe, da bi imel pravico do pokojnine, in je popolnoma odvisen od svojega zakonca, ne glede na to, da je bila njegova ude-

ležba v NOV zelo pomembna, dolgotrajna, naporna itd., zlasti če je bil v bojnih enotah;

Prečiščeno besedilo družbenega dogovora je že poslano v občinske skupščine s predlogom, da ga sprejmejo še v januarju, nakar bi začele spremembe veljati in bo potrebno opraviti pregled ter uskladitev priznavalnin z novim družbenim dogovorom. Od predlaganih sprememb, v zakonu o vojaških invalidih bi poleg novih načel o ugotavljanju cenzusa za pridobitev pravice do invalidskega dodatka, o čemer sem že govoril, omenil tudi predlog za spremembo določb o povečanju invalidskega dodatka. Udeleženci invalidskega dodatka, ki se sami preživljajo, so imeli doslej pravico do 100-odstotnega povečanja invalidskega dodatka. Ker pa je bil invalidski dodatek v vsakem konkretnem primeru različen, je bilo tudi to povečanje različno. Praksa je pokazala, da taka ureitev ni bila ustrezna. Zaradi tega predlagamo, da se takim upravičencem poveča invalidski dodatek v višini 50-odstotnega zneska najnižje pokojnine za polno pokojninsko dobo. Ta znesek bi bil torej za vse samohranilce enak, in bi jih postavil v bolj enakopraven socialni položaj. Tudi udeleženci invalidskega dodatka - invalidi V. do X. skupine, ki za osnovne življenjske potrebe neizogibno potrebujejo stal-

ko določbo pa zakon ohranja.

Pomembnejše spremembe so predlagane tudi pri določanju in uveljavljanju pravic do povračila pri nakupu motornega vozila. Vojaški invalidi z najmanj 60-odstotno okvaro spodnjih okončin oziroma z najmanj 80-odstotno okvaro zgornjih okončin ter slepi bi imeli v prihodnje pravico do denarne pomoči pri nakupu motornega vozila samo v primeru, če imajo veljavno vozniško dovoljenje ali če jim je priznana pravica do dodatka za postrežbo in tujo pomoč. Zneski pomoči bodo znižani od 40, 35 in 30 odstotkov od osnove na 20, 15 oziroma 10 odstotkov od osnove. Pri tem bi osnova, t. j. prodajna cena avtomobila do 1000 cm³ ostala enaka. Pravico do denarne pomoči bi vojaški invalid lahko uveljavljal ponovno po preteku 7, do 6 let. S tem se le urede v SR Sloveniji približuje ureditvam iz te pravice v drugih republikah. Vsekakor bodo potrebna prizadevanja, da se vojaškim invalidom ponovno omogoči najemanje kredita za nakup motornega vozila pod ugodnejšimi pogoji, kakor je to veljalo že v prejšnjem obdobju.

Iz zakona bi bile črtane določbe o zdravstvenem varstvu, ker je zdravstveno varstvo vojaškim invalidom zagotovljeno po zakonu o zdravstvenem varstvu.

Predlog za izdajo zakona o vojaških invalidih je Izvršni svet že sprejel in je sedaj poslan v obravnavo v skupščino SR Slovenije, s tem pa je odprta tudi pot za obravnavo v delegatskih skupščinah in zainteresiranih drugih organih in organizacijah. Naj pomnim, da je predsedstvo republiškega odbora ZZB NOV Slovenije o teh predlogih kakor tudi o spremembah družbenega dogovora že razpravljalo in se je strinjalo z njimi. Pri tem je menilo, da nekatere spremembe pomenijo uveljavljanje pravičnejših odnosov pri uveljavljanju pravic borcev in vojaških invalidov, obenem pa so te spremembe tudi v skladu s stabilizacijskimi prizadevanji naše družbe.

V republiškem komiteju bomo spremljali javno razpravo o predlaganih spremembah in o tem pošiljali prispevke za objavo v TV-15. J. H.

Še o prejemnikih po zveznih predpisih

Pred nedavnim smo vas obvestili o izplačevanju invalidskih in drugih prejemkov po zveznih predpisih prek poštne hranilnice Beograd. K temu obvestilu dodajamo še dodatke (o katerem je sklenil na decembrski seji zvezni komite za borce in vojaške invalide):

Vse navedene prejemke bodo upravičenci lahko dobili izplačane tudi na hranilne knjižice PTT, in ne le na tekoče račune PTT ter po poštni nakaznici, kot je bilo doslej.

izhodišče pri spremembah vseh treh dokumentov.

Ce se sedaj pomudimo pri spremembah družbenega dogovora, je treba povedati, da so bile spremembe družbenega dogovora o priznavalnih udeležencev NOV v odboru podpisnikov družbenega dogovora sprejete 13. decembra. Poleg uveljavljanja prej omenjenega načela o ugotavljanju cenzusa, na podlagi katerega se določa pravica do priznavalnine, bi na kratko omenil še te predlagane spremembe: udeleženci NOV iz leta 1945 ne bi imeli »avtomatske pravice do priznavalnine,

ležba v NOV zelo pomembna, dolgotrajna, naporna itd., zlasti če je bil v bojnih enotah;

- občinske komisije, ki odločajo o pravicah in višini priznavalnine, bodo poslej še bolj kot doslej samostojne pri svojem delu. V primerih, ko bi bilo potrebno nekemu dosedanemu upravičencu glede na sprejete spremembe družbenega dogovora priznavalnino ukiniti ali zmanjšati, bodo komisije ob upoštevanju vseh okoliščin lahko odločile, da se priznavalnina vnaprej izplačuje v enakem ali samo delno zmanjšanem znesku.

no postrežbo in tujo pomoč ter slepi, bi imeli pravico do povečanja invalidskega dodatka v znesku 50 odstotkov najnižje pokojnine, oziroma 50 odstotkov dodatka za postrežbo in tujo pomoč II. stopnje po predpisih o vojaških invalidih. Ne bi pa imeli pravice do povečanja invalidskega dodatka tisti invalidi, ki so doslej imeli to pravico samo zato, ker so živeli ločeno od družine. Smisel določb o povečanju invalidskega dodatka je namreč v tem, da se večja socialna varnost zagotovi tistim upravičencem, ki se sami preživljajo, torej so samohranilci. Ta-

ni preveč cenjen na tržišču. Za les dobijo približno toliko, kot če prodajo pitanega bika.

Mehanizacijo imajo v glavnem svojo, nekaj pa jo imajo v strojni skupnosti. Tam dobijo predvsem kombajn za spravilo silažne kornice, ker je predrag, da bi ga sami kupili. Sicer pa so z mehanizacijo težave, ker ni rezervnih delov, predvsem plaščev in pnevmatik za traktorje. Pred nedavnim je Vetrihovim eno razneslo. Niso je mogli dobiti po vsej Koroški, nazadnje jim jo je moral posoditi sosed.

Bolje je biti kooperant...

Rudolf sem vprašal, če je kooperant kmetijske zadruge? Pritrdil je. Pravi, da bi prekupčevalci res dali deset ali dvajset dinarjev več za kilogram mesa kot zadruga. Toda ob požaru ali kakšni drugi nesreči te noben prekupčevalec ne pozna. Zadruga pa ti le da določene olajšave in kredite, da se spet postaviš na noge. Ker je kooperant zadruge, ima tudi nekatere ugodnosti pri nakupu po-

gonskega goriva za traktor. Glede na količino oddane mleka ima na leto na voljo 2500 litrov goriva. Prav tako dobiva krmila. Žena Marjana pa je pristavila, da so s krmili precejšnje težave, saj jih pogosto ni. Še pred dvema mesecema ali tremi so si pomagali tako, da so jih kupovali pri sosedih, v Avstriji. Zdaj pa je menjava dinarja že tako slaba, da se jim ne izplača več.

Ko smo se z Rudolfom in njegovo vnukinjo Klavdijo odpravili v hlev gledat živino, sta me presenetili urejenost in higiena v hlevu. Nič ni bilo razmetano, vse je bilo na svojem mestu. Krave-molznice so stale ob jaslih in brskale med krmom. Pitanci pa so se nemirno prestopali sem ter tja in občutek sem imel, da bi najraje stekli na prosto. Rudolf mi je s ponosom pokazal prostor, kjer imajo shranjene stroje za molžo in posode za mleko, ki ga vsak dan vozijo na zbiralno postajo. Prostor je ves obložen s keramičnimi ploščami in tako čist, da si skoraj nisem upal vstopiti. Gospodarja sem vprašal, kako da nimajo konj, ko pa je

Rudolfova družina je bila vedno zavedna. Še mlad fant je Rudolf pomagal partizanom. Njegovi bratje pa so se aktivno vključili v NOB.

Včasih so delali rezance samo z nožem. Danes imajo tudi za to stroček. Gospodinja Marjana in hčerka Bernarda jih naredita za nekaj tednov.

zadnje čase precej kmetov začelo gojiti haflingerje. Odgovoril mi je, da je sam zelo navdušen nad to življo, vendar pa sin misli, da ga še ne potrebujejo.

Na drugi strani dvorišča je gospodinja Marjana pripravljala kotel hrane za prašiče. Pri Vetrihovih redijo prašiče predvsem za domačo rabo. Toda, če kdo

pride k njim in hoče kupiti prašičke, mu, če je le mogoče, ne odrečejo. Vnukinja Klavdija mi je hitela pripovedovati, da imajo majhne prašičke. Ko smo vstopili v prostore, je štiri-najst štiri dni starih prašičkov tekalo po posebnem prostoru.

Dan se je počasi nagibal v drugo polovico. Gospodi-

nja Marjana je v kuhinji pripravljala kosilo, hčerka Bernarda pa je še delala rezance. Mala Klavdija je prinesla album fotografij in jih gledala. Gospodar Rudolf je ob slovesu še pristavil, da je v kmetijstvu danes veliko boljše kakor pred leti. Družba čisto drugače gleda zasebnega kmeta. Tako kot je po vojni v njem

videla svojega sovražnika, tako zdaj podpira njihovo dejavnost. V spominu so mu še vedno besede takratnega občinskega župana, ki mu je po vrnitvi iz JLA dejal, da ga ne potrebujejo na zemlji, ampak naj gre rajši delat v tovarno, saj bo hrana prišla iz Amerike. Zaobljubil se je, da bo ostal na kmetiji. Zadovoljen je, da je izbral pravo življenjsko pot. Na svoji kmetiji pa pogreša telefon. Blizu meje živijo, ki je zadnjih trideset let mirna. Toda časi so takšni, da moramo biti zelo previdni. Še nekaj žuli Rudolfa Vogla in njegove. To pa je nov pokojninski zakon, ki določa, da bodo morali biti na kmetiji vsi zavarovani. Rudolf se sprašuje, če bodo zmogli vse te stroške.

Kljub vsemu pa Rudolf Vogel vedro gleda v prihodnost, saj je sebi in svojim naslednikom postavil primerno osnovo za življenje. Vesel je, da bo njegov sin prevzel kmetijo, in da vsa ta leta ni zastoj garal. Tudi njemu in njegovi ženi bi prišel prav dopust, vendar sta se mu raje odrekla in delala na kmetiji.

Bojan Kuntarič

Letni obračun 1983

Leto 1983 bo prav gotovo prišlo v zgodovino povojnega razvoja sveta kot eno izmed težavnih, nevarnih kriznih let. Očitno se je nekajletna gospodarska in politična kriza, ki je zajela vse dele sveta, prav v letu 1983 nevarno približala vrhu. Tako bi vsaj lahko sodili po nekaterih bistvenih značilnostih dogajanja v letu 1983.

Viden pečat mednarodnemu dogajanju so dajali pojavi napetosti in zaostrenosti med blokoma in še posebej med vodilnimi silama v obeh blokih. Tokrat je v vsej jasnosti prišlo na dan dejstvo, da med velesilama obstaja globoko brezno nezaupanja. Združene države Amerike so pod Reaganom celotno njihovo politično strategijo gradile na prepričanju, da je obdobje popuščanja med velesilama, ki se je začelo v sedemdesetih letih, občutno delovalo v korist Sovjetske zveze in v očitno škodo Združenih držav. Reagan gleda v Sovjetski zvezi pravega pravcatga komunističnega belcebuba, ki si ne postavlja drugega cilja kot streči po življenju tako imenovanemu svobodnemu svetu in kajpada v prvi vrsti Združenim državam. Zato pa je prva in poglavitna naloga okrepiti vojaško moč Združenih držav do te mere, da bodo po vojaški moči premagale nasprotnika in z njim urejale svetovne odnose in razmere po ameriškem kroju. Sovjetska zveza po drugi strani vidi v vseh ravnanjih nasprotne velike sile njena prizadevanja za obkrožitev in izolacijo ter oslabeitev osrednje trdnjave socializma, Sovjetske zveze. Tu bi bilo treba iskati poglavitne motive za nenehno oboroževalno tekmo med velesilama in njenima blokoma. Prav ta tekma je dajala enega najbolj bistvenih pečatov vsemu dogajanju in nehanju blokovskih sil ves čas, še posebej v letu 1983. In kam je pripeljala ta tekma? Pripeljala je do nove, hude nevarne oborožitve evropskih držav, članic obeh blokovskih tabarov. Tisto, česar se je svet najbolj bal, še posebej pa evropski narodi sami, je postalo stvarnost prav na prehodu iz starega leta v novo. Obe velesili sta začeli nekatero svoje evropske zaveznike opremljati z najsodobnejšim raketnim orožjem. To se dogaja ob očitnem negodovanju in nasprotovanju evropskih narodov na tej

in na drugi strani blokovske meje, se pravi v obeh taborih. Če so milijoni demonstrantov na zahodu javno izražali odpor proti jedrski oborožitvi, niso mogli v vzhodnih državah skriti in zatajiti izrazov množičnega negodovanja njihovih narodov proti nameščanju SS 20 v njihovih deželah. Pojav jedrskih raket v Evropi tako izpričuje zanimivo protislovnost: obe vodilni sili si z raketno oborožitvijo prizadevata utrditi blokovsko trdnost, odpor množic prav proti tem raketam deluje v smeri krhanja blokovske discipline.

Ne samo Evropa, tudi ostali svet je prepoln raznih kriznih žarišč in napetosti, ki so največkrat posledica blokovske tekme za vplivna območja. Zlasti dve območji sta bili skozi vse leto 1983 nevarni krizni žarišči. Eno teh območij je bila Srednja Amerika, kjer je grobo ameriško vmešavanje v notranje zadeve drugih držav poglavitni vzrok napetosti in nevarnosti za mir. Jedro srednjeameriške krize je vsekakor zarota ameriških strategov proti Nikaragvi, v kateri vidijo podaljšano roko komunizma, ki naj bi ogrozila življenjske koristi Združenih držav v tem delu sveta. Ameriška agresivnost je dosegla vrhunec z vojaško invazijo na majhno otokoško državo Grenado z izgovorom zagotoviti demokracijo v tej deželi in jo zavarovati pred kubanskimi in sovjetskimi posegi. Vendar, vsa prizadevanja zahodne velesile, da bi obdržala pod svojim nadzorstvom vso zahodno poloblo, ne morejo za vse čase zavreti notranjih procesov v tem delu sveta, kjer se množice lotevajo vse bolj odločnega boja proti vojaškim diktaturam in podrejenosti tujim koristim. Spremembe, ki so jih prinesle nedavne volitve v Argentini in Boliviji, so viden dokaz temu.

Bližnji vzhod je brez dvoma skupaj s Srednjim vzhodom eden najbolj eksplozivnih in zapletenih kriznih območij sveta, kjer se je prav v letu 1983 kriza močno razrasla in dobila novo vsebino in nove razsežnosti. Težišče krize se je premaknilo na Libanon, ki je postal žrtev notranjih razprtij in tujih zarot proti njegovi neodvisnosti. Navzočnost jedra vojaških sil in vodstva palestinskega osvobodilnega gibanja v Libanonu je še posebej podžigala zaostrenost libanonske krize. Krvava drama, ki so jo preživljali Arafatovi borci v jeseni v Bejrutu, je bila jasno spricevalo odnosov vseh sil, ki delujejo v tem delu sveta do palestinskega osvobodilnega giba-

nja. Izrael si je odkrito prizadeval – s svojo vojsko in s podporo libanonskih falangistov v krvi zatreti palestinsko oboroženo silo. Ves arabski svet je Arafatu obrnil hrbet. Konservativni del tega sveta se ni strinjal z revolucionarno vsebino boja Palestincev. Tiste arabske dežele, ki se štejejo v prvo vrsto odpora, pa so obrnile hrbet Arafatu, ker je upošteval in računal tudi na možnosti politične rešitve palestinskega vprašanja s podporo svetovne organizacije. Tako se je Arafat znašel med kladivom in nožem. Sirija je računala, da bo s podreditvijo palestinskega gibanja okrepila svoje postojanke v arabskem svetu in nasproti Izraelu. Na svojo stran ji je uspelo pridobiti del Arafatovih privrženec. Konec druge Arafatove drame je znan: Arafat je našel pribežališče v Egiptu, Libanon se pa še naprej zvija v krčih notranjih trenj in posegov zunanjih sil.

Podoba razmer na svetu ne bi bila popolna, če se ne bi ozrl tudi na ekonomsko stran mednarodne krize, ki jo preživlja svet in jo zlasti čutijo dežele v razvoju. Leto 1983 je bilo izpolnjeno z vidnimi prizadevanji vseh dežel v razvoju, da bi pridobile svet kot celoto za iskanje izhoda iz kriznega stanja. Temu cilju je bilo namenjeno šesto zasedanje UNCTAD v Beogradu. Beograjski sestanek sicer ni dal zavoljo odpora razvitih držav sadov, ki jih je pričakovala večina sveta. Vendar pa je šesto zasedanje UNCTAD potrdilo nujnost spremembe sedanje mednarodne ekonomske ureditve, ki ohranja razvitim državam njihove privilegije, deželam v razvoju pa kratki pravico do napredka in enakopravnega prostora pod soncem.

Dve bistveni protislovji se prenašata iz starega v novo leto. Po eni strani gre za usodno protislovje med razvitim in nerazvitim delom sveta, ki terja takojšnje razrešitev. Drugo, nič manj usodno protislovje pa se kaže med politiko miru na eni in politiko sile, na drugi strani, med bojem za razorožitev in tekmo v oboroževanju. Razrešitev tega protislovja je mogoča samo v sporazumni, postopni in uravnoteženi razorožitvi. Pri tem pada na obe veliki sili težka zgodovinska odgovornost. Za razrešitev obeh protislovij pa je sprejel nase kot zgodovinsko nalogo tisti mednarodni dejavnik, ki danes predstavlja poglavitni up človeštva: gibanje neuvrčenosti.

Drago Košmrlj

Na prizorišču je džihad komando

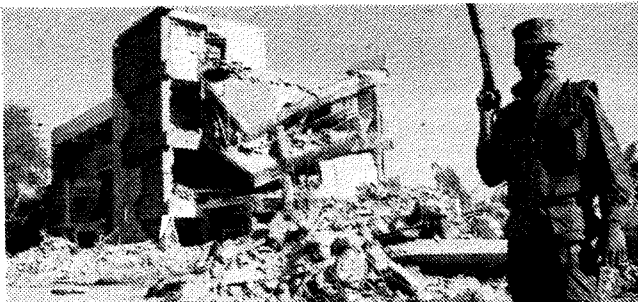
Na zunaj droben dogodek je konec decembra z več strani osvetliti sadove letošnjega ameriškega vpletanja na Bližnjem vzhodu. Po tradiciji so Američani tudi letos zvedavo oprezovali okoli Bele hiše in čakali na trenutek, ko bo predsednik Ronald Reagan prvič slovesno prižgal luči na novoletni jelki. Tisoči so se zbrali pred sedežem vlade, vendar niso osebno videli predsednika Reagana, dogodek so lahko spremljali le prek velikega TV zaslona na pročelju palače. Trdijo, da v tej posebnosti ni izražena vizija imaginarnega ameriškega novega leta 1984 (vse pogostejše imenovanje kar »Orwellovo leto«), temveč da gre za izraz konkretne bojzani varnostnih sil pred napovedano »žetvijo« tistega, kar so sejali: možnim napadom motoriziranih teroristov-samomorilcev na predsednikovo hišo.

Ne bi bilo prav, če bi trdili, da je v mestu ob reki Potomac zavladala splošna histerija. Še bolj napak pa bi bilo – po vsem tistem, kar se je letos dogajalo na Bližnjem vzhodu in v Perzijskem zalivu – če bi »izolirane posameznike«, pripadnike mednarodnega terorizma, lahkomišlno ocenjevali. Američani to dobro vedo! Slike o razstreljenem glavnem stanu ameriških mornariških pešcev v Bejrutu 23. oktobra letos, o ruševinah ameriškega veleposlaništva v Kuvajtu in anonimni napadi na vladne ustanove, vse to se je močno zadržalo v zavesti Američanov in med njimi razvilo dozdaj skoraj neznani občutek, da so se znašli v obleganem mestu.

Ta oblika nemoči v vroči državi, kjer ne manjka podatkov o ubojih predsednikov ali o poskusih atentata nanje, nekaj pomeni, kajti terorizem, ki od zunaj prihaja v ZDA, če izvezememo portoriske teroriste, je zanje nekaj novega. Varnostne sile in FBI se še niso povsem naravnali na nove dimenzije groženj. Vedo za fanatične, verske obsedene fundamentaliste, ki se uklanjajo Homeinijevemu vplivu, vendar psihološko ne morejo s tem nič začeti.

Zrtvovati svoje življenje za verski ali politični cilj, je za Američane tako kakor za številne pripadnike zahodne civilizacije, danes tako tuje, kakor je bilo med vojno, ko so se morali bojovati z japonskimi kamikazi ali kasneje, ko so v Vietnamu opazovali goreče budistične menihe. Na veliko se sprašujejo, kako naj se zavarujejo pred novimi oblikami fanatizma? Za začetek so ukrepali s tem, da so vladna poslopja v Washingtonu in kulturne

spomenike spremenili in trdnjave, zaradi česar imajo prebivalci ameriške prestolnice občutek, da živijo v stalno obleganem mestu.

Kaj jim bo prineslo prihodnje leto, če je bilo že letošnje prenapolnjeno s sovraštvom do ZDA. Ameriški vojak pred razdejano stavbo ameriškega veleposlaništva v Kuvajtu

Kmalu nato, ko je nenadna eksplozija na Capitolu skalila mir, so začeli v Washingtonu zaostrovanje varnostne ukrepe. Najprej so bili mnenja, da gre za protest zaradi ameriške invazije na Grenado. Toda, ko je z dinamitom naloženi tovornjak eksplodiral v bejrutskem stanu ameriških enot in terjal 240 smrtnih žrtev, so se oglasili alarmni zvonci. Dozdaj jih še niso izklopili. S peskom naloženi tovornjaki so blokirali dostope do Bele hiše in do zunanjega ministrstva. Ameriškemu generalu v Bejrutu se ni zdelo vredno ukreniti kaj podobnega! Zaradi strahu so podobne varnostne ukrepe kot v Washingtonu uvedli tudi pred sedežem ameriške misije pri ZN v New Yorku.

Zaprli so vse podzemeljske dovoze do stavbe ameriškega ministrstva za vojsko Pentagona, do »živčne« centrale ameriških oboroženih sil in do sedeža obrambnega ministra. Vse to je bilo potrebno, kajti Američani menijo, da nevarnost »svete vojne« ni nekaj nestvarnega. Kaj lahko se zgodi, da bi fanatični privrženec džihada, svete vojne proti »nevernikom«, sedel za volan minirane tovornjaka.

Ne gre samo za ugibanja, ki jih plete senzacij željni tisk. V

bližini Bele hiše so montirane protiletalske rakete z naboji, ki sami iščejo cilj. Njihova naloga je braniti predsednikovo rezidenco pred nenadnim letalskim napadom. Kajti: samo 5 km južno od Bele hiše leži najbolj prometno letališče v ZDA, washingtonski »National Airport«. Tajna služba, ki je pristojna za predsednikovo varnost, je v nenehnem stiku z upravo letališča, če bi se kakšno letalo znašlo v sumljivem koridorju. Pri začetni startni hitrosti 300 km/h bi imeli varnostni organi na voljo za odločitev komaj eno minuto. Ob tem jih že obseda »sahalinski kompleks«.

Američani so kar pripravljeni sprejeti stališče, da so šiitski fanatiki povzročitelji najnovejših napadov na Američane v Libanonu, bolj različna pa so mnenja, ko je treba odgovoriti na vprašanje, ali je za vsem tem res samo Teheran. Toda, s prstom kažejo na priložnostno znamko, ki jo je Teheran izdal ob obletnici zasedbe ameriškega veleposlaništva v Teheranu.

Predsednik Ronald Reagan je na neki tiskovni konferenci v minulih dneh sam dejal, da ni stoodstotnega dokaza za trditve, po katerih ima Teheran glavno besedo. Za napade so po njegovem kaj lahko odgovorne samostojne šiitske skupine, ki jih navdaja Homeinijeva »sveta vojna« proti ZDA. Trdijo, da se 1000 teh skrajnežev v Libanonu uri in pripravlja za akcije po vsem svetu.

Na vprašanje, zakaj vse to, najpogostejše odgovarjajo: »zato, ker se Američani vmešavajo v libanonske dogodke. Ameriška bojna ladja »New Jersey« s svojimi topovi kalibra 30 cm že obstreljuje libanonsko obalo in položaje znotraj v državi. Mnogi vidijo v tem potrditev ameriškega prepričanja, da je Sirija sposobna s svojega dela zasedenega Libanona »napadati ameriške interese«. Toda, topovi na šiitske položaje v Libanonu, tako pravijo poznavalci razmer v Washingtonu, ne bodo mogli preprečiti napadov na 260 ameriških predstavništev po svetu in tudi ne na ameriške vladne ustanove.

Predsednik Jimmy Carter je imel svoj Teheran, predsednik Nixon pa je moral priznati poraz v Vietnamu. Tisto, kar doživlja predsednik Ronald Reagan na pragu zadnjega leta svojega mandata, se tudi utegne spremeniti v histerijo nasilja v ZDA. Dva svetovna dogodka kakor magnet vabita ne le verske fanatike, temveč tudi duševno bolne teroriste: olimpiada v Los Angelesu, ki jo bo po televiziji spremljalo okoli 2,5 milijarde ljudi, in svetovna razstava v New Orleansu. Več kot idealno prizorišče na katerem se prihodnje leto lahko pokaže vsa varnostna nemoč najmočnejše vojaške sile v zahodnem svetu.

BRANKO KASTELIC

Kitajski vtisi

Hitenje za zamujenim

Življenje v milijardni LR Kitajski se je v zadnjih nekaj letih spremenilo bolj kot prej v desetletjih

Prvi vtis po neturističnem obisku današnje Kitajske je sproščenost ljudi, ki jo je mogoče doživeti, videti, občutiti in vsakem koraku. To novo kvaliteto v življenju najbolj obljubene države v svetu doživljaš v vedenju, v oblačenju, v komuniciranju s tujci. V vedenju je najbolj sproščena mladina, v oblačenju padajo tabuji pri ženskah in otrocih, s tujci so veliko naprednejši moški, ženske so še vedno dokaj zadržane. Vseskozi človeka spremlja občutek, da Kitajska hiti za zamujenim. Trgovine so prepolne, v večje vstopi na dan tudi po 100 tisoč ljudi. Vstopnice za kino predstave, gledališča, galerije so razprodane, ljudje z velikim zanimanjem vprašujejo po svetu, ki se jim je nenadoma odprl. Novice, dobrine in kultura prihajajo iz vsega sveta s pospešenim tempom.

Uniformiranost izginja

Naj se Evropejcu zdi še tako občutljivo politično in ideološko vprašanje. Evropsko kroje na obleka in kravata sta bili med kulturno revolucijo dovolj za oceno »buržujsko vedenje«. Danes je povsod mogoče videti te vrste buržujev. Kratko krilo na ženski je lahko pomenilo tudi brezplačno vstopnico v zapor. Prav oblačenje v Kitajski danes doživlja manj-

šo revolucijo, posebej je to očitno pri oblačilih otrok, deklet in žena. Z ulic naglo izginja trobarvna uniformiranost, sive, zelene in modre »maovke«, pojavljajo se nove, živahne barve in kroji, ki se spogledujejo z domiselnimi kitajskimi tradicionalnimi oblačili in evropskimi kroji. Modne revije, ki so nekaj povsem novega, so najbolj obiskane prireditve, in ni naključje, da so vstopnice vselej razprodane, sem sodijo preprodaja in nermalokrat tudi po desetkrat preplačane vstopnice.

Skladišča v trgovinah so menda prepolna tradicionalnih uniform, medtem ko je vse, novo takoj prodano. Kitajcem so letošnje poletje »šli na roko« Američani, ko so omejili uvoz kitajskih tkanin in lepa izvozna oblačila so se pojavila na domačem trgu. Na ulicah velikih mest je mogoče videti kratka krila, tudi zelo kratka, tu in tam tudi vroče hlače. Nobena redkost niso več dekleta, ki uporabljajo ličila za obraz. Res je, da je še vedno le izjemoma opaziti kakšen gol vrat ali ramena. To je posledica tradicije, kajti vrat in ramena pri ženski so za Kitajce bolj izzivajoča in razburjiva kot denimo razgaljeno stegno. Evropskim očem zato ne uide do vratu zapeto dekle z visoko razklanim krilom. Značilen za revolucijo v oblačenju je bil članek v edinem kitajskem dnevniku v tujem jeziku »China daily«, nekakšna primerjava oblačenja danes in v preteklosti. Časnikar je odkrito zapisal, da se je

nekoč zaradi uniformiranosti počutil, kakor da bi mu vzeli eno temeljnih človekovih pravic. Današnje geslo je – ljudje naravno čutijo potrebo po lepem.

S prvim decembrom so v LR Kitajski tudi uradno odpravili prodajo oblačil na bone, ki je bila v veljavi še od leta 1954. Ni torej nova obleka potrditev novega človeka, temveč tudi gospodarskega napredka. In še nekaj je vmes, dvig storilnosti, saj so v zadnjih petih letih proizvedli štirikrat več bombaža na leto kot v preteklih dveh desetletjih in pol. Novice so toliko bolj veseli, ker cene bombažnim oblačilom niso zvišali.

Kitajski zid je najprivlačnejša izletniška točka ne le tujcev, temveč tudi Kitajcev.

Le en otrok v družini

Drugi utrinek iz vsakdanjega življenja, ki prav tako kaže kitajsko spreminjanje, so tisoče in tisoče risb. Stotnje kitajskih mojstrov v sukanju čopiča so na voljo vzgoji ljudi v slikani podobli. Preštevalni lepi ljudje na velikih risbah, ki jih je mogoče videti vsepovsod, od velikih cestnih križišč do tovarniških dvorišč, in kratki stavki pripovedujejo o tem in onem iz nekdanjega »urejenega« življenja: o tem, kako je treba voziti kolo, o tem, da ni lepo pljuvati po tleh, o tem, da pijančevanje vodi v pretep, ki se konča v zaporu. Med temi risarjimi posebej izstopajo, zaradi svežih barv in številnosti, tiste s smejočima staršema in srečnim otrokom. Največkrat je ta otrok – deklica.

To je le drobec v veliki kitajski bitki za to, da bi bil družinski model v deželi, kjer so velike družine del tradicije, trčkanska družina. Pred nedavnim je kitajski partijski voditelj Hu Jao-bang ocenil, da je današnja največja skrb Kitajske na eni strani »povečati materialno proizvodnjo in na drugi zmanjšati proizvodnjo ljudi.« Oboje je poglavitni pogoj za dvig življenjske ravni. Zato si na vseh področjih prizadevajo, da bi zavirali rast prebivalstva. Z zakonom je dovoljen le en otrok, drugi je postal redka izjema v primerih, ko prvi umre ali je prizadet, tretji pa je prepovedan. Druga otroka oblasti dopuščajo tudi v primeru poroke ločenca ali ločenke z novim partnerjem, če ta seveda nima otroka. Novi zakon o poroki in ločitvi določa najnižjo starostno mejo za sklenitev zakonske zveze 20 let pri dekletih in 22 pri fantih. V srednjih šolah so uvedli predmet »mladinske« vzgoje, kakor sramežljivo imenujejo zoroške spolne vzgoje. Za zdaj predavajo pri tem predmetu le o »resnosti« življenja, kar naj bi pomenilo odpovedovanje predzakonskemu spolnemu življenju.

Storili so tudi vse, da bi kontracepcija dosegla vsakega Kitajca in Kitajko. Dobiti jo je

Leto 1983 na Tržaškem v znamenju prizadevanj za zaščito slovenske manjšine

Za Slovence na Tržaškem (pa tudi na Goriškem in v Beneški Sloveniji) je koledarsko leto 1983 vsekakor potekalo v znamenju vsestranskih prizadevanj, da bi slovenski narodnostni skupnosti v Italiji vendarle priznali osnovne pravice s popolno zakonsko zaščito. Manjšinske in borbovske organizacije, demokratične stranke in sploh družbenopolitični dejavniki so ob vsaki priložnosti iskali primerna politična izhodišča, da bi pripravili ugodne razmere za začetek parlamentarnega postopka. Tako je bilo tudi na občnem zboru osrednje družbenopolitične organizacije Slovenske kulturno-gospodarske zveze SKGZ vsa pozornost usmerjena v globalno zaščito, ki jo je treba doseči z enotnim nastopom vseh slovenskih komponent in ob odločilni podpori naprednega in demokratičnega italijanskega političnega življenja. Če ob ustoličenju nove italijanske vlade pod predsedstvom socialista Craxija niso obstajali najboljši obeti glede možnosti rešitve slovenskega nacionalnega vprašanja, pa se je položaj prav proti koncu leta bistveno spremenil na bolje. Zakonske osnutke za zaščito Slovencev so po vrsti predstavili komunisti, Slovenska skupnost, Krščanska demokracija in socialisti, minister za odnose z deželami Romita pa je najavil, da bo tudi vlada v najkrajšem času izdelala svoj zakonski osnutek na osnovi sklepov v Cassandrove komisije, v kateri so bili tudi Slovenci. Vprašanje je sicer, v kolikšni meri razni osnutki ustrezajo dejanskim potrebam manjšine, poglavito pa je, da se zadeva le premakne z mrtve točke. In prav s tem v zvezi je prišlo iz Rima sporočilo, da bo verjetno že januarja pristojna komisija v senatu začela obravnavati zakonske osnutke globalne zaščite Slovencev, tako da bo treba odslej vplivati na čim širšo vsebinsko zasnovno zaščitnega zakona.

Na junijskih volitvah v Trstu je nacionalistična Lista za Trst doživela pekoč poraz in velik osip glasov. Predvolilna kampanja je bila izredno ostra in groba ter je bila seveda namenjena, kot je žal že navada, proti Slovincem. Neofašisti so tako uprizorili izzivne protislovenske shode na Bazovici, na Proseku in v Lonjerju, kjer je prišlo tudi do grobega fizičnega napada na domačine. Lista za Trst je po volilnem porazu dokončno odvrгла krinko in pokazala ves svoj nazadnjaški šovinistični značaj. Litarji so namreč skupaj z neofašisti zagnali prav v tem zadnjem mesecu vik in krik proti nevarnosti uvedbe dvojezičnosti v Trstu, takoj ko je prišla iz Rima vest, da bo v parlamentu kmalu na dnevnem redu vprašanje zaščite Slovencev. Na italijanskih višjih šolah je prišlo do umetno povzročenih neredov in protestnih stavk zaradi dezinformacije študentov. Tako med političnimi silami kot tudi med šolskimi slovenskimi in italijanskimi silami je prišlo do nekaterih javnih razprav, na katerih so pojasnili, kaj pravzaprav zahtevajo Slovenci.

V sklopu praznovanj 40-letnice padca fašizma je bilo na Tržaškem veliko proslav in na Colu v republiški občini so odkrili spomenik vsem žrtvam fašizma. Štiridesetletnico je slavil časopis Primorski dnevnik, ki je začel izhajati v ilegali leta 1943 kot Partizanski dnevnik in je bil edini partizanski tiskano glasilo v zaslužjeni Evropi. Po osvoboditvi Primorski dnevnik opravlja neprecenljivo poslanstvo pri obveščanju in ozaveščanju zamejskih Slovencev.

Na Opčinah je jugoslovanski generalni konzul Mirošič podelil priznanja predsedstva SFRJ številnim tržaškim borcem, na pokajinskem kongresu borbovske organizacije VZPI-ANPI pa so ugotovili, da so še vedno aktualni ideali NOB in odporniškega gibanja.

Boris Simoneta

Iztekajoče se leto na avstrijskem Koroškem

Utripi za mejo

Čeprav je Avstrija v letu 1983 doživela nekaj krepkih političnih pretresov (v prvi vrsti prekinitev trinajstletne vladavine socialistov in odhod Bruna Kreyskega), ni bilo na avstrijskem Koroškem posebnih novosti. Status quo je še zlasti značilen za zamrznjene odnose med slovensko narodno skupnostjo in tistimi vodilnimi političnimi strukturami, ki tako ali drugače odločajo o (ne)izpolnjevanju določil sedmega člena ADP.

»Čudežna formula«, s katero skuša koroška vlada na čelu s prvim ekspertom za manjšinska vprašanja Leopoldom Wagnerjem (tako se je poimenoval sam) reševati zapletena narodnostna razmerja na Koroškem, deluje zelo učinkovito in predvsem v korist večinskega naroda. Gre za sprenevedanje posebne vrste, pod plaščem katerega se naprej razvijata asimilacija in raznorodovanje, čeprav pod pročeljem navidezne demokracije. Ker pa so se koroški Slovenci zavestno odločili, da za uveljavljanje svojih pravic ne uporabljajo agresivnejših oblik protesta (kot na primer v letih 1976-78), temveč politiko tako imenovanih malih korakov, je zunanja podoba Koroške danes navidezno mirna in brez konfliktov. Deželne oblasti se seveda zelo trudijo, da morebitne neprijetne informacije o položaju manjšine ne prebijejo koroških plovov.

Prav leto 1983 je pokazalo, da se pod to navidezno slogo vendarle nabirajo številna nasprotja, ki lahko okrepljena stojijo na plan.

Eno takšnih vprašanj je nerešeno vprašanje na področju vzgoje in izobraževanja manjšine, kjer slednja doživlja vseskozi boleče udarce. Tako so bili zadnji »izumi« protimanjšinsko naravnanege Heimatdiensta tako imenovane središčne slovenske šole, ki naj bi v bistvu pomenile izolacijo slovenskih otrok. Predlaga-

ne spremembe je že uradno podprla svobodnjaška stranka, praksa pa žal dokazuje, da so imele vse doslej sprejete protimanjšinske zakonske določbe podobno genezo.

Druga sporna točka, kjer deželna vlada uveljavlja svojo moč nad interesi manjšine, je nastavev šolskega nadzornika za dvojezično šolstvo. Državni šolski svet je na to delovno mesto sprejel za Slovence povsem nesprejemljivo osebo.

Kljub težavnim delovnim razmeram je slovenska narodnostna skupnost tudi v letu 1983 dosegla nekaj pomembnih delovnih zmag. Omenimo samo dokončno ureditev muzeja NOB pri Peršmanu nad Zelezno Kaplo, ki je plod široke in uspešne akcije Zveze koroških partizanov. Pri Peršmanu je našla svoje zatočišče tudi slovenska mladina, ki si je v prenovljenem muzejskem poslopju uredila svoje prostore. Še pomembnejši dosežek minulega leta je brez dvoma nov slovenski dijaški dom v Celovcu, ki je na začetku šolskega leta sprejel prvih sto slovenskih dijakov, študentov in delavske mladine. Zgrajen je bil s finančno pomočjo republike Slovenije, kar izpričuje tesno organsko povezanost slovenske narodnostne skupnosti z matično domovino. Na kulturnem področju so slovenska krajevna kulturna društva (SPZ je praznovala petindevdeseti jubilej) priredila več kot dvesto najrazličnejših prireditev, na športnem področju je edino slovensko nogometno moštvo prišlo v prvo koroško ligo... Največji napredek pa je manjšina dosegla na gospodarskem področju v smeri, kjer je tudi v prihodnje pričakovati največ, kar je navsezadnje tudi temelj trdnosti slovenske narodnostne skupnosti na avstrijskem Koroškem.

Lojze Kos

O življenju narodnosti v Pomurju in Porabju

Medsebojna spodbuda

Dogodki iz zgodovine so kot v mnogih drugih primerih v vsej Evropi tudi madžarsko mejo potegnili nekoliko drugače, kot bi bilo naravno. Tako je velik del slovenskih rojakov ostal v najbolj zahodnem delu Madžarske, v sedmih vaseh v Porabju, v sedanjih slovenskih občinah Murške Sobote in Lendava pa živi skoraj 12 tisoč pripadnikov madžarske narodnosti. Tako pri tej številki kakor pri podatku, da živi na Madžarskem kakih pet tisoč Slovencev, gre zgolj za ocnjo, saj ugotavljanje tega podatka ni pomembno za morebitno odmerjanje pravic, ki naj bi jih imele pripadniki narodnosti. In če pri nas lahko zatrdimo, da smo se za zagotavljanje predvsem posebnih pravic narodnosti na področju šolstva, kulture in dvojezičnega poslovanja opredelili ne glede na število pripadnikov narodnosti, lahko pri Slovencih v Porabju zlasti v zadnjih letih ugotavljamo, da tečejo vsi tokovi tako pri oblasteh kot v osrednji narodnostni organizaciji Srbov, Slovencev in Hrvatov. Demokratični zvezi južnih Slovanov na Madžarskem ravno tako v tej smeri.

K izboljšanju odnosov do pri-

padnikov narodnosti na obeh straneh meje veliko prispevajo izredno pestri stiki med Slovenci in sosednjo Zelezno županijo, v katero sodi tudi vse Porabje. Ti stiki so se začeli s sodelovanjem med Zvezo komunistov Slovenije in Madžarsko socialistično delavsko partijo Zelezne županije, v zadnjem času med gospodarskimi organizacijami, šolami, kulturnimi društvi ter posameznimi pomurskimi in madžarskimi kraji. Pomembno vlogo pri tem sodelovanju igrajo prav pripadniki narodnosti, ki so na ta način prevzeli zgodovinsko vlogo, ki jim je namenjena v številnih evropskih dokumentih o sodelovanju med sosedji, vlogi mostu med narodi.

Pripadniki madžarske narodnosti v Pomurju so v zadnjem obdobju na vseh življenjskih in delovnih področjih dosegli velik napredek. Omenimo le, da je po več kot dveh desetletjih uspešnega uveljavljanja dvojezičnega osnovnega šolstva prvič dvojezično uvedeno tudi na srednji stopnji. V Lendavi so pridobili oddelek usmerjenega izobraževanja, kjer dvojezično pripravljajo predvsem pedagoške in vzgo-

jiteljske kadre. Pridobili so tudi možnost študija madžarsčine na Pedagoški akademiji v Mariboru. Za potrebe dvojezičnega šolstva v soboški enoti zavoda za šolstvo so pripravili že večino potrebnih prilagojenih učbenikov. Na dvojezičnem območju soboške in lendavske občine v šoli v pogovoru z učencem skoraj ne moreš ugotoviti kateri jezik je otroku materin, kateri tako imenovani drugi jezik, saj se v obeh pogovorja povsem enakovredno, in ju tako tudi uporablja pri pouku in v vsakdanjem življenju.

Tudi gospodarsko doživljajo narodnostno mešani kraji Pomurja, ki so seveda vsi po vrsti obmejni lep razvoj. Nosilci gospodarstva, v katerih je zaposleno največ pripadnikov narodnosti, so Pletilstvo-Prosenjakovci in Mura v soboški ter Ina Nafta, Gorenje Varstroj, Elma Primat in Integral v lendavski občini.

V Porabju so pred nedavnim ustanovili koordinacijski kulturni odbor, ki bo za začetek pripravil zasnovno predstavitev porabske slovenske kulturne ustvarjalnosti, ki nas čaka v aprilu 1984 v Cankarjevem domu v Ljubljani. Upajmo, da bo ta organ prerasel v stalni organ, ki bo lahko postal tudi zakonit predstavnik na Madžarskem živčih Slovencev.

V začetku leta 1983 so v krajevnem središču Monostru odprli narodnostni muzej, v katerem je zbrana na ogled postavljena zgodovina porabskih Slovencev,

predvsem skozi etnološke znamenitosti. Tudi ta zbirka kaže na avtohtonost slovenskega življa na madžarskih tleh.

Za obveščanje Slovencev na Madžarskem je zadolžen prevzem list Narodne novine, ki izhaja v Budimpešti in je namenjen pripadnikom vseh treh, na Madžarskem živčih južnoslovanskih narodnosti. Slovincem je odmerjen najskromnejši del, pol zadnje strani, in zavzemajo se, da bi že letos dobili večji obseg.

Radio Győr v okviru svojega programa v nedeljo dopoldne odmerja slovenski oddaji 15-minutni termin, in tudi ta čas se bo že letos podvojil. Slovenci imajo svoj prostor tudi v Narodnem koledarju, ki ga izdaja DZJS na Madžarskem. Za vsa sredstva obveščanja velja ocena, da so preskromna premalo kritično usmerjena, zato na tem področju čaka porabske Slovence še zadoosti dela.

Brez dvoma so porabski Slovenci v matični domovini najmanj znani od vseh Slovencev v zamejstvu. Največji del krivde za to nosijo prav sami, ker jim dolgo niti ni bilo do tega, da bi svoje uspehe in težave predstavljali v slovenski javnosti. Kakor pa se stvari razvijajo danes, lahko že v kratkem pričakujemo tudi njihovo večjo prodornost, saj bodo predvsem imeli možnost več pokazati matičnemu narodu kot doslej.

Marjan Dora

mogoče povsod, v trafikah, v trgovinah, v tovarnah. Danes menda že 70 odstotkov zakonskih parov – podatki so le o teh, čeravno je živahno tudi predzakonsko spolno življenje – uporablja kontracepcijska sredstva. Kot prvi v svetu so kitajski strokovnjaki izdelali tudi pilulo za moškega, ki pa jo še vedno raziskujejo, kajti odkrili so, da ni povsem neškodljiva, saj znižuje kalij v krvi. Vse več žensk in moških se odloča za sterilizacijo; po zadnjih podatkih je to že storilo 25 odstotkov poročenih žensk in 10 odstotkov moških. Uspehi so tu, posebej zaradi načrtno organiziranega dela pod okriljem državnega komiteja za načrtovanje družine pa tudi prizadevanj znanstvenikov.

Velik vpliv tradicij

Tudi težave so, posebej na vasi, kjer je velika družina vselej pomenila tudi veliko delovnih rok. Najbolj tragična razsežnost omejevanja števila družinskih članov so detomori. Žrtve so deklice. Nekateri starši, in sodeč po pisanju kitajskega tiska jih ni prav malo, zaradi tradicionalnega prepričanja, da je sin koristnejši ko hčerka in da lahko le on ohranja družinsko trto, umorijo deklico v upanju, da bo drugi otrok deček. Drugače – odkar država in partija zahtevata od zakoncev, da imata le po enega otroka – mnogi starši mislijo, da mora biti ta otrok moškega spola. Časniki se veliko ukvarjajo s temi problemi. Veliko je poročil o ženskah – materah, ki so izpostavljene grobostim moža in staršev, če rodijo deklico. Pišejo tudi o samomorih takšnih žena, od katerih je mož zahteval ločitev le zato, ker so rodile deklico. V mestih ženske zlorabljajo sodobno medicino. Vse več jih s pomočjo ultra zvoka ugotavlja otrokov spol. Prav gotovo ni naključje, da je večina žensk, ki se je odločila za odpravo plodu, pod srcem nosila deklico.

Težave se stopnjujejo in strokovnjaki se boje, da bodo mnogi fantje čez desetletje, more-

biti dve ostali brez zakonskega partnerja. Ze zdaj je marsikje na vasi razmerje dve deklici – trije fantje. Po nedavnem popisu prebivalstva je na Kitajskem že zdaj trideset milijonov moških več kot žensk. Nenavadno, kajti pretežno moški so umirali v oboroženi revoluciji, v vojni proti Japoncem in v korejski vojni. S temi neljubimi ostanki tradicij se oblasti bojujejo s povečevanjem kazni za detomore, ki pa so še vedno presenetljivo blage. Vaškim komunam pokojnike za ostarele člane brez potomstva. Po novem lahko v tovarnah na očetovem delovnem mestu zaposlijo tudi hčerko; doslej je bilo očetovo delovno mesto ob upokojitvi na voljo le sinu. Novi zakoni dovoljujejo ženski, da ohrani dekiški priimek, skratka hči naj bi ravno tako ustregla tradicionalnim zahtevam po ohranjanju družinskega imena.

Mamica, rodi samo mene, je zapisano pod velikim lepakom, ki hvali prednosti tričlanske družine.

Omejevanje družine ni prizadelo kitajskih manjšin, in teh je kar 55. Opazovalci sodijo, da je to posledica slabe vesti kitajskega (hanskega) naroda, ki je med kulturno revolucijo na najrazličnejše načine zatiral manjšine in pod pritiskom uradne politike oviral njihov razvoj.

Prekletstvo kulturne revolucije

Kulturna revolucija? Prav ta svojevrstna revolucija, v resnici divjanje levičarskih skrajnežev, je zatrla razmišljanja o nujni načrtni omejitvi rasti prebivalstva, o kateri so razmišljali že v letu 1953. Med kulturno revolucijo je bilo vodilo – čim več otrok, čim več vojakov. To še daleč ni edini greh kulturne revolucije, o kateri danes tako odkrito in kritično govorijo kot le redkokje v svetu o kakšnem obdobju iz preteklosti. Kritizirajo tudi tisti, ki so jo »politično« preživeli, in ne le tisti, ki so jih takrat

obsojali, zapirali, mučili, pred petimi leti in pozneje pa rehabilitirali. V tisku je vsak dan veliko usod malih ljudi iz obdobja velike kulturne revolucije, vsa krivica pa je pripisana tako imenovani bandi štirih. Ta je danes kriva za vse napake iz preteklosti.

Mnoge krivice je oblast popravila, kolikor je človeške usode mogoče »popravljati«; veliko je nepopravljivega. Pogovarjal sem se s taoističnim duhovnikom, ostarelim možakom. Kljub letom je oživel podobe iz obdobja kulturne revolucije, ki tudi veri ni prizanesla. Povedal je, da so že v prvem letu kulturne revolucije rdeči gardisti vdrli na goro, kjer je živel in deloval skupaj z drugimi duhovniki in nunami. In kaj se je zgodilo? Pet duhovnikov so na kraju likvidirali, vso literaturo požgali, vse hrame porušili.

Danes je to svetišče obnovljeno, možakar pa rade volje pozira pred zvedavimi turisti, ki ga fotografirajo z vseh koncev, da bi ujeli košek kitajske zgodovine, ki je v bistvu ni več. Vera, posebej vernost zbujajo pri večini Kitajcev zasmevanje. Mnogi izmed naših spremljevalcev so se med pogovorom z duhovnikom dobesedno krohotali, ko je pripovedoval o posebnostih taoizma, ki se bistveno ne razlikuje od budizma.

Veliko slabega povedo o kulturni revoluciji tudi kulturniki, med njimi eden od sogovornikov, pisatelj Liu Shao-tang, ki je že od svojega štirinajstega leta član KP in obenem eden najplodovitejših književnikov.

»Med kulturno revolucijo so se skrajni levičarji lotili nečloveških in grobih ukrepov. Zanikali so tujo književnost in uničevali tudi kitajsko kulturo. Ti skrajni levičarji so bili ljudje, polni častihlepija in so hoteli oblast dobiti v svoje roke. Pri tem so izkoriščali mlade ljudi...«

Prihodnjič: Med večeraj in danes

Ob štiridesetletnici »Franje« Primer izredne iznajdljivosti

Pred štiridesetimi leti – natančno 23. decembra 1943 – so v barako 8 × 5 metrov v skriti soteski Pasice pri Podnjivcu pri Cerknem prenesli prvih sedem ranjenih in bolnih partizanov. To je bil rojstni dan edinstvene partizanske bolnišnice ne samo v Sloveniji in Jugoslaviji, temveč tudi v vsej okupirani Evropi, ki je kasneje dobila ime »Franja« po svoji zdravnici in upravnici dr. Franji Bojc.

Začetnik in graditelj ko bolnišnice Franja z »Franje« je bil tedanji sanitetni referent 31. divizije dr. Viktor Volčjak, ki je z ranjenci in bolniki presta-

mnimi močmi. Ta ocena preskušnega partizanskega poveljnika se je kasneje tudi uresničila.

V kanjonu Pasice, ki je postal oddelek B in centralna uprava »Franje«, so pospešeno gradili. Oddelek, kakršnega poznamo danes, je imel 18 objektov: soba za ranjence in bunker, izolirnica, operacijska soba, soba za zdravnike, rentgen, shramba za nosila, kuhinja, soba za ranjence in jedilnica, soba za ranjence s skladiščem in mizarско delavnico, soba za osebje, kopalnica in pralnica, kotel za razkuževanje, invalidski dom, rezervoar, električna centrala, prostor za zakopavanje udov, gornji most in gornji bunker.

Slovenska vojna partizanska bolnišnica »Franja« ali kratko SVPB-Franja je obsegala razen centralnega oddelka B v Pasici še deset manjših bolniških postojank, ki so bile razvrščene od Cerkljanskega vrha prek Davče do severnega roba Jelovice. Imele so tele oznake: oddelek A pod Cerkljanskim vrhom; oddelki C, C 1, Pokljuka 10, D I, D 2 in D 3, zadnja dva tudi imenovana Svica, so bili razmeščeni vsi v hriboviti Davči; oddelek Pokljuka na Jelovici; oddelek Š-Stol I na Jelovici in oddelek Š-Stol II na Jelovici, ki je bil le kratko pod upravo »Franje«.

V navedenih oddelkih so zdravstveno delo opravljali priučeni bolničarji, razen v oddelku Pokljuka na Jelovici, ki ga je vodil italijanski zdravnik dr. Antoni Cicalli, ki se je po razpadu fašistične Italije septembra 1943 pridružil slovenskim partizanom.

Oddelki so bili namenjeni lažje ranjenim borcem, a žal tudi njim ni bilo prizaneseno. Najhuje je bilo na oddelku D 2 v Davči aprila 1945.

Kratka zgodovina »Franje«

● 22. januarja 1944: dr. Franja Bojc zaupano vodstvo bolnišnice, po kateri je poimenovana; dr. Viktor Volčjak postane šef sanitete 9. korpusa.

● 28. januarja 1944: sprejeto 12 hudo ranjenih udeležencev partizanske šole v Cerknem po nemškem napadu.

● marca 1944: začetek gradnje dveh barak ob zgornjem toku s 70 posteljami.

● 24. aprila 1944: prvi napad nemške patrulje s severne strani.

● 24/25. aprila 1944: evakuacija bolnišnice z

Skrita soteska Pasice

28 nepremičnimi ranjenci v oddelek C in Pokljuka 10 v Davči.

● 18. maja 1944. premik ranjencev iz Davče na Jelovico zaradi pretečega izdajstva.

● 22. junija 1944. vrnitev bolnišnice v sotesko Pasice, kjer deluje nepretrgoma do osvoboditve.

● avgusta 1944: prevoz 30 invalidov na letališče na Notranjskem in nato v Bari.

● 25. julija do 1. oktobra 1944: nova uprava, ki jo vodi dr. France Podkoritnik-Očka.

● 1. oktobra 1944. dr. Franja Bojc ponovno upravnica in opravlja dolžnost do osvoboditve.

● 25. marca 1945: drugi in zadnji napad na »Franjo« v Pasici.

mačim žganjem. Po zadnji nemški ofenzivi marca 1945 pa je šef kurirske ekipe 9. korpusa dr. Franci Derganc ob asistenci šefa sanitete 9. korpusa dr. Edvarda Poharja pod rentgenom operiral Ribčenka, sovjetske vojaške misije pri štabu 9. korpusa!

Izvirne medicinske listine »Franje« so žal le delno ohranjene. Tem bolj dragocen je celoten operacijski protokol kirurga dr. Francija Derganca, ki je v »Franji« deloval od konca septembra 1944 do svobode. Ta protokol je edinstven v vsej ohranjeni medicinski dokumentaciji partizanskega zdravstva Jugoslavije.

V »Franji« je prejelo od njene ustanovitve 23. decembra 1943 do 5. maja

doslej najobširnejše delo, kjer je na enem mestu zbranih kar 60 prispevkov 30 ustvarjalcev te bolnišnice, zlasti njene zdravstvenega tehničnega in zaščitnega osebja in nekaterih poznavalcev te edinstvene, že skoraj legendarne ustanove.

Akademik prof. dr. Bogdan Brecelj je v recenziji zbornika med drugim zapisal: »Iz skoraj vseh prispevkov vejeta globoka misel in hvaležna zavest, da »Franje« ne bi bilo, če ne bi bilo naših ljudi, okoliških kmetov, ki so jo pomagali graditi, jo vsa vojna leta varovali s svojo molčečnostjo in hrabrostjo ter ob vsem tem do osvoboditve tudi prehranjevali njene ranjence. Kot malokje zveni iz teh prispevkov visoka pesem primorskemu ljudstvu, ki je osvobodilni boj sprejelo iz globoke zavesti narodnostne dolžnosti in je brez pridržkov nadvse požrtvovalno in zanesljivo sodelovalo v boju in pri reševanju življenj naših ranjencev.«

Novembra 1978 je Jugoslavija predlagala, da bi »Franjo« vključili v listo svetovnih spomenikov UNESCO. Odlomek iz utemeljitve: »Predlagana kulturna dobrina predstavlja edinstven, dobro ohranjen objekt iz časa osvobodilne vojne Slovencev. Je primer izredne iznajdljivosti partizanov, ki so znali poskrbeti za najboljšo možno zdravniško oskrbo svojih ranjenih in bolnih tovarišev, predvsem pa za njihovo varnost. Mnogo sta k uspehu prispevala izjemno naravno kritje (soteska potoka Pasica, ki je zaradi posebnosti sam predlagan za naravni spomenik) in požrtvovalnost bližnjih in daljnjih domačinov, ki so bolnišnico praktično sami vzdrževali. Bolnišnica »Franja« je poleg tega, da je dobro ohranjen zgodovinski objekt v izrednem naravnem okolju, predvsem spomenik človeku.«

Jože Oblak

Dve Franji

So ljudje, ki so priljubljeni zaradi svoje narave, ki so bolj priljubljeni ko drugi zato, ker znajo na soljudi vplivati na svoj poseben človeški in magični način. So tudi ljudje, katerih osebnost in življenje sta najožje povezana z določenim koščkom zgodovine neke generacije na način, ko postane njihovo bivanje personifikacija za več ljudi te generacije. Če torej večkrat pišemo o Franji, znameniti partizanski zdravnici, še znamenitejši partizanske bolnišnice »Franje«, to ne pomeni, da jo cenimo bolj, spoštujemo bolj, ali pa višje v zvezdno nebo uspehov kujemo njeno delovanje kot gre ostalim partizanskim zdravnikom in sanitetnemu osebju. Je pač tako, da je bolnišnica sredi skoraj neprehodnega skalovja postala simbol partizanskega bojevanja, simbol iznajdljivosti in znanja. Naša zdravnica Franja pa, drobna in bolehná, bi morda kdaj raje ostala v skritem kotičku, v miru svoje domačije, ali pa preprosto med otroci in vnuki. Tako pa je njeno življenje neločljivo povezano s tisto bolnišnico v skalovju. Marsikdaj se je morala odrekati temu in onemu, da je lahko odhajala z nekdanjimi borci, mladino, vojaki, kdove s kom še vse, tja gor. To je ostala njena naloga, njeno »dežurstvo«. Kaj je bolj magičnega za mladega človeka kakor to, da se pogovarja z živimi udeleženci NOB, da govori o tem z drobno žensko, ki zna tako živo povedati o junaških borcih, o prijateljstvu, pa tudi o življenju in smrti?

Te dni, ko sem jo obiskala v ljubljanskem Kliničnem centru, kjer ji lajšajo težave s srcem, je bila nekam razdvojena. Napisala je zgodbo svojega življenja in jo na prigovarjanje številnih prijateljev in drugih namenila javnosti. Rokopis doživlja običajno pot od urednika do lektorjev in recenzentov. Franja pa že koleba: kaj ni to nekaj, kar bi morala pravzaprav pustiti le v družinskem spominu? Ni morda to nekaj, kar drugih ne bo zanimalo? Ali pa bi morala to ali ono zapisati drugače? Dvomi, kakor dvomi večine ljudi, ki se pravzaprav z življenjepisom v knjigi izročajo v milost in nemilost bralstvu. Toda hkrati je vendar tudi zadovoljna. Veliko delo, ki si ga je prostovoljno naložila, je skoraj pri koncu.

Sicer pa v polmrazu bolniške sobe razmišlja o marsičem. Med drugim tudi o tem, kako vsi skupaj brezglavo drvimsko skozi življenje, kako nam vse bolj zmanjkuje časa vsaj za kratke intimne pogovore z domačimi, kaj šele, da bi si vzeli čas in zavrtali v svojo dušo. Včasih so za takšna olajšanja poskrbeli v spovednicah...

In spet sva pri bolnišnici... »Ali veste, da pred vojno razen kakšnega domačega fanta tja gor ni splezal nihče? Komaj nekaj lučajev proč, pod slapovi pa so imeli člani planinskega društva že v dvajsetih letih svoj ples...«

Naša Franja, ji pravijo njeni nekdanji sanitejci. Tako ji pravijo tudi nekdanji partizanski ranjenci. Mnoge njihove življenjske usode vsa ta desetletja skrbno spremlja – od tistega pastirja iz Kosova, pa do tovarišice, ki je delala v kuhinji... Ob njenem sedemdesetem rojstnem dnevu ji pošiljajo čestitke kar v bolnišnico. »...Bile su dve Franje, sečaš li se...« ji piše tovariš iz Bosne. In tudi mi smo v naslovu porabili njegove besede.

Na mnoga leta Franja! In srečno, vsem franjevcem!
B. Ž. J.

jal križev pot novembra 1943 v hudi nemški ofenzivi »Traufe«. Po tej hudi nadlogi je še z devetimi partizani začel decembra 1943 graditi konspirativno bolnišnico v strmo stisnjeni in zelo divji soteski Pasice, ki mu jo je bil pokazal Janez Peternelj, kmet iz Podnjivca in takrat odbornik vaškega odbora OF.

»Ime Janeza Peternelja bi morali napisati v kroni-

veljnik 9. korpusa Lado Ambrožič-Novljan in razodel svoje načrte: spomladi 1944 bodo enote 9. korpusa prešle v ofenzivo na sovražnikove utrjene postojanke in do takrat je treba zgraditi na vsem tem območju bolnišnice s 300 posteljami. Ko si je ogledal globel Pasice in razvijajočo se bolnišnico, je še dejal, da bo ta kraj mogoče uspešno braniti pred napadalcem s skro-

Srečanje ob 40-letnici »Franje«

Doživeto, enkratno, neponovljivo! S temi besedami bi lahko ocenili srečanje invalidov, ranjencev ter osebja bolnišnice »Franja«. Na pobudo Mestnega muzeja iz Idrije smo se 23. decembra sešli v bolnišnici »Franja« invalidi in ranjenci, ki so ležali pri Janezu Peternelju-Podnjivčanu v Podnjivcu in bili na ta dan pred 40. leti prenešeni v novo bolnišnico, ter osebje, ki jo je gradilo, da skupno z domačini proslavimo 40-letnico bolnišnice »Franja«.

Nadvse ganljivo je bilo srečanje ranjencev iz bitke v Grantu-Vidriha, Medveščka ter prvega stanovalca v novi bolnišnici Antona Ruparčiča z domačinom Janezom Peternelom, Dr. Viktorjem Volčjakom, bolničarkami in bolničarji, ki so jim v takratnih hudih razmerah lajšali bolečine in reševali življenja. Vabilu se je odzval tudi stari Peter Lapanja, tesar s Podlanišča pri Cerknem, ki je gradil prvo barako in kasneje še vse ostale.

Razpoloženje na tem srečanju je še enkrat izpričalo prijateljstvo in tovarištvo med nami in domačini, stikano v hudih časih narodnoosvobodilne vojne.

● 5. maja 1945: prevoz 98 ranjencev iz »Franje« v osvobojeno Gorico.

Z dograjevanjem novih objektov je hkrati rasla tudi raven zdravstvene obdelave ranjencev in bolnikov ter organizacija celotne bolnišnice.

Ker v začetku delovanja »Franje« ni bilo pravih sredstev za omarno, so si zdravniki pri nujnih operacijah pomagali z do-

1945 varno zatočišče, medicinsko in kirurško pomoč kar 523 ranjenih in bolnih partizanov, medtem ko 60 borcem še tako skrbna zdravstvena pomoč ni pomagala.

● Na letošnji dan vstaje slovenskega naroda je Mestni muzej v Idriji izdal 416 strani obsegajoč zbornik »Partizanska bolnišnica Franja«. To je

Najboljše o NOB bodo zapisali rodovi, ki šele prihajajo

Pogovor s Tonetom Partličem, predsednikom DSP in uspešnim slovenskim književnikom

Srečala sva se na sedežu Društva slovenskih pisateljev, kamor ga kot njegovega predsednika pogosto prižene iz Maribora. Primeren čas? Kdo bi vedel, kdaj je primeren čas za pogovor. Malo sem še posedela, ravno se je iztekala seja upravnega odbora, pa tik pred novim letom je bilo. Potlej sva se zavlekla v deloma mirnejši kotichek in sva začela.

Tone Partlič, ste predsednik Društva slovenskih pisateljev. To društvo, ki je živelo nekakšno avtonomno življenje, je letos kar dvakrat stopilo v javnost nadvse glasno. Kaj ga je »zdrnilo«?

Ja. V zadnjem času se je to zgodilo dvakrat. Prvič, ko smo slovenski pisatelji ob primeru Rajka Djoga glasno branili svobodo pisateljskega izražanja, in drugič ob jedrih. Sicer mi je ljubo, da je do tega prišlo v času mojega predsednikovanja, vendar si ne lastim nikakršnih posebnih zaslug za to. Naš odmev so sprožila določena dogajanja v naši družbi. Zame je pri tem bistveno to, da naj bi vsi (v tem primeru pisatelji, op. nov.) o določenem vprašanju, ki se izpostavi v družbi, povedali svoja mnenja. Menim, da bi bilo to potrebno tudi okrog Nove revije. In, ker že govoriva za borčevski list, naj pripomnim, da se včasih držijo nekdanji partizani-literati bolj ob strani. Ni zgolj vpljudnost, če rečem, da si želim, da bi borčevska pisateljska generacija bolj izražala svoja mnenja o posameznih vprašanih in svoje interese – tudi v društvu pisateljev. Tu mislim na Vidmarja, Bora, Levca in vrsto drugih. Žal je tako, da so ti tovariši včasih čez mero občutljivi. Mi vsi si pa vendarle želimo, da bi društvo izražalo interese vsega članstva.

Subjektivne sile in tudi SZDL dostikrat pozivajo, naj bi znotraj kulture polemizirali z radikalnimi mnenji. Vendar pa doslej kaj takega ni potekalo čisto na osnovi strokovnega argumentiranja, ampak večkrat s politično diskvalifikacijo. Ne vem, zakaj vedno imenujemo nekaj »problematičnih« avtorjev, ko se le-ti vendar bojujejo s samim seboj, se lomijo v svojem iskanju in skušajo v mukah priti do svojega bistva.

Pa še nekaj: pogosto o literarnih vprašanih razpravljamo (v družbi pa tudi v ZB) na splošno in pretirano izpostavljamo odkolnile primere. Tako se ustvarja v širši družbi oziroma, kako da so umetniki že a priori opozicija. To pa seveda ni res.

Tovariš Partlič, poleg tega, da ste predsednik Društva slovenskih pisateljev, ste tudi uspešen avtor. Letos se vaše ime pojavlja v več medijih: na TV zaslonih, v gledališču... V ljubljanski Drami smo doživeli že drugo letošnjo premiero žalostne komedije »Moj ata, socialistični kulak«. Kako je s tem?

To o uspešnem avtorju je dvorezen meč. Štejejo me med uspešne. Toda to na Slovenskem ni vedno pohvala, ampak ima vse-

lej tudi prizvok diskvalifikacije. Res pa je, da iz dolgoletnih gledaliških izkušenj dobro vem, kaj pomeni polna dvorana. Kisli vici občinstva ne ogrejejo in ne zadovoljijo.

Doslej sem napisal deset dram. Ta, zadnja, mi je najljubša. Mogoče prav zato, ker govori o moji družini.

Se posebno mi je godilo, ko so »Mojege ata...« postavili v ljubljanski Drami in premagali predsodek, da morajo slovenska gledališča pri slovenskih avtorjih segati vedno le po novostih, se pravi krstnih izvedbah.

Ta žalostna komedija (tako ste jo sami podnaslovili) pa govori tudi o širših stvareh, ki sežejo čez domači prag?

Spregovoril sem o vrsti stvari. O Ozni, o agrarni reformi in vojni na humorističen

Tone Partlič

način. Upam pa, da je skozi igro razbrati, da je politika človekova usoda, pa tudi to, da politika ni vedno humana.

Nam lahko poveste še nekaj o televizijski nadaljevalki »Oblaki so rdeči«, ki se je na naših zaslonih pravkar iztekla?

Pred štirimi leti me je poklical takratni direktor televizije Božo Kovač in mi predlagal, naj napišem scenarij. V začetku mi je vzelo diha, saj sem ob snemanju Dražgoške bitke slišal za vrsto nepravilnosti in sem jih tudi sam glasno kritiziral. Vzel sem si mesec dni za odlog, prebral vse razpoložljivo gradivo in moram priznati, da me je tema takoj pritegnila. Takoj pa mi je bilo jasno, da ne bom mogel napisati nič takega, kot je na primer epopeja o Sutjeski. Kajti ustavil sem se pri določenem vprašanju: partizani so (v dražgoški bitki npr.) dosegli velik

uspeh, žrtvovana pa je bila slovenska vas. Ne bi bilo pošteno danes pisati o tem črno-belo.

O scenariju Ivana Ribiča za dražgoško bitko imam najlepše mnenje, čeprav je segel predaleč nazaj v predvojni čas in se mu tudi pozna »več rok«. Torej sem moral kot avtor vendarle zavreči vse že napisano in napisati novo – dramo. In to dramo sem videl v soočenju slovenske gorske vasi z vojno. Tu pa sedaj ni več bistveno, ali gre za Dražgoše ali za Rašico ali pa za Planico pri Mariboru.

Pri pripravljanju gradiva sem se srečal z mnogimi nekdajnimi borci. Tudi Dražgoše sem večkrat obiskal. Pretresle so me mnoga pričevanja o usodah ljudi. Hkrati pa sem doživel nekaj, nad čemer sem bil presenečen. Ko sem pred časom v »Ščukah...« opisal lik enega samega borca, ki je bil pa pijanec, se je množica borcev ogorčena oglasila in me grajala. Cenil sem to opozorilo in čutil, da pač borci ne dovolijo, da bi se popacala podoba partizana. Potem pa se mi je zgodilo, da sem slišal, kako nekateri borci drug o drugem ne govorijo vedno lepo...

Prepričan sem, da bodo najboljše dela na temo revolucije in vojne pisale generacije, ki niso bile udeležene v njej.

Kaj pa mislite o dveh skrajnostih slikanja podobe NOB danes? Nekateri »rijejo po blatu« in iščejo same izjemne, črne trenutke.

Skoraj vsi, ki so se bojevali za svobodo, niso mogli imeti v glavah jasno izoblikovane podobe prihodnosti. Nekateri iz mlajše literarne generacije se obnašajo in pišejo, kot da so bili partizani »še kar, dokler so se borili«, sicer pa, ko da je partizanska generacija neumna, topoglava.

Krivično se mi zdi stvari posploševati. Marsikdo, ki danes piše o dilemah straha in poguma, to grdo zlorablja. To je bil nesporno čas poguma! Jasno pa je, da so nekateri ljudje vojne, drugi pa ljudje miru. Ne obne-sejo se vsi ob vsakem času enako dobro.

Boste še pisali o NOB?

Bom. To bo tragedija s podeželja, kjer se žena odloči za sodelovanje z okupatorjem, mož za sodelovanje s partizani. Do teh vprašanj čutim večjo odgovornost kakor do sodobnih tem, zato se tudi k delu dolgo pripravlam.

Ste hoteli še nekaj pripomniti?

Ja. Priznati moram, da sem, preden sem se lotil tematike NOB, moral najprej v sebi prelomiti odpor. Odpor, ki sta ga v meni izoblikovala črno-belo slikanje, ki sem ga doživil v šoli in – film. Navdušili pa so me spet čudoviti borci v pogovorih, pa tudi deloma literatura.

Bojana Žokalj-Jesih

Sicer pa – vse najboljše!

To se samo tako reče, da so hudi časi. Ljudje so v vseh časih tako tožili, čeprav si dandanes lažemo, češ, nekdanj so bili zlati časi. Nič kaj hvaležna naloga je hvaliti sedanjke čase, trditi, kako imenitno leto smo preživeli, n.pr. da smo premagali vse težave, da je najhujše že minilo, da bi izgube bile lahko še večje, da tudi inflacija ni najhujša, kar bi nas utegnilo še zadeti, da... (nadaljevanje bomo morali prebrati kje drugje). Sicer pa – vse najboljše! To je tisto (to pa ni reklama za kakšno slavno žlobudro!), kar je zdaj edino poglavitno! Proslaviti je treba konec uspešnega (?), »kritičnega«, »prelomnega« in prekletega, če že ne tudi svetlega leta. Tako je bilo vselej pred koncem leta – dovolj je bilo vzrokov in razlogov, ljudje ne potrebujejo niti nobenega razloga, da bi praznovali, kar najbolj raztegnili praznovanje na tiste – hudič jih pocitraj! – črne delavnike. Kdo bi pa venomer le stokal nad hudimi časi! Torej – bse najboljše!

Križ čez vse – leto je minilo! Nič niti ne pomisli, da vendar ni konec vsega, ko mine leto; kot da živimo v slepi, prelepi veri, da je teba počakati le na konec leta, pa se bo končalo vse, zakaj novo leto bo srečno, polno uspehov, čaka nas dobra letina, nezasišani izvozni uspehi, nadpovprečni turistični uspehi, skokovit dvig življenjske ravni, dinar bo vstal od mrtvih, na odprtih mejah pa mu bodo postavili slavoloke: Dobrodošel! Čo pa že koga napade pregrešna misel, da je vse to norčevanje, ki zasluži le najstrožjo obsodbo in zaničevanje, mu pač ni mogoče odgovoriti drugače kakor: Vse najboljše!

Ne bodimo torej nestrpní! Če kdo želi, da se strinjamo z njim čez časi so preresni, da bi smeli biti neresni, lepo priznamo, da nas niti najresnejši časi niso zresnili. Žal pa niti v teh strašnih časih ni noveletnih voščilnic z napisi: Bodimo resni! Želimo vam najresnejše dni v novem letu! Kar največ skrbí! Tudi v novem letu ne pozabite na svoje in naše dolgeve! Več znoja, manj izgub! Horuk!

Kdor hoče, pa naj poskusi saj smo vendar demokratični! Namreč naj si napiše gesel, kolikor pač zmore, saj so nekaj takšnega poskušali tudi v časih kozjih molitvic, Kolomonovega žegna in preganjanja urokov z žerjavico. Ne zanima nas, koliko je pomagalo in ali se je jim uresničilo kaj več kakor pa nam, ki znamo kaj več kot le hurske peči, saj zidamo gradove v oblake, zlasti pred novim letom. Če se pri tem malo »zaplaniramo« nič ne de, saj je vsako novo leto tudi dovolj dolgo za tako imenovane rebalanse. Menda ne bo kdo trdil da je tudi to norčevanje iz naših »planov« sklepov, resolucij – izdelovanje »rebalansov«? Bodimo torej resni – vse najboljše! Če pa nas že časi z vsimi svojimi nadlogami skrbí, strahovi z vojnimi strahotami in sploh s svetovno blaznostjo ne morejo zresniti pa bi naj obupali prav sami nad seboj! Ali je svet resen? No, pa vse najboljše!

efes

Življenje mu je učitelj

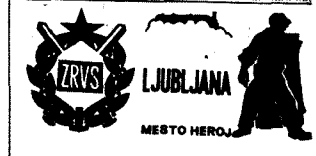
Med nami so ljudje, ki s svojo ustvarjalnostjo nenehno presenečajo, redki pa so tisti, ki se razdajajo na več področjih hkrati in je za njimi dolga prehojena in ustvarjalna pot. Takšen je Mario L. Vilhar, ki praznuje kar tri pomembne delovne jubileje – kot slikar in kipar 40 let umetniškega dela, kot grafični oblikovalec 30 let in kot novinar 30 let.

Eden od spremljevalcev Vilharjeve življenjske poti je zapisal: »Sla po umetnosti in po umetniškem izpovedovanju je z erupтивно silo privlela na dan v delih Maria L. Vilharja že v vojni vihri, kjer je v Zagrebu kot osemnajstleten fant sicer študiral tehniko, se priključil napredni mladini in začel tudi svojo umetniško pot. V času, ko so si s slikanjem z materjo poskušali izboljšati negotovo življenje, je njegov oče Leo, tudi slikar, preživljal svoje hude dni v afriškem koncentracijskem taborišču.

Takoj po vojni je Maria L. Vilharja pot zanesla na Jesenice, kjer je bil ob delu v železarni soustanovitelj tamkajšnjega društva domačih likovnikov Dolik in Slovenskega narodnega gledališča, kjer je deloval kot igralec in propagandist. Aktivno je de-

loval tudi v agitpropu jeseniškega okraja vse do vstopa v JLA, kot bivši italijanski državljani, rojen v Postojni leta 1925. Svoje tehnično in likovno znanje je s pridom uporabljal tudi v šoli za rezervne letalske oficirje in kasneje na delovni akciji v Novem Beogradu, za kar je bil večkrat nagrajevan in je bil vzor ostalim pitomcem. Vmes piše tudi pesmi. Njegova vsestranska aktivnost se samo povečuje tudi vsa kasnejša leta s prihodom v Ljubljano in v večletnem delovanju v Litostroju, kjer organizira prve likovne razstave v sami tovarni. Ob delu študira tudi likovno umetnost in deluje kot likovnik v ZKPO ljubljanskega okraja. Aktivno se ukvarja z novinarstvom, pa tudi z uporabno umetnostjo in oblikovanjem vse do današnjih dni.

Gotovo je, da je bilo Mariu L. Vilharju v njegovem pestrem udejstvovanju življenje najboljše učitelj. Tu je široko zajemal z obema rokama; tu je našel pravo šolo in napotke, kakršnih bi ne dobil nikjer drugje; tu je našel neskončno množico idej, ki jih je preoblikoval v višjo, umetniško formo, v formo, ki mu jo narekuje njegovo, pristno in ravno zato nadvse

Mario L. Vilhar, avtor priznanja in plakete ZRVS Ljubljane, mesta heroja, ki so jih prvič podelili za letošnji praznik JLA.

prepričljivo hotenje. Prav nobenega dvoma ni, da Mario L. Vilhar s svojimi deli povsem dosega namen, ki si ga je zastavil kot umetnik; je vsakomur razumljiv, je čudovito življenjski, je vsekoli moderen in vendar vsekoli dosledno samostojen.

Mario L. Vilhar samostojno razstavlja že od 1955. leta. Tako je doslej razstavljal v Jugoslaviji, na Danskem, v Avstriji, Italiji, Švici in na Nizozemskem. Njegovo najbolj pomembno kiparsko delo je vsekakor 7 metrov vi-

sok spomenik Prvi partizanovnega dvoma ni, da Mario L. Vilhar s svojimi deli povsem dosega namen, ki si ga je zastavil kot umetnik; je vsakomur razumljiv, je čudovito življenjski, je vsekoli moderen in vendar vsekoli dosledno samostojen.

Novembra letos so mu za njegov 40-letni umetniški jubilej priredili razstavo v Litostroju ob odprtju nove jeklovarne, v tem mesecu pa razstavlja v likovnem salonu Komenda v Polzeli in v Zagrebu v galeriji Dubrava, kjer ima svojo 60. samostojno razstavo, v mestu, kjer je tudi začel svojo umetniško pot.

V svojem izredno bogatem uporabno-grafičnem ustvarjanju in oblikovanju je tudi avtor značke in plakete ladje Podgorica, ki jih je za Brione naročila JVM ob 25-letnici njene plovbe, zlate jubilejne značke ob 35. obletnici ustanovitve 10. SNOUB Ljubljanske, značk Baze 20, Klub VVI Ljubljana, zlate plakete »40 let ustanovitve Rašiške čete«, plakete KS Rakke, plakete in medalj ljubljanske KS Edvarda Kardeja, več plaket občinskih tekmovalcev s področja SLO in DS, občinskega priznanja ZZZB NOV in občinska priznanja in plakete Ljubljana Šiška, znanka 13. zbora go-

renjskih aktivistov in borcev NOV, opremil je knjige Trideset let Molniške čete in pred kratkim izšle Cveta Novaka-Iztoka Revolucionarni boj pod Šmarno goro in Rašico, medalj bloških tekov in je bil nešteto krat uspešen grafični oblikovalec na področju vizualnih komunikacij.

Kot novinar je že leta 1978 dobil za svoje delo srebrno plaketo Zvezne novinarjev Jugoslavije. Mario L. Vilhar je medtem deloval tudi v vojni letalski industriji, bil komandir centra za predvojaško vzgojo in pedagog na letalskem tehnikumu, s prihodom v Ljubljano pa od začetka ustanovitve ZRVS njen aktivist in predsednik krajevne organizacije Litostroj z največ mandati in je v njihovi zastavi vgravirano tudi njegovo ime. Deloval je v občinskem in v mestnem odboru in bil za svojo aktivnost večkrat odlikovan, prejel je tudi zlato plaketo ZRVS Jugoslavije. Ob vsem tem se nam zdi skoraj neverjetni energija in aktivnost tega danes 58-letnega Postojnjčana, ki sta ga rodila kraška burja in trd kamen, kakršno je tudi vse njegovo življenje, ki ga na široko razdaja.

Zgodba o Jugoslaviji

V skupnem založniškem dejanju sta pred kratkim Državna založba Slovenije iz Ljubljane in Jugoslovenska knjiga iz Beograda izdali knjigo Johna Phillipsa *Zgodba o Jugoslaviji*. Gre za fotomonografijo, katere avtor je prišel v Jugoslavijo kot fotoreporter ameriške revije *Life* leta 1944 in prvi objavil Titovo fotografijo v ameriškem tisku; z njim se je prvič srečal 13. julija 1944 na Visu. Prej se je Phillips po številnih poskusih (njegov odhod v Jugoslavijo so namenoma odlagali) prebil iz Italije v Slovenijo in sodeloval s partizani pri napadu na litijski most. V utemeljitvi, zakaj želi v Jugoslavijo, je zapisal: »Prepričan sem, da Tito in njegovi partizani v svetovnem dogajanju predstavljajo novo moč. Tako uspešna vstaja sredi okupirane Evrope je eden najpomembnejših dogodkov v drugi svetovni vojni; zato tudi hočem to fotografirati.« Takrat je Phillips postal prijatelj Jugosla-

vije in ji ostal zvest tudi danes, po Titu, katerega osebni prijatelj in občudovalec je bil. Ob smrti ga je označil za enega od velikanov dvajsetega stoletja in prav mogoče preroka enaindvajsetega stoletja.

S tem smo tudi pri dokaj nenavadnem začetku knjige. Še pred naslovom in drugimi podatki je več kot dvajset strani posvečenih Titovi smrti: fotografije čez dve strani knjige velikega formata – notranjost in zunanost poslopja zvezne skupščine, Titovi najbližji, tribuna s tujimi državniki in gosti na Titovem pogrebu – spremlja besedilo, polno občutij, prodornih ugotovitev, natančnih opazanj in s precizno vednostjo o tem, kaj bo bralce zanimalo, oziroma jim bo všeč. Tako med drugim zapiše: »Titova sinova sta stala na desni strani katafalka. Poleg Žarka Broza, Titovega starejšega sina, je stala močnejša ženska srednjih let, oblečena v zamolklo črno.

V njej sem le stežka prepoznal gospo Jovanko Broz, nekdanj kipečo lepoto, s katero se je predsednik Tito poročil leta 1952. Zdaj je bila že tri leta izločena iz javnega življenja, in to je tako v Jugoslaviji kot na tujem povzročalo precej ugibanj. Ko je bil Tito na državniškem obisku v Washingtonu, so ga med nekim intervjujem povprašali po njegovi ženi. V Beogradu je, je odvrnil. »Spet jo boste videvali.« Zdaj se je prikazala na močnem pogrebu. Spriču svoje žalosti je delovala tragično in sredi razkošne resnobnosti je dajala s svojim videzom obred nadah človečnosti.« Str. 17). Ali še ena od sicer posplošenih, a dokaj natančnih ugotovitev: »Na splošno se Jugoslavlani bolje znajdejo, kadar je treba improvizirati kot pa načrtovati vnaprej, ampak v primeru Titovega pogreba je vse potekalo z računalnimi natančnostjo.« V tem predpoglavju je avtor zbral tudi izjave in misli državljanov in tiska ob smrti predsednika Tita in ob njegovem pogrebu. New York Times je na primer zapisal, da je bil Titov pogreb »vrhunsko srečanje človeštva«.

Rečeno je že bilo, da je knjiga označena kot fotomonografija, toda prelistovalcu se je težko odločiti, ali so zanimivejše in tehtnejše fotografije kot neizprosni dokument ali pa besedilo, v katerem avtor z besedami pove to, česar fotografija ne more pokazati: kako je Jugoslavijo spoznaval in spoznal, kako občutil in sprejemal razlike med kraji in republikami v Jugoslaviji oziroma, čemu jih je pripisoval, kaj je pomenila feredža na obrazih muslimank in kaj je pomenilo, če so se ji ženske odrekale. Verjetno ni pretirana ugotovitev, da se je avtor deželi »predal«, da se je vanjo vživel in se naučil celo jezika (morda celo več, kakor je razbrati iz teksta), nesporno pa je znal upoštevati razlike med posameznimi deli države, ki so posledica različnih

V taborišče prihaja mati s tremi otroki. Službujoče britanske častnike sta presenetili disciplina in organiziranost beguncev.

geografskih, kulturnih, verskih in zgodovinskih okoliščin. »Neki šaljivec,« zapiše Phillips na str. 202, »je Jugoslavijo nekoč opisal kot deželo šestih republik, petih narodnosti, štirih jezikov, treh religij, dveh abeced in enega Jugoslavana – Tita.«

Čeprav je besedilo izredno prilagojeno okusu ameriškega bralca, smo Jugoslavlani knjige lahko le veseli, saj se je njegovo spontano prijateljstvo do dežele, porojeno v odločujočih dneh okupacije, ohranilo vse do danes, ko preživljamo nove strese. Teh

pa avtor ne občuti ali ne opaža, zato je mogoče nekatere njegove trditve sprejeti z ironičnim nasmeškom (tako npr. ni več aktualen podatek o dvajsetih milijonih Jugoslavanov, ki na leto prestopijo državno mejo). Prav tako naivno je navajati lokalne zgrešene naložbe, (ko govori o novem hotelu v Novem Pazaru, ki kot sam ugotavlja, daleč presega lokalne potrebe, lokalni veljaki pa že razmišljajo o gradnji novega) kot vidne kazalce napredka. Treba je pač upoštevati, da se avtor ne spušča v analize, marveč posreduje dogodke take, kot sta jih ujela njegov fotografski aparat in njegovo uho. Vsekakor pa je želel prikazati tudi napredek, ki ga je dežela naredila po vojni, zato je nekatere kraje in ljudi, s katerimi se je srečal med vojno ali tik po njej, obiskal tudi čez desetletja (najdalj ga ni bilo v Jugoslaviji trindvajset let).

Monografija *Zgodba o Jugoslaviji* je vsekakor knjiga, ki si jo želiš imeti v svoji knjižnici.

M. V.

Tito in Kardelj sta delala v špilji, ki je bila za glavni stan – naravna polica pod štrlečo pečino, obdana s peščenimi vrečami in skrbno nakopičenimi skalami. Za hrbtno sta imela oguljen predvojni zemljevid Jugoslavije, ki ga je izdal Kraljevski avtomobilistični klub in na katerem je Tito sledil operaciji svoje vojske. Nad glavo so mu z vrvi bingljali dve 25-vatni žarnici in dva muholovca.

V Sloveniji že dva meseca ni moglo pristati nobeno letalo, zato je bilo hudo ranjenih mnogo preveč za prostor, ki je bil na voljo v obeh transportnih letalih, ki sta pravkar pristali. Prednost so imeli tisti, ki so trpeli zaradi gangrene. Ranjenci, ki so morali počakati na naslednje letalo, so okrevali na berglah in se počasi izgubili v noč.

Vroča indijska podcelina

Med dogodki iztekajočega se leta ne moremo prezreti dogajanja na indijski podcelini. Čeprav naš zapis zajema države z zelo specifično družbeno ureditvijo (Pakistan, Indija, Bangladeš), pa lahko ob bistvenih razlikah in naravnosti njihove zunanje politike ugotovimo vrsto stičnih točk, ki dajejo azijskemu političnemu dogajanju poseben pečat. Na eni strani zasledimo močan, celo odkrit-frontalni boj opozicije za oblast, ki pa se po drugi strani zliva z vse bolj izrazitimi prizadevanji in zahtevami širših ljudskih množic po večji socialni pravičnosti.

Če se ustavimo najprej v Islamabadu, torej v Pakistanu, lahko ugotovimo, da je voditelj režima general Zia Ul Haq kakor tolikokrat doslej tudi letos sedanjim razočaral večino prebivalstva. Namesto da bi avgusta razgrnil nov načrt za demokratizacijo razmer v državi, je delne volitve napovedal šele za marec leta 1985. S tem je na nek način pomiril zahodne zaveznike, hkrati pa je potrdil nujno navzočnost vojske in njenega vpliva v državi, to je jasno samo priložilo olje na ogenj ogorčenja in nezadovoljstva opozicijskih strank. Te so mimogrede prepovedane, sam Ul Haq pa je kot večina generalisimov na oblasti nezaupljiv do civilnih politikov.

Ob ugibanjih, kakšen bo prihodnji politični sistem Pakistana, kjer naj bi število prebivalcev leta 1989 preseglo mejo stotih milijonov, je nekdo zapisal, da je na zastavljeno vprašanje toliko odgovorov, kolikor Pakistancev. Dogodki novejši zgodovine te države potrjujejo, da vrnitev na demokratične poti ne bo preprost, še manj pa

neboleč proces. Sam predsednik ob tem nenehno poudarja, da mora demokratizacija potekati skladno z načeli islamske religije, ter zatirja, da bodo sedanji procesi pripomogli k uresničevanju novih moralnih vrednot, boljšega vodstva in sestave političnih strank. Ko odneve njegovih besed se nezadovoljstvo množic zrcali tudi v stalni pripravljenosti pakistanske vojske, nemiri v Karachiju, Lahoreju in Ravalpindiju pa so poleg več sto ranjenih terjali tudi smrtne žrtve, in sicer ob dejstvu, da so zaporji v državi prenapolnjeni s političnimi zaporniki.

Kot rezultat zadnje pakistansko-indijske vojne leta 1971 se je iz poprejšnjega Vzhodnega Pakistana porodila nova država Bangladeš. Ravno ta država, ki je v svoji 12-letni zgodovini doživela skoraj prav toliko državnih udarov, te dni doživlja nove politične pretese, in sicer potem, ko se je njen voditelj, prav tako general, Mohamed Husain Ershad razglasil tudi za predsednika republike. Še prej je odstavil dotedanje

ga, sicer formalnega predsednika Chaudurya. Nehote se vsiljuje primerjava med Ul Haqom in Ershadom, kajti 53-letni general Ershad, ki je oblast prevzel z nekrvavim udarom marca lani, je v pravem pomenu besede prečesal celoten birokratski aparat. Na vodilna mesta je postavil aktivne oficirje, večino bivših ministrov pa je pod obtožbo korupcije zaprl. Po njegovih zatrilih je s tem preprečil nadaljnjo zmedo v državi, hkrati pa si je zavaroval hrbet pred vojsko, od koder je, kakor kaže zgodovina Bangladeša, prežala največja nevarnost.

Da bi bila mera polna, je pred kratkim ustanovil še svojo stranko in za prihodnje leto napovedal najprej predsedniške, nato pa parlamentarne volitve. Plima nezadovoljstva med več kot dvajsetstransko opozicijo priča, da se številni ne strinjajo s takim načinom urejanja zadev. Razcepljena opozicija med drugim zahteva svobodne parlamentarne volitve, umik vojske v vojašnice, izpustitev političnih zapornikov in obnovo vseh državljan-skih pravic. Tudi v Bangladešu so se te zahteve prelile v krvave obračune in demonstracije več desetisoč prebivalcev Dake in Čitagonga, za prvo polovico januarja pa so opozicijski voditelji že napovedali nov val množičnih protestov. Da bo ob tem še kako

vroč, priča tudi dejstvo, da vojska že doslej ni mirno gledala takšnega početja.

Ershadova prizadevanja in resni nameni, da se iz vojaka spremeni v civilnega politika, močno spominjajo na Pakistanca Ul Haqa, pa tudi na Turka Kenana Evrena, vse skupaj pa močno spominja na sistem vodene demokracije. Čas bo pokazal razvoj razmer v državi. Že zdaj pa je jasno, da bo postopno decentralizacijo mogoče doseči z reorganizacijo administracije in z osredotočenjem vseh političnih sil na ureničevanje dveh temeljnih ciljev, in sicer: oživitvi gospodarstvo, še posebej kmetijstvo ter prehraniti več kot devetdeset milijonov ljudi, po drugi strani pa bo nujna ustavitve eksplozivne rasti prebivalstva.

Ob takšnem nizanju dejstev ne moremo prezreti dogajanja na indijski politični sceni, še posebej pa njenih tradicionalno zaostrenih razmer s Pakistanom, v zadnjem času pa tudi z Bangladešem. V indijski žitnici Punjabu, ki meji na Pakistan, je vojska zaradi vse ostrejših zahtev Sikhov še vedno stalno pripravljena, najbolj skrajne sikhovske organizacije pa zahtevajo celo svojo državo Khalistan, ki v prevodu pomeni državo čistih. Posebno težo letošnjim dogodkom daje predvsem dejstvo, da je bil ravno Punjab vzrok dveh indijsko-pakistanskih vojn, na možnosti neposrednega napada iz Pakistana pa je letos večkrat opozorila sama ministrska predsednica Indira Gandhi.

V zadnjem času se je napekost s pisanjem indijskih časnikov, ki so blizu vladnim krogom, samo večala. Gre namreč za pisanje v zvezi z možno postavitvijo ameriških raket pershing na pakistanskem ozemlju, s katero naj bi Pentagon obkolil Sovjetsko zvezo in seveda na območje indijske podceline vnesel nove elemente nestabilnosti. Na dlani je, da Indija in Pakistan bijeta neobjavljeno propagandno vojno. Vendar zazdaj ni neposrednih dokazov, ki bi kazali na skorajšnjo namestitve pershingov tudi na azijskih tleh.

Indijska ministrska predsednica ima poleg graditve dobrososedskih odnosov tudi številne druge resne probleme, saj se je letos hočeš nočeš morala soočiti z resnimi klicami razdora, ki so morda najresnejše napade indijsko enotnost. Opozicijski svet, ki so ga ustanovili na jugu države, je Gandhijevi napovedal frontalni boj, med drugim pa je zahteval revizijo odnosov med Delhim in zveznimi državami, revizijo ustave, neodvisnost volilne komisije in spoštovanje norm v javnem življenju. In to kljub temu, da je Indira Gandhi odločno posegla v gospodarstvo države, tako v industrijo kot v kmetijstvo, da je imenovala zvezno komisijo za revizijo odnosov, da je povečala pomoč nerazvitim v državi, da se je odločno zavzela za socialnogospodarski načrt dvajsetih točk itd.

Očitno je, da se je predvolilni boj začel že pred meseci (volitve bodo verjetno v začetku le-

ta 1985), in da se zdaj samo stopnjuje. Notranji nemiri ob tem potrjujejo, da opozicijskih, pa čeprav neenotnih sil, na prihodnjih volitvah ne bo mogla prezreti. Vladajoča kongresna stranka zdaj bolj kot kdajkoli uredničuje tudi eno temeljnih, sicer že preizkušenih ideoloških načel – filozofijo popuščanja in oproščanja napak, ko želi pridobiti tudi tiste iz nasprotnega tabora. Najnovejše dopolnitve volitve v nekatere lokalne parlamente v državi takšno politiko samo potrjujejo.

Poleg že 35 let nevalgičnih odnosov s Pakistanom mora Indira Gandhi zdaj odgovarjati še na številna druga vprašanja, ki zadevajo postavitev 3000 kilometrov dolgega zidu na meji z Bangladešem, ki bi naj preprečil priliv beguncev v zvezno državo Assam (spomnimo se, da so marčevski nemiri med bengalskimi muslimani in assamskimi hindujci terjali več kot 3000 žrtev). Hkrati pa so zaradi krvavih pregonov Tamilcev na Sri Lanki še vedno močno omajani tudi odnosi med Čolombom in New Delhim.

Čeprav često ponavljamo, da so huda kri in celo krvavi nemiri stalnica na politični sceni indijske podceline, pa sta danes bolj kot kdajkoli nujno potrebni dobra volja in pripravljenost za sodelovanje med sedanjimi državami tega območja. Toliko bolj, ker vemo, da je urejanje notranjih razmer le droben korak od merjenja moči velesil.

Miha Lampreht

Naš stari znanec Oleg Križanovskij-Igor s svojim dolgim jezikom

»Humor je satelit mojega življenja«

Igor K., poznamo te že dolgo. In vendar te menda nihče prav ne pozna. Kadar koli pride v pogovoru na vrsto tvoje ime, je zanesljivo beseda o humorju. Precej tega si zapisal, precej pa zaigral v skečih. Povečini gre za tvoje smešnice iz partizanskih dni. Kaj misliš, so med njimi take, ki so »za današnjo rabo«?

»Vselej sem čutil, da je humor satelit mojega življenja. Seveda pa mi to dejstvo včasih dela preglavice. Tudi v partizanih je bilo tako. Ljudje pač mislijo, da jemljem resne stvari preveč zlahka. Povedal vam bom, kako jaz o tem mislim, in to je za današnjo pa še za jutrišnjo rabo: če natančno pogledamo, kakšen je razloček med tistimi, ki stvari jemljejo stežka in grobno resno, pa med menoj, se izkaže, da sem vedno na boljšem. V vsaki stvari je mogoče najti humoristično stran.

Nasmejan se zbuja in nasmejan grem spat. Kar največ stvari v življenju gledam iz tega kota. Najlepše pri tem je, da takšno razpoloženje prehaja na ljudi kot zehanje. Zraven tega pa menim, da še vedno jemljem stvari (dogajanja) resno. Ampak treba je vedeti, da od žalosti in tarnanja nihče nič nima.

Tudi po vojni, ko so me na Kosmetu (kjer sem služboval) »pomotoma« zaprli za tri leta, sem jih preživel s humorjem. O tem bom v kratkem napisal knjigo pod naslovom »Korpus pokvarjenih državljanov«.

Se vedno nadaljuješ pisanje črnoglednega humorista. To so zgodbe iz partizanstva. Lahko katero od teh, ki so že nared, podariš bralcem TV 15?

»Lahko. V skrajšani obliki, sicer bi potrebovala mojemu pisanju namenjena stran zemljevidu podoben dodatek.«

Izvoli torej!
»Me veseli!«

Krompir

Spet so nama pobrali puški. (op. nov.: Igorju in njegovi tovarišu Vinku) Dežurni naju je zaprl v grobno tišino neke hišne kleti. Le če so šli koraki čisto mimo hiše, jih je bilo slišati v klet. Nišva vedela, kaj naju čaka, le od stražarjev sva sem ter tja z ušesi kaj nastrigla. Da sva huda grešnika, so se pogovarjali. Slišala sva tudi, da je poslal štab v Orehovo posebno patruljo, ki naj bi ugotovila, če sva se zlagala, ko sva trdila, da so nemške bombe ubile najino mulo in uničile ciklostil. Razveselila sva se tega, saj sva vedela, da fantje ne bodo našli nič drugega kot tisto, kar sva jim dovolj natančno opisala.

Proti večeru se je v kleti zlovesče stemnilo, čeprav se zunaj še ni prav nočilo. Skrebkanje v kotu naju je najprej malo preplašilo, a bila je le majcena miš, očitni znak življenja v ječi.

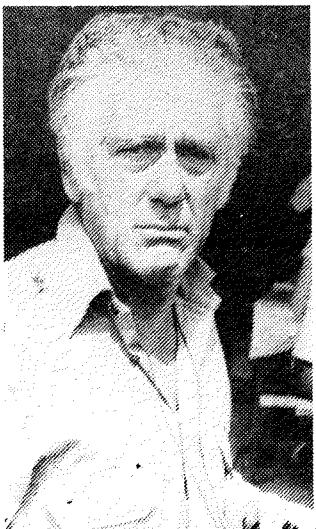
Z nočjo se je v najino prenočišče naseljeval mraz. Stisnila sva se bliže skupaj in nekako zaspala. Zbudilo naju je hrupno govorjenje. Pregledal sem se, ves polomljen od neravnega ležišča na kupu krompirja. Iz žepa sem potegnil pol cigarete, tovariš pa vžigalico. Če bi naju bili ob prihodu preiskali, kakor to delajo po vseh zaporih sveta, bi ostala praznih žepov; tako pa sva bratsko izmenično puhala najino polovičko.

Zdaniilo se je. Iz stražarskega klepetala sva razumela, da se je patrulja, ki je šla po najini sledi, že vrnila in potr-

dila resničnost najine pripovedi. Zato sva pogumno čakala, da naju vendar že enkrat izpustijo.

Vrata so se odprla in stražar naju je odvedel h komandantu Lazarju. Čeprav sem se med hojo že razgibal, me je še vedno tresel mraz. Ob meni se je tresel tudi tovariš Vinko. Komaj sem se premagoval, da komandant Lazar ne bi opazil tega drhtenja. Lahko bi mislil, da se tresem zaradi strahu, ker bi ga utegnili še bolj jeziti.

Še enkrat sva poslušala pridigo, ki sva jo bila slišala že pred dvema dnevi, potem pa je komandant Lazar pravila sva dragoceni ciklostil in mulo! Za kazen nisva bila več člana brigadne »kulturniške« skupine in še najino početje je šlo po zlu, saj

Novoletni koktajl Igorjevih misli:

... Brez Nostradamusa danes že vsakdo ve, da nas bo vzel hudič, če ne vrnemo dolgov...

... Če bi lopovi v Jugoslaviji plačali vsaj davek na lopovščino, bi verjetno že poravnali dolgeve...

... sreča, da se cene kar naprej dvigujejo, tako lahko kar naprej govorimo vse najlepše o naši povojni preteklosti...

... žalostna je taka romantika, ko vidiš zvezde le takrat, ko te lopnejo po glavi...

nisva več imela orodja – ciklostila. Tako so naju dodelili dan poprej ustanovljene mu četrtemu bataljonu – za navadna borca. Komandant naju je s kretnjo roke odslavil, midva pa kar verjeti nisva mogla, da sva jo tako poceni odnesla. Nišva imela krompirja le pod zadnjicama v tisti kleti, ampak tudi sicer...

Kazen je kazen. Resnici na ljubo pa se nisva preveč žalostila, saj kazensko premeščanje ni bila redka stvar. Pravzaprav le maloštevilni borci vso vojno niso tega doživeli. O najini užaljenosti ni bilo govora. Premestitev je pomenila manj skrbi, čeravno je prinesla tudi stražarjenja, patrulje in zasede...

Urno sva izginila iz vasi, da se morebiti v štabu ne bi premislili.

Kaj pa širjenje obzorja? Si se pri partizanih tudi ti mudil na tečajih, predavanjih?

»Jasno.«

Imaš iz »te vreče« kaj na zalogi?

»Imam. Ni ravno s tečaja, je s predavanja, s politične ure pod skednjem.«

Politična ura pod skednjem

Nekega večera sem po celodnevem delu v »tehniku« stopil na cesto, da bi se pretegnil, zajel svež zrak in se sprehodil. Posebno sem si želel zraka, saj je v »tehniku« smrdelo po tiskarski barvi, poleg tega pa smo v njej vsi kadili ko Turki. Vinko, jaz in vsi, ki so prihajali tja. Nedaletč proč je stal velik dvojni kozolec, ki si ga je izbrala za

vojašnico ena izmed čet mo-kronoške partizanske posadke. Komisar je pravkar zbral svojo vojsko k »politični uri«, bil sem radoveden, kaj o povedal, zato sem prisluhnul.

Začel je z razlago načrtov o naši povojni družbeni in državni ureditvi. Nekaj časa jim je pripovedoval, potem pa je partizane pozval, naj ga vprašajo, če kdo česa ne razume. Med novinci jih je bilo najbrž kar precej bolj izobraženih od njega, drugim pa je bilo za komisarjeve besede malo mar. Kljub temu so vprašanja začela kar deževati. Marsikatero je pomenilo za ubogega komisarja pravo past. Tako je nekdo vprašal, če bomo po vojni zares prav vsi enaki. Komisar mu je odgovoril, da bi bil že dvom o tem nezaupanje v naš boj. Torej bodo tudi taki, ki ne bodo delali, imeli ravno toliko kot tisti, ki bodo, je dvomljivec še nadalje vrtal v komisarja. Ta mu je skušal zadevo razložiti, pri tem pa je vedno huje mlatil prazno slamo. Nazadnje je dokaj previdno priznal, da najbrž brez razlike le ne bo šlo.

Nekega je zanimalo, če bodo ženske enakopravne z moškimi. Komisar je začel razlagati, da bodo imele enake plače kot moški. Že pri naslednjem vprašanju je bilo očitno, da mnogim, celo komisarju, ni znana razlika med enakostjo in enakopravnostjo. Zdaj se je oglašil starejši možak z novim vpra-

navelčal sem se poslušati. Vrnil sem se v »tehniko« in se znova lotil tiskanja. Pod večer so k nama večkrat prihajali prijatelji in znanci, da bi pokramljali. Največ smo seveda razpravljali o vojni, oziroma kdaj je bo konec. Medtem ko sva z Vinkom vse dneve tičala v »tehniku«, so oni hodili iz kraja v kraj v patruljah in po drugih opravkih. Pri tem so prišli v stik z mnogimi ljudmi, se z njimi pogovarjali, zato so vedeli marsikaj. Povedali so nama, da so naši tik pred Ljubljano, kjer so Nemci.

In kaliko časa od dogodka, ki si ga opisal, je še trajala vojna?

»To je bilo ob kapitulaciji Italije in vsi skupaj smo trdno verjeli, da bomo največ čez mesec, dva vkorakali v Ljubljano. Toda, »komisarska« dva meseca sta dobivala zopet mlade. Končno smo le spoznali, da je bilo omejevanje dveh mesecev le simbolika. Nismo več spraševali o tem, kajti za vsiljiva vprašanja te vrste si si lahko prislužil straže in »turistične« patrulje, da ne govorim o reprezentativnih nalogah v kuhinji, kjer kuharju ni nikoli zmanjkalo dodatnih nalog. Sicer pa se v kuhinjah ni kuhalo le močnik, ampak so se tam kuhale tudi najnovejše novice s terena in iz štabov, kar je bilo ponavadi edino dobro zabeljeno.«

Iz tvojih zgodb o partizanskih kaznih sledi, da niso bili povsod vsi tako zelo navdušeni nad tvojim humorjem, kot so večinoma ljudje danes. Kaj imaš pripomniti k temu?

V vsakem, še tako kritičnem položaju se ponujajo priložnosti, ki rojevajo nov humor. Tisti, proti katerim sem naperil ost humorja so se odzivali različno. Tisti, ki so se zaradi tega razburjali in razjezili, so med borci ustvarili natančno tisto, kar sem dejansko želel doseči: jeza prizadetega je ustvarila smeh, ki se je ko plamen širil po partizanskem taboru. Drugi so le pogoltnili slino...

Pogosto so me nadrejeni tovariši prosili, naj na mitingu povem kaj novega – veselega. Ko sem pa to (z veseljem) storil, so nemalokrat spoznali, da so postali prav oni tarče mojih zbadljivk. Bistvo vsega pa je bilo v tem, da so nam zbadanje, humor in smeh razbijali surove vojne dni in nam je nepremagljivo čar humorja, ki nas je dvigoval nad vse težave, muke in trpljenje (ki ga današnji človek ne more razumeti), dajal duhovno moč. Nena zadnje se od močnika nismo najedli, v orožju kljub vsej iznajdljivosti sovražniku nismo bili kos in smo ga premagovali predvsem z močjo duha, etike in rešenazadnje tudi z obešenjaškim humorjem. Vedeti pa morate, da je bilo Igorjev vse polno. Vsaka četa je imela najmanj enega.

Se vedno vztrajaš pri oblikovani trditvi, da je humor satelit tvojega življenja?

»Drugače si svojega življenja sploh ne morem zamišljati. Pred kratkim me je vprašal znanec če sem res postal vegetarijanec. Če je to vpliv joge. Pa sem mu odvrnil, da bo morda tudi on prav kmalu postal vegetarijanec kot jaz. Pa nikar ne mislite, da ne gre. Vse gre lepo naprej. Vsak čas mi daje toliko bogastva, da me »posvetne dobrine« in njihovo pridobivanje ne prizadevajo. Nisem suženj svojega življenja.«

B.Ž. J.

Jože J. Petelin:

Zimska idila

Moja ulica je ponos naše-ga mesta. Zazidana, zabetonirana in asfaltirana po vseh modernih načelih se lahko mirne duše pohvali, da gre s časom naprej. Včasih jo je krasil neugleden in prašem makadam, po njem so vozile konjske vprege in redki ugledneži, ki so tedaj premogli bicikel. Zdaj se po njej preganjajo običajni občani v avtomobilih vseh vrst, v zadnjem obdobju našega razvoja v svetlo prihodnost pa spet kolesa.

Žal pa naša ulica leži na takem delu zemljine oble, da jo vsako zimo pokrije sneg. Takoj ko pade, se ulica zablesti v zimski idili, vsa je mehka, pesniška in bela. Toda še isti dan postane za pešce popolnoma neprehodna, kajti sneg z vozišča zrinejo na rob pločnika, medtem ko na pločniku kar lepo obleži.

Na obeh straneh naše ulice stojijo same zasebne hiše, zanimivo pa je to, da je njihova premožnost v nasprotnem sorazmerju s številom lopat in loparjev za kidanje snega. Kaže, da jo najmočnejša in najbogatejša hiša v ulici sploh nima, kajti v desetih letih se še ni primerilo, da bi pločnik ob njej kdo odkidal. Njeb stanuje ugleden občinski tovariš, ki se dopoldne službeno, popoldne pa honorarno ukvarja s skrbijo za nas, občane. Kar naprej se trudi, znoji, izgublja bitko s časom, v katerem projektira naš skupni boljši jutri, zato ga moramo razumeti, da mu ob vseh teh neslutnih naporih zmanjka časa za nakup lopate.

Kako se piše ta tovariš, sprašujete? Hm, nič ne bo z odgovorom, kajti tovariš je skromen in želi ostati anonimni. Zadnjič se je o za-

sneženem pločniku okoli svoje hiše celo zamislil za pet minut, kajti odšel je k sosedu, upokojencu Nacetu, in ga zaprosil, če za pet jurjev vrže tiste dve, tri lopate snega s pločnika na rob ceste.

»Veste, Nace, saj me razumete,« mu je rekel in ga smehljaje potrepljal po ramenu, »nimam časa«. Ravno kar pripravljam referat z naslovom »Zaščita in samozaščita našega občana« in sem v hudičevi stiski s časom. Vi ste pa upokojenec, časa imate na pretek in malo telovadbe starejšemu občanu ne škodi. Tudi skrb za zdravje sodi k osebnim zaščitam in samozaščiti, kajne!«

Nace ga je smehljaje potrepljal po ramenu in šega vo odvrnil:

»Tovariš Filip, tudi sam nimam veliko časa, tako bo tudi z vami, ko boste upokojeni. Boste videli! Pa še išias me daje, sicer pa malce telovadbe tudi vam ne bi škodilo... Sicer saj gre za dve, tri lopate, kot ste sami rekli: Še sneg s svoje-ga pločnika s težavo počistim! Ampak ga le!«

In tako je sneg pred hišo tovariša Filipa obležal do konca zime. Medtem ko so se občani prebijali po ozki gazi na njegovem pločniku in govorili nekakšne neozavezene psovke na račun občinskih mož, je Filip udobno sedel v naslonjaču in pisal referate o neurejeni komunalni službi; ko pa se je spomnil Naceta, je napisal še enega z naslovom »Nizka sotpnja zavesti in kolegalnosti nekaterih tovarišev upokojencev«. Na koncu naslova je seveda pribil tudi odločne kli-caje!!!

Okraski za novoletno jelko

(izrežite in obesite)

MAJSKI BORCI

Nekateri se v NOB niso držali olimpijskega načela! Sodelovali niso, zmagali pa!

VAŽNO JE ZAVZEMATI

Med vojno je zavzemal položaje, zdaj pa stališča!

IZ PISATELJEVIH SPOMINOV

Ko si zaželim brati novo, hrabro literaturo, vzamem v roke svoje stare, neobjavljene rokopise.

NAŠ PRISPEVEK ZA GUINNESSOVO KNJIGO REKORDOV

Čudovit izum našega gospodarstva: ura, ki teče nazaj.

DOPOLNJEN PREGOVOR

Čas je res najboljši zdravnik, vendar je padel na izpitu iz lepotne kirurgije.

VZDIHLJAJ

Videti stabilizacijo in umreti, sem vzkliknil. In postal nesmrten.

JOŽE J. PETELIN

tv-15naš
TOVARIS

tv-15naš
TOVARIŠ ★

tv-15naš
TOVARİŞ ★

tv-15naš
TOVARIS

tv-15na

Savinja

LESNOINDUSTRIJSKI KOMBINAT CELJE

NOVOLETN

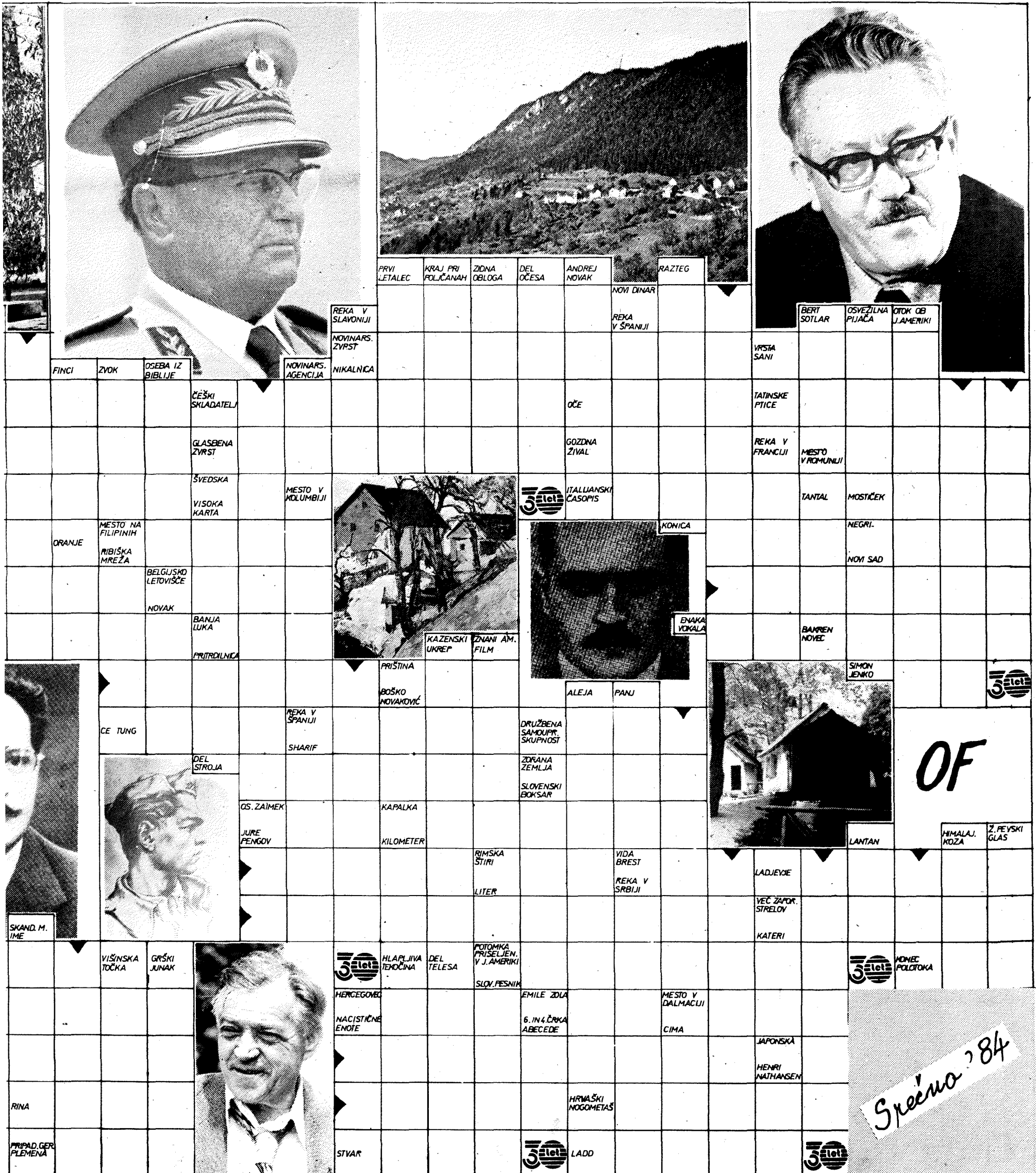
Savinja
LESNOINDUSTRIJSKI KOMBINAT CELJE
in

tv-15naš
TOVARİŞ ★

[illegible]

LESNOINDUSTRIJSKI KOMBINAT CELJE

»Želim si le zdravja in miru«!

Stanko Hvale, predsednik ZDU Ljubljana Šiška:

»Smo generacija, ki je v narodnoosvobodilni vojni in pri gradnji domovine darovala vso svojo mladost. V letu 1984 si želimo predvsem spoštovanja dogovorov o miru v svetu, ki pa je z odpiranjem novih vojnih žarišč in

delodajalcem. Sem pri osemintridesetih, torej ne poznam vojnih grozot, toda če bodo zdravje, mir v svetu in bolj »zdrava« gospodarska politika, bo tudi vse drugo.

Frančiška Babnik, 67-letna upokojenka in članica ZZZ NOV: »Ne vem, kaj nam bo prineslo novo leto. Ta draginja, skoraj vsak dan poslušam o novih vojnih žariščih. Ne bojim se toliko zase, bolj me skrbi naša mladina, ki je sposobna nadaljevati tisto, za kar smo se bojevali pred štiridesetimi leti. Zapišite še tole: Vsi v družini radi prebiramo TV-15 in vsem bralcem in delovnim ljudem želim veliko delovnih uspehov, predvsem pa miru in zdravja!«

Vital Gričar, delavec v Litostroju:

in za mojo družino zelo uspešno. Končno so se nam uresničile dolgoletne sanje. Stanovanje. Imam tri šolobvezne otroke, in ne vem, kako bova z ženo dohajala te nerazumljive podražitve. Živeti v novem stanovanju tudi ni poceni, predvsem za nas z dokaj nizkimi osebnimi

Janez Kranjec

dalo naše odgovornosti. Leto 1984? Mir in zdravje sta tisto, kar si najbolj želim.

Ludvika Kranjec delovni invalid:

»Mislim, da je bilo minulo leto kljub vsemu uspešno. Končno so ljudje dojeli, da je treba več delati, in je razum-

delovnega elana, pa smo premalo zastopani bodisi v organizacijah združenega dela ali v družbenopolitičnih organizacijah. Zgražam se nad oboroževalno tekmo, in strah me je, kdaj bo počilo. Stanovanje, družina in mir, to so moje največje želje!«

Srečko Terselič, upokojeni oficir JLA:

»Letos smo praznovali 40-letnico AVNOJ, in zame je

Marija Markovič

vem, kaj pomenijo vse te podražitve. Ni mi všeč, in zdi se mi, da se cene, oziroma tisti, ki jih oblikujejo, poživljajo na delavce z nizkimi osebnimi dohodki. Mladina? Mislim, da je pravilno usmerjena, toda njihov jutrišnji dan je tudi odvisen od nas, od družbe. V sedanjih hudih gospodarskih razmerah, je tre-

Stanko Hvale

nameščanjem jedrskih raket močno načet. Če bo mir, bo tudi proizvodnja dobrin, toda ne na osnovi nenadzorovanja navijanja cen, kakor je bilo v letošnjem letu!«

Janez Oven, delavec pri obrtniku: »Delo združujem pri obrtniku tiskarske stroke. Marsikaj me moti, na pri-

Vital Gričar

mi dohodki ne! Miru in zdravju v družini si najbolj želim v prihodnjem letu.

Janez Kranjec, delavni invalid:

Janez pravi takole: »V naši gospodarski politiki je marsikaj zgrešeno. Prepogosto se lotevamo investicij, za katere pa nimamo zagotovila, da se bodo obnesle. Država

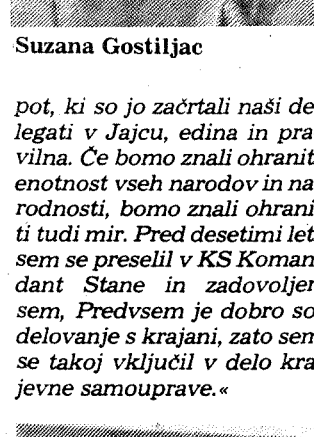

Ludvika Kranjec

ljivo, da za opravljeno delo želijo večji osebni dohodek. Kot invalidka sem zelo srečna, da sem v službi enakovredna z drugimi. Ker sem želela, sem tudi uspela. Prihodnost me ne skrbi, toda če bo kje počilo, bo nevarnost za nas toliko večja. Upam le, da bo zmagal razum, in ne orožje!«

Suzana Gostiljac, administratorka-daktilografka:

»Sprašujem se, zakaj se pri nas pojavlja nacionalizem, zakaj je tolikšno pomanjkanje izdelkov, ki so nujno potrebni za življenje. Koliko nas je mladih, ki smo polni

Suzana Gostiljac

pot, ki so jo začrtali naši delegati v Jajcu, edina in pravilna. Če bomo znali ohraniti enotnost vseh narodov in narodnosti, bomo znali ohraniti tudi mir. Pred desetimi leti sem se preselil v KS Komandant Stane in zadovoljen sem. Predvsem je dobro sodelovanje s krajinami, zato sem se takoj vključil v delo krajevne samouprave.

Srečko Terselič

Marija Markovič, 52-letna gospodinja:

»Kot gospodinja dobro

Zora Stankovič

ba potrpeti. Mir v svetu, le tega si najbolj želim.

Zora Stankovič, 49-letna inštruktorka v Dekorativni:

»Kaj naj rečem. Vračam se iz trgovine, kjer sem spraznila denarnico za 1.500 dinarjev, in kaj sem kupila! Mladina? Nimam posebnih pripomb. Živijo pač v drugačnih razmerah kot smo mi. Izjeme naj ne bodo merilo, skratka, voljni so delati in sodelovati. Kot tekstilka si želim čim več surovin, da bomo lahko delali, in seveda mir in več poštenosti in razumevanja med ljudmi.

Jože Čurin

Janez Oven

mer, divjanje cen. Kam nas bo to pripeljalo? Tudi nekaterim obrtnikom, poštemim ne gre najbolje, vendar si nadalje želim dobrih odnosov z

Frančiška Babnik

»Veliko let smo zapostavljali obnovo obratnih sredstev. Litostroj je znan ne samo v Jugoslaviji, temveč tudi na tujem. Toda, še imamo zastarele stroje, ki delajo 50 ali celo 60 let. Koliko je potrebno samo za vzdrževanje teh, da proizvodnja teče nemoteno. Zato smo pa tudi vezani na kooperante doma kot v tujini. Zamenjava novih strojev z zastarelimi je nujno potrebna, in če bo mir v svetu, bo tudi to uresničljivo.

Boris Fic, delavec pri Slovenijavini:

»Minulo leto je bilo zame

Boris Fic

skuša preveč, toda premalo stori. Odgovornost? Kakor za koga, sicer pa je nevzdržno divjanje cen izraz in ogle-

MATO UTOVIČ

NOVOLETNA PRAZNOVANJA PRED VRATI PEKLA

Še otrok sem opazil, da postanejo odrasli med božičnimi in novoletnimi prazniki nekam drugačni, manj nestrpni in manj razburiljivi. Med minulo vojno pa žal ni bilo tako. Kakor da je sam hudič prišel med ljudi, jih spril in je namesto tradicionalnega novoletnega miru pripeljal v naše kraje zločince. Ker sem štiri novoletne praznike »praznoval« v hudičevih rokah, bom to opisal v teh vrsticah. Ti spomini naj bodo namenjeni bralcem, ki niso doživeli grozot.

Grenko silvestrovanje 1941

V drugi polovici leta 1941 je po naših krajih strašila smrt, pred katero so bežali zlasti nasprotniki nacizma. Smrt, ki smo se ji upirali. Nikjer ni bila tako blizu ko v mariborskih sodnih zaporih. Tu so Nemci na sodnem dvorišču streljali aktiviste in privržence Osvobodilne fronte. V tem času gestapovci niso sistematično izbirali talcev, in nihče ni vedel, kdaj bo na vrsti. Zaradi te negotovosti smo vsi skupaj enako trepetali. Vsi, ki so se v teh zgodovinskih dneh priključili OF, so dobro vedeli, kaj delajo. Toda – vsi ti ljudje so bili iz krvi in mesa, in kljub temu, da smo bili na vse pripravljeni, smo pred smrtjo trepetali. Nasilna smrt talca ni

enaka smrti na bojišču ali normalni smrti. V trenutkih, ko visi med življenjem in smrtjo, doživlja vsak posameznik hud duševni boj, ki grize živce. Takšni smo pričakovali konec leta 1941. Upali smo, da nam bo leto 1942 prineslo rešitev. Božič je minil in prišel je 27. december 1941. Bil je to meglen zimski dan. Že zgodaj zjutraj so gestapovci odpeljali več političnih zapornikov. Vsi smo vedeli, kam, toda sami sebe smo tolažili, da so jih odpeljali na zaslišanje ali v taborišče, ne pa pred naglo vojaško sodišče v Aškerčevo 7. Ko se je megla na dvorišču nekoliko dvignila, smo skozi zamrežena okna celice opazovali kriminalce, ki so pripravljali strelišče. Posipali so ga s pepelom in žaganjem. Svoje delo so opravljali ravnodušno. V tem času so večkrat javno streljali talce. Streljanje so si lahko ogledali znani mariborski nemčurji, nekateri privilegirani civilisti, nemški vojaki na dopustu, člani nacistične stranke in uradniki iz bližnjega sodišča. Vsi ti gledalci so stali na stopnicah nad dvoriščem.

Tako je bilo 27. decembra 1941. Kmalu po kosilu so se začeli zbirati prvi opazovalci. Potem je prikorakal kazenski vođa, ki je bil določen za streljanje. Na čelu vođa je korakal oficir v slovesni uniformi. Po nekaterih

podatkih so bili v vodu sami prostovoljci. Ko se je vođa postrojil, so na dvorišče pripeljali vse talce. Gestapovski oficir je prebral obsodbo. Najprej v nemškem, nato pa še v slovenskem jeziku. »Naj živi svobodna Slovenija!« so klicali nekateri talci med branjem sodbe. »Na smrt z ustreliščijo!« je z odrezanim glasom prebral sodbo gestapovski oficir. Naprej je teklo hitro, gestapovci so dobro poznali svoj posel. Vse talce so nagnali v široko zaporniško vežo. Prvih pet so pripeljali na dvorišče, jih postavili na strelišče in jim zavezali oči. Nekateri so se temu upirali. Oficir, ki je poveljeval kazenskemu vođu, je ostro ukazal, naj streljajo. Pred usmrčitvijo so mnogi talci klicali revolucionarna gesla, na primer: »Smrt fašizmu!« »Živela svobodna Slovenija!«, »Živel Stalin!«

»Pfuji, Banditen!« so talce zmerjali nekateri sfanatizirani gledalci. Ta dan je padlo 40 nedolžnih talcev. Med njimi so bili delavci, kmetje, študentje in izobraženci. Življenje so dali Jože Kerencič, Martin Kores, Andrej Zakonjšek, Albin in Marjan Milavec in drugi. Posebno je bila prizadeta družina Milavec, ki je v kratkem času izgubila tri sinove. Sin Ivan je padel v boju z Nemci pri Podsredi, Albin in Marjan pa sta bila ustreljena 27. decembra v Mariboru. Vse te grozljive prizore smo kljub prepovedi opazovali skozi naša okna. Ko so odpeljali krste s talci, se nas je vseh polastila neka mora. Misli nismo mogli odvrniti od grozne, toda junaške smrti talcev.

Tako je minil dan. Težko smo pričakovali noč, ker smo mislili, da bomo med spanjem vse pozabili. Ko se je zmračilo, pa ni nihče mislil na spanje. Postavili smo se v gosji

red in smo hodili po sobi drug za drugim. Nekaterih se je polastil strah, drugim so popustili živci. V tem neprijetnem razpoloženju so se nekateri popolnoma prepustili veri. Skupaj z nami je bil v celici tudi prekupčevalec s konji iz Slovenskih gor. Zakaj so njega vtaknili med politične zapornike, ne vem. Ta se ni dosti oziral na naše vznemirjenje in je kmalu legel na pograj. Kmalu se je iz njegovega kota slišalo smrčanje. »Ta pa ima živce,« je rekel Marko Gerlovič. »Živce ima dobre, samo vesti nimam,« ga je dopolnil Bruno Gerdovič. »Fant je, glave gor,« nas je spodbujal mlajši Markov brat Ciril Gerlovič. »Zaupajte bogu,« nas je skrušeno pozival kmet. »Njegova volja naj se zgodi,« je ponavljal. Videti je bilo, da je v svoji veri trdno prepričan, da se vse to dogaja po božji volji. »Tu imamo samo eno vero – in to vero v našo zmago. To je edina pot v svobodo,« je odločno dodal Jože Marn. »Nemci imajo tudi svojega boga – saj imajo njihovi vojaki na pasovih natisnjene napise »Gott mit uns«, so mrmljali nekateri. Sele jutranje svitanje nas je pomirilo. Nestrpni in razklani smo budni dočakali dan. Nismo vedeli, kaj nam bo prinesel. Iz pisarne pazniškega nadzornika, ki je prišel v Maribor z nalogo, da »prevzgoji« mariborske paznike, je bilo slišati radio, ki je oddajal znane praznične melodije. Nadzornik je bil ta dan izredno dobre volje. Upal je, da bo streljanje talcev utrdilo njegovo avtoriteto med pazniki, ki jih je nadzoroval. To je tudi javno pokazal. Sprehajal se je po hodnikih ko petelin po gnoju, pristopil k vsakim vratom in važno zaželel: »Angehneme Feiertage!« (»Vesele praznike!«). »Hinavska svinja,« je zaklel Bruno

Renče v bojih pred štiridesetimi leti

Renče, s svojimi številnimi zaselki, so bile med NOB znane kot izrazito partizanski kraj. To je deloma omogočala že geografska lega, še bolj pa to, ker so skoraj vsi prebivalci delali za OF in partizane. V takem okolju – rdečih Renčah se sovražnik nikoli ni mogel počutiti dovolj varno, da bi postavil postojanko. Z večjimi ali manjšimi vojaškimi enotami je zato vdiral v vas, da bi morebiti presenetil partizane in s krajo, z izgonom ljudi v taborišča, zlasti mladih, in splošnim nasiljem vžil prebivalcem strah in jih tako odvrnil od sodelovanja z Osvobodilno fronto in partizani.

S takimi nameni in dokaj nepričakovano je sovražnik prišel v vas popoldne 24. decembra 1943. V resnici je prišel ropat, kajti bilo je med prazniki in ob taki priložnosti se spodobilo dober in prazničen obred. Ko je po vasi nakradel dovolj goveda in prašičev, si je zaželel še dobre vipavske kapljice. Odpehljal se je iz dolnjega v gornji konec Renč. Toda ostri in nepregledni ovinek pred naseljem Ozrenj je bil zanj neprijetno presenečenje. Dva vosovca, Negovan Mozetič iz Renč in še eden prav tako hraber, sta se nenadoma znašla na kolesih in oborožena z brzostrelkama prednemškimi tovrnjakom. Partizana sta se brezskrbno peljala iz zaselka Martinuči v Renče in očitno nista pomislila, da bi se lahko na ta predpraznični dan srečala z Nemci. Očitno tudi sovražnik ni na to računal, kajti ob srečanju s partizanoma je tovrnjak v trenutku ustavil, vojaki na njem pa so dobesečno okameneli. Partizana sta bliskovito skočila s koles, sprožila v sovražno vojsko rafala, nato pa izginila med grmovjem in vejevjem bližnjega gozda. Šele zdaj so se sovražnikovi vojaki zavedali nevarnosti. Za partizanoma so streljali iz vsega orožja. Toda partizana sta bila že povsem na varnem, cela in zdrava.

Sovražnikov poraz je bil boleč in sramoten. Brez pomislekov se je odločil za maščevanje. Za žrtev si je kakor vedno izbral neoboroženo in civilno prebivalstvo, tokrat Ernesta Martinuča iz zaselka Martinuči, lastnika najbližje hiše. Martinuča, predvojne- ga komunista in člana prvega narodnoosvobodilnega

odbora Renč je smrtno pokosila nemška strojnica na pragu njegovega doma. Nemci so bili za svoj roparski in zločinski pohod v Renče tokrat kaznovani s številnimi ranjenimi vojaki, govorilo se je tudi o mrtvih. Poškodovani tovrnjak so sami potisnili v vas. Tam so ga pustili in se peš odpravili v Gradiško.

Kruta vojna ni v nadaljnjem dolgem krvavenju prizanesla tudi hrabremu Negovanu, enemu izmed napadalcev tovrnjaka. Sovražnik ga je kasneje ujel, ga mučil in obesil ter ga po dveh dneh vešal skupaj z nepoznanim tovaršem s Krasa pokopal na neznanim kraju. Naslednji dan, 25. decembra, je vaščane presenetil nov in razburljiv dogodek. Množica ljudi, predvsem moških, ki so med božično mašo, tokrat namesto opolnoči ob 8. uri zjutraj, postajali okoli cerkve in se pogovarjali o najnovejših dogodkih v vasi, je nenadoma ostrmela. Pred njimi se je kot prikazen pojavil vkleknjen, v spremstvu partizanov, osvojen fašistični tajnik Renč, ki je pod fašizmom Renčane dolga leta strašil in poniževal. Kot grozeč plaz so se mu približali s trdimi koraki in grozečimi pogledi. Mnogi se niso mogli povsem obvladati in gotovo bi mu še trda predla, če ga partizani ne bi odpeljali. Kasneje so mu sodili in ga ustrelili.

Polni mešanih in občutljivih občutkov – zmagoslavja, žalosti in zaskrbljenosti obenem, so ljudje pričakovali naslednji dan in nadaljnji razvoj dogodkov. Tiho pričanje, da se bo sovražnik maščeval za poraz prejšnjega dne, jih ni varal. Dne 26. de-

cembra je sovražnik prihrumel v vas z veliko motorizirano vojaško enoto, tokrat po stranski cesti iz Mirna. Na srečo so ga ljudje pričakovali, in bili nanj pripravljeni.

Tega dne je bila že na vse zgodaj poslana v zaselek Špacapani v izvidnico kurirka Selma Mozetič iz Ozrenja, da bi mogla dovolj zgodaj opaziti prihod sovražnika iz mirense smeri. Zavarovan je bil tudi prehod pri porušenem mostu čez reko Vipavo v Renčah. Furlanski parti-

še ni bilo na spregled. Nekateri borci ga niso več pričakovali. Toda nenadoma se je pojavila kurirka Selma in napovedala njihov prihod.

Malo prej so slišali strele pri zaselku Špacapani. Kasneje se je izvedelo, da so tam Nemci presenetili vaščane in nekaj partizanov, ki so bili zbrani v obcestni hiši Gabrijela Stepančiča-Rokiča. Ko so partizani opazili Nemce, so bežali, vendar je padel komandant renškega bataljona Jože Kristančič.

zani, ki so taborili v Ozrenju in pri Kuncih v Renčah, so postavili močno zasedo ob cesti pod Ozrenjem. V zasedi s težko bredo in hrabrimi bombaši je bila na ostrem ovinku tudi enota garibaldincev. Veljalo je prepričanje, da bodo Nemci zagotovo prišli. Minute čakanja so bile dolge. Čas je tekkel: odbila je 12., nato 13. ura, a sovražnika

Rostja. Ker je Rostja imel nove škornje, so mu jih Nemci sezuli in jih odnesli s seboj.

Hrup motorjev se je hitro bližal zasedi in že se je sovražnik znašel pred partizanskim orožjem, pripravljenim za napad. Avtomobil nemškega častnika in tovrnjak sta bila takoj v plamenih. Da

je bil udarec po sovražniku še hujši, so iz desnega obraščenega pobočja udarili po njem še bombaši. Nemce, ki so se umikali s ceste v hrib, so zadeli partizanski strelji. Po zaslugi komandanta Plinija, ki je pravočasno obvestil baombaše, naj se umaknejo proti vzhodu na nove položaje, se je isto zgodilo z nemško bočno zaščito, ki je prihajala na pomoč po hribu proti cesti. Tu so pri premaganih Nemcih našli tudi škornje ubitega komandanta.

Rešili so se le Nemci, ki so zbežali po njivskih jarkih proti zaselku Polinišče in se

strašili, tako da je njihov komandant ukazal takojšen umik. Večina sovražnikovih vojakov je bežala proti reki Vipavi. Le komandantu in njegovemu spremljevalcu je uspelo zbežati proti Mirnu in še to zato, ker jima je nekdo pokazal smer. Vipavo je preplaval samo eden, a še tega so zadeli strelji biljenskih vosovcev. Vsi ostali, poskriti po njivah v grmovju, pa so padli v nadaljnjem boju s partizani. V teh bitkah so partizani zaplenili tudi veliko orožja in drugega vojaškega materiala.

Seveda je naslednji dan, po zaslugi pobeglega nemškega komandanta, sledilo pričakovano maščevanje. Renčani so pričakovali najhujše, zato so izpraznili del vasi. Sovražnik je svoje gnusno delo opravil brez sramu. Potem ko je pobral svoje mrtve, je ropal in pustošil. V bližini prizorišča bitk iz prejšnjega dne je požgal 7 domačin z gospodarskimi splotji in iz njih izropal vse, kar je bilo mogoče. Nakradeno živino je naložil na tovrnjake, vojaki pa so peš hodili za njimi. Božične praznike 1943. leta v Renčah je končal nenavaden in čuden spreved, sestavljen iz 24 mrtvih nemških vojakov, nekaj tovrnjakov, naloženih z naropano živino in množico osvojenih in tokrat tudi poraženih in osramočenih nemških vojakov.

Angel Kodrič

Književniki, padli med NOB

Mara Husova

Ob 40-letnici smrti

Med književniki, padlimi med narodnoosvobodilno vojno, je tudi nekaj književnic. Med njimi zavzema pomembno in svojevrstno mesto Kraševka Mara Husova, rojena 24. novembra v Sežani. Že v rani mladosti je oku- sila grenki bič raznarodovalne politike italijanskih oblasti. Pred njim je zbežala leta 1918 v Jugoslavijo. Kot zaščitna sestra si je služila kruh v Makedoniji (1924-1937) v Strugi in Bitoli. Pot jo je vodila nadalje v Bosno, kjer se je ustalila v Banjaluki. Tu je tudi dočaka-

la drugo svetovno vojno in svoj tragični konec.

V Banjaluki se je že zgodaj povezala z narodnoosvobodilnim gibanjem. V silvestrski noči 1943/44 so partizani napadli Banjaluko in v uličnih bojih zasedli tudi hišo, v kateri so stanovali Mara, njena sestra z otroki in profesor Slovenec z ženo. Toda veselje je bilo kratkotrajno. Ko so se 2. januarja partizani morali zaradi nemške premoči umakniti, so Nemci, ki so vdrlji v hišo, pobili v besu vse njene stanovalce, in z njimi vred tudi Maro Husovo.

Kot pisateljica je bila Mara Husova pripovednica samoukinja. Pisala je povesti in črtice, ki jih je objavljala v Mladiki, Svetu, Našem rodu in Vrhu. Izdala je tudi avtobiografski knjigi: NJENE SLUŽBE (1933) in ŽIVA PLAMENICA (1938), obe v Celju. Svoje težko življenje in življenje Slovencev v Makedoniji je opisovala v preprosti, čustvenih in pogosto tudi humoristično satirnih črticah (Stanko Janč). Izbor iz njene proze je izšel po njeni smrti, leta 1955 v Kopru z naslovom PO ODGONU IN DRUGE ZGODBE. Izbor je uredil in mu napisal spremno besedo Viktor Smolej.

Njena človeška in pisateljska usoda je bila tragična. Zrasla je v težkih razmerah.

Kot napredna Slovenka je bila v Italiji preganjana, večino svojega kratkega nomadskega življenja je preživela na makedonskem jugu, iz katerega je črpala snov za svojo pripoved. Bila je izrazita pripovedovalka in opisovalka življenja »malih ljudi«, s katerimi je čustvovala. Njena jasno začrtana pot jo je neizogibno vodila k revoluciji in narodnoosvobodilni vojni. Škoda, da je morala umreti tako mlada in polna še neuresničenih pisateljskih načrtov. Lahko bi nam napisala še mnogo pripovedi, povesti, črtic in spominov. A tudi s tem, kar je ustvarila v svojem kratkem, a plodnem življenju, se je za vedno vpisala v zgodovino svojega naroda.

Dušan Mevlja

Gerdovič in pljunil proti vratom. Paznik, ki je nadzoroval delitev hrane, je bil Slovenec in je opazil Gerdovičevo kretnjo, vendar ni rekel ničesar.

Smrtni ples v kamnolomu konec leta 1942

Zgodilo se je na zadnji dan pred novim letom 1943. Jugoslovani v Mauthausnu smo bili v tem času na bloku 14. Zunaj je pihal hladen veter in naletaval je sneg. Sedeli smo v »štubi«, kakor se je reklo dnevi sobi. Bili smo veseli, da ob takšnem pasjem vremenu nismo delali na prostem. Šepetaje smo se pogovarjali in pazili, da ne zmotimo »boga«, to je starešino barake. V tem času je bil starešina barake Willi Schwartz, okoli nemški kriminallec. Na dnevnem redu je bila naša najljubša pesem: kako je na frontah. Kljub strogemu gestapovskemu nadzoru in budnim esesovskim očem so do nas pricurjale vesti o težavah nemške ofenzive pri Stalingradu. Novic nam v taborišču niso mogli nikoli prikriti. V taborišče so vsak dan prihajali novinci iz okupirane Evrope, ki so s seboj prinašali novice iz prve roke.

Našega pogovora pa je bilo kmalu konec. Oboje nam je skalil Lagerführer Bachmayer. Ta je rad pil in je vse dni v krogu svoje družine proslavljati praznike. V taborišče je prišel malo pred deveto uro. Bil je opit in v takem stanju še bolj nevaren. Med potjo je zvedel, da se pri Stalingradu zatika. Ob tej slabi novici je bil ves divji. Takoj je ukazal poklicati starešino taborišča, interniranca Magnusa Kellerja, in mu ukazal, naj skliče izredni apel. Magnusova piščalka

je rezko odjeknila po taborišču. »Los! Schnell. Bistrol! Antretten!« so vpili starešine barak v raznih jezikih. Skakali smo drug čez drugega. Niti toliko časa nismo imeli, da bi si pravilno natakili cikle. Eni so imeli dve levi, drugi dve desni. Z vsa naglico smo odhiteli na prostor za apele. V strahu smo čakali, kaj se bo zgodilo. Eni so trdili, da so pobegnili trije Rusi, drugi, da je konec vojne. Našega ugibanja pa je bilo kmalu konec, ko so nas v teku nagnali v kamnolom nosit kamenje po 187 stopnicah v glavno taborišče. Kaznovani so bili tudi esesovci. Namesto da bi sedeli v toplih kantinah in ob pivu in kavi pisali pisma, so morali v tem pasjem vremenu paziti na nas. To je močno skalilo njihovo praznično razpoloženje. Zaradi tega so bili posebno divji. Račun smo plačali mi, topli so nas, pljuvali in nas ubijali. Strupen mraz nam je prihajal pod slabo obleko in obutev. Telesno slabše in starejše internirance je veter kar zanašal. Esesovcev ni zeblo.

Oblečeni so bili v dolge, tople bunde, na glavah so imeli zimska pokrivala in obuti so bili v težke usnjene škornje. Naše muke pa so trajale ves dan. Od mraza in vetra se nam je okrog ust, nosa in vratu naredilo ivje. Bili smo čisto beli in podobni dedku Mrazu. Med nami so bili sladkorni in srčni bolniki, astmatiki, tuberkulozni in drugi bolniki. Meglilo se jim je pred očmi in so padali. Pri padcu so spustili kamen, ki se je skotalil po zamrznjenih stopnicah in morda celo zadell sotrpina. Toda tu se je izkazala izredna mednarodna solidarnost. Rus je pomagal Poljaku, Francoz Italijanu. Zabrisane so bile verske in mednarodne razlike. Celo med kriminalci so bili nekateri pri-

pravljeni pomagati drugim. Predpraznično razpoloženje je pomagalo, da je postal človek človeku spet človek. Ljudje so postali nekam boljši. Toda vsem ni bilo mogoče pomagati, mnogi so onemogli in padli. Tu in tam je bilo slišati strel. Vsak strel pa je pomenil, da je končano človeško življenje. »Nič ne bo prišel živ domov,« so nam grozili esesovci. Molčali smo in se v teku spuščali po strmi stazi v globel. Na približno kilometer dolgi poti smo morali premagati višinsko razliko 150 metrov in 187 stopnic. Prek stopnic je naprej vel leden veter. Na poledenelih stopnicah je mnogim spodrsnilo, in so padli. Nekateri so esesovci ustrelili s cinično pripombo: »Pes nič delati!« Najhuje se je zgodilo internirancem, ki so jih esesovci vzeli na piko. Tako se je godilo mlademu Rusu iz Odese. Komandoführer, ki je bil zaradi zastoja na frontah na vse Ruse posebno besen, je vpil nanj: »Ti bom že pokazal, komisar!« Vsakič je pričakal Rusa nad stopnicami in ga brcnil. Rus še ni bil dolgo v taborišču, bil je še močan in dokaj gibčen. Na vsa moč je tekkel in se izogibal esesovca. Enkrat mu je spodrsnilo in je padel. Hitro se je dvignil in pobral kamen. Proti njemu sta se grozeče zapodila stražar in vodja komande. Rus se je spretno izognil stražarju, ni pa se izognil drugemu.

Ta ga je močno udaril s pestjo v obraz. Internirancem je padel na kolena, levil pri tem sapo in se začel daviti od strahu. »Ha, ha, ha,« se je režal esesovec in potegnil pištolo. Njegov obraz se je v hipu spremenil, ni bil več človeški. Vsi smo ostrmeli. Dobro smo vedeli, kaj bo sledilo. Rus se je z veliko muko postavil na noge in se začel ritensko odmikati. Esesovec se je smejal.

»Kljub temu te bom ustrelil, komisar,« je rekel. Obraz njegove žrtve se je spalil, toda v očeh je imel nekaj kljubovalnega in ni prosil milosti. Samo nekaj je šepetal. »Boga prosim milosti,« so govorili nekateri. »Ni res, kliče ženo. Rusi ne dajo veliko na boga,« so menili drugi. »Preklinja mater esesovcu,« so menili tretji. Trenutki so postali večnost. Esesovčeva pištola je bila blizu Rusove glave. Končno jo je dvignil, malce pomeril in ustrelil v internirančovo glavo. Iz vojaške torbe je potegnil dežurno knjigo in zapisal šifrirano poročilo:

»Ustreljen na begu.« Knjigo je mirno zataknil v torbo in vprašal najbližjega stražarja: »Kaj je danes v kantini za večerjo?« Delo je ta dan trajalo do 17. ure. Ko so dali znak, da je delo končano, smo pobrali mrtve in jih zanesli v krematorij. Živi smo se vrnili v taborišče. Dežurni oficir se nas je »usmilil« in ni zahteval nobenega novega preštevanja. V barakah nas je čakala skopa hrana, zajemalka nekakšne čorbe. Kljub temu nam je teknila. V baraki je bilo toplo in z naših cunj se je topil led. Obleka je postala vlažna in so jo nekateri skušali posušiti pri peči. Tu jih je zasačil starešina barake in jih pošteno pretepel. Morali so spet obleči mokre cunje in jih čez noč položiti pod zglavje. Mnogi so dobili revmatizem. Naših muk pa še ni bilo konec. Za to je poskrbel starešina barake, ki je pred spanjem ukazal pregled uši, ribanje barake in pomivanje pohištva. Vsi smo se morali sleči do golega in do pozne noči čakati v vrsti, preden so nas pregledali in smo tako »očiščeni« dočakali novo leto 1943.

V prihodnji številki: »Čudež« pred novim letom 1944

Ob štiridesetletnici Partizanskega dnevnika

Vedno v boju za narodnostne in demokratične pravice

Ceprav je bilo pogosto zapisano in povedano, da je bil Partizanski dnevnik edinstven primer časnika v zaslužnji Evropi, se še vedno ne zavedamo dovolj smisla te trditve. Ob njegovem rojstvu, jeseni 1943, je krvoločna fašistična zver neusmiljeno divjala po našem ozemlju, toda enote narodnoosvobodilne vojske so bile sposobne ustvariti razmere za pisanje in tiskanje lista, ki je redno prihajal med ljudi, jih obveščal o vseh pomembnih dogodkih doma in po svetu in jih spodbujal v naporih pravičnega boja. Politično, novinarsko, grafično in kurirsko delovanje je moralo sredi okupatorskih postojank in vsepovsod pretečnih nevarnosti premagati nešteto ovir, da je Partizanski dnevnik dnevno opravljal svoje agitacijsko-propagandno poslanstvo.

Partizanski dnevnik je bil najprej, od 26. novembra 1943 do februarja 1944, glasilo Triglavsko oziroma 31. divizije, nato glasilo 9. korpusa, nakar je junija 1944 postal glasilo OF za Primorsko in Gorenjsko. Ob osvoboditvi Slovenskega primorja so list prenesli v Trst, kjer še zdaj izhaja pod imenom Primorski dnevnik, svojo bojno tradicijo pa nadaljuje z zastopanjem narodnostnih in demokratičnih interesov Slovencev v Italiji.

Častitljiv jubilej tega pomembnega časnika je bil razmeroma skromno zabeležen, med redkimi slovesnostmi pa ne smemo prezreti tiste, ki je imela izrazito delovni značaj in jo je nekdanjemu Partizanskemu, sedanjemu Primorskemu dnevniku posvetila republiška konferenca Zveze združenj borcev NOV. Zbrali so se uredniki in sodelavci, tedanjih in sedanjih dni, da »v pogovoru razčistimo začetke, razvoj in pomen edinega tiskanege ilegalnega dnevnika v okupirani Evropi,« kot je opozoril Lado Pohar-Damjan, ko je po uvodni čestitki predsednika Janeza Vipotnika odprl posvetovalni del Pohar: Pred 40 leti je komandant Triglavsko divizije Dušan Švara-Dule spodbujal divizijske propagandiste Vrega, Tepino in Kokolja, naj poskrbe, da bodo dobivali borci čim več novic in da bo prebivalstvo čim bolj seznanjeno z uspehi partizanskih enot in s stanjem na svetovnih bojiščih. Zamisel o partizanskem časniku, ki sta jo nosila Vreg in Kokolj v sebi, so potem vsi trije uresničili s prvo številko Partizanskega dnevnika, izšlo 26. novembra 1943. Nekateri sicer trde, da se je Partizanski dnevnik začel že prej v Vojkovi brigadi.

Dušan Švara: Z Vojkovo brigado sem imel nekaj preglavic, toda prav tedaj smo ustanavljali divizijo in najbolj sem poznal fante v Prešernovi brigadi, zato sem se obrnil nanje, da bi začeli izdajati list. Najbrž je imela tudi Vojkova brigada svoje glasilo, toda ta naš divizijski list je tedaj nastal in vztrajal sem, da mora izhajati vsak dan. Spočetka je imel največ radijskih poročil, z vsakodnevnim izhajanjem pa se je pojavila potreba po širjenju glasila. V tej sredini je tudi nastalo ime glasila: Partizanski dnevnik.

Inž. Marjan Tepina: Prejšnje zgodovine ne poznam, v spominu pa mi je dan, ko smo na Duletovo pobudo ustanovili list. Gle-

de na potrebe smo se odločili za redno izdajanje, torej bo dnevnik. Kakšen dnevnik, smo se vprašali. Odgovor je bil jaseen: partizanski. Tako smo prišli do imena. Poseben pomen njegovega nastanka, zlasti za mednarodno javnost, je tudi v tem, da se je to zgodilo na

France Vreg-Mile

tedanjem ozemlju italijanske države.

France Vreg: Vprašati se moramo, kaj označuje ta naš list za dnevnik. Vemo, da so že prej posamezne vojaške enote izdajale dnevne novice, nadalje da je v času uziške republike jeseni 1941 izšlo zapored 19 števil Borbe, ki pa ni bila zamišljena kot dnevnik, in je prej ter kasneje izhajala v daljših časovnih presledkih. Ob ustanovitvi Partizanskega dnevnika gre za

Jurij Štante-Juš

zavestno dejanje, za zavestno opredelitev, da bo ta časnik dnevnik. Naslednja značilnost: vsak dnevnik mora imeti svojo uredniško zasnovo, ni dovolj če prinaša radijske novice ali kot organ partije izključno partijske vesti, hkrati pa tudi ni literarno-publicistična revija. Iz pisem Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča jeseni 1942 so zna- ne kritike naših tedanjih časopisov. Z njima smo imeli tudi priložnost pogo- vorov o uredniških zasno- vah. Zato smo želeli imeti

nov tip ljudskega dnevnika. Ta ideja je živela in se snovala. Dnevniku je potrebno tudi primerno publicistično ozračje. V diviziji smo imeli ljudi z razumevanjem za vojaški list in tudi za njegovo širšo zasnovo. Končno so bile tu informacijske potrebe primorskega ljudstva v njegovem boju za obstanek. To ljudstvo je imelo težavne politične in socialne izkušnje; skratka naleteli smo na izredno odzivnost v brigadah, na terenu in med aktivisti.

Lidija Šentjunc: Zamisel, da mora biti dnevnik pisan v ljudskem jeziku je narekovala izbor primerne- ga urednika, in Martin je bil eden tistih, ki je pisal preprosto. Bil je zadolžen

Milena Mohorič-Katarina

za vojaška vprašanja. Zavedali smo se potrebe po usposabljanju domačih kadrov, ki niso znali dobro slovensko. Dnevnik je bil hkrati faktor učenja, ne le informiranja in političnega osveščanja.

Jurij Štante: Martin se je zavzemal, da bi imel Dnevnik čim več splošno kulturne snovi. Ker pa je bil tedaj na prvem mestu ta boj smo morali pisati zlasti o vojaških zadevah. Tega sem se držal: obiskoval sem brigade, dobival poročila, kako se širi šolstvo, vse, kar so mi povedali aktivisti s terena. Sem si zapisoval in potem objavil. Zaživelo je široko sodelovanje, vsaka vas je imela svojega neznanega dopisnika, ki nam je

redno pošiljal pisma. Hkrati sem pošiljal vesti tudi Tanjugu. Martin je vedno kritično komentiral vesti. Menda je France Bevk nagovarjal Martina, naj napi-

Lev Modic

še zgodovino nastanka Partizanskega dnevnika. Okleval je, češ da še nima zbranih dovolj podatkov.

France Štiglic: Moja povezava z Dnevnikom se je začela kasneje, ko je postal glasilo Primorske in Gorenjske. Spominjam se uredniškega sestanka maja 1944 na Oblakovem vrhu z Bevkom, Mileno, Martinom in Miličem. Pogovori so potekali dva dni. Menili smo se o vsebini časnika in o njegovi širši organiziranosti. Največ smo govorili o razširitvi dopisniške mreže.

Lidija Šentjunc: Ko sem delala na Primorskem, so bile glavna orientacija volitve, postavitve oblasti, plebiscit za avnojske sklepe in priključitev Primorja k Jugoslaviji. Partizanskemu dnevniku je bila poverjena naloga mobilizatorja politične akcije. Milena Mohorič ni povsem zadovoljila naših pričakovanj, razen tega je zbolela in smo jo poslali na Dolenjsko. Imenovali smo Leva Modica, ki je bila sposobnejši za operativno združevanje problemov. Ko je Lev odšel na glavni štab, je uredništvo prevzel France Bevk. Partizanski dnevnik je bil izrazito pokrajinsko glasilo OF in ne partije, Bevk pa je pisal sijajne uvodnike. Bevk je dosledno upošteval našo politično linijo boja na Primorskem. Kot pisatelj je imel izbrane besede v primerjavi z našim političnim načinom izražanja. Bevkovo urednikovanje je bilo izraz politične misli in volje. Bevk je predstavljal Primorsko.

Lado Pohar: Za Bevkom

je list prevzel Danilo Milič in se izrazilo posvetilo razvoju ljudske oblasti, gospodarskim in upravnim vprašanjem. V marčni ofenzivi je padel Martin, Milič pa je bil ranjen, tako da sem moral začasno prevzeti uredništvo v najbolj razgibanem obdobju, ko smo šli na Trst. Prvo številko v svobodi smo natiskali v italijanski tiskarni, brez šumnikov in sičnikov. Ko smo se tega zavedeli, smo ustavili raznašanje časopisa. Italijanski stavci so na hitro sestavili novo številko, tako da so ročno vstavljali strešice.

Jože Koren: Še zdaj ni do kraja razčiščen, kako je iz Partizanskega nastal Primorski dnevnik. Naleteli smo na kopico tehničnih ovir. Prve številke v svobodi sva delala v glavnem z Marijo Vilfan. Tedaj so uredništvo sestavljali izključno partizanski novinarji, med njimi skoraj ni bilo Primorca. Premalo smo poznali miselnost tržaškega Slovenca, zato smo povabili k sodelovanju pomembnejše domače ljudi.

Lado Pohar: Partizanski dnevnik je znal vztrajati v najhujših trenutkih boja, zdaj pa je v Trstu nenadoma zaškripalo in spočetka ni mogel niti redno izhajati, kar je bila njegova odlika v partizanih. Med drugimi se je pojavila celo zamisel, naj bi se prelevil v Slovenskega poročevalca. Temu sem se odločno uprl. Po raznih posvetih se je končno preimenoval v Primorski dnevnik. Glavna tedanja naloga je bila obramba ljudske oblasti in odbijanje močnih pritiskov na Jugoslavijo.

Dr. France Vreg: Zanimivo bi bilo bolje osvetliti vlogo Primorskega dnevnika v tistem obdobju, ko ni-

France Bevk

smo natanko vedeli, kakšne sile delujejo v Trstu, ko smo se znašli v hudih pritiskih zoper našo politiko, zlasti zoper našo zahtevo po priključitvi Trsta in Primorske.

Bogo Samsa: Tudi danes se srečujemo s političnimi in gmojnimi težavami. Svetla izročila Partizanskega dnevnika so recimo močno zaživela letos julija, ko so fašisti med volilnim bojem prirejali pohode po slovenskih vaseh in je bil Primorski dnevnik usmer-

jevalec našega odpora. Izdali smo izjemno ponedeljsko številko s prostovoljnimi delom stavcev in novinarjev. Ta številka je bila odločilna, saj smo z njo – tako kot v partizanskih časih – mobilizirali ljudi k enotnemu uporu. Hkrati pa se je treba zavedati, da se je Primorski dnevnik znašel v izredno težavnem finančnem položaju. V uredništvu dela zdaj manj novinarjev, skróli smo številko strani, prej smo tiskali ponoči, zdaj že zvečer, tako da smo precej znižali stro-

Danilo Milič

ške. Seveda je manjši obseg prizadel bralce, izročila NOB pa nam vevajo močno usidranost med prebivalstvom.

Stanislav Renko: Za zgodovino slovenskega časnika je upoštevanja vreden podatek, da je Primorski dnevnik skupaj s Partizanskim že 40 let nadaljevalec slovenskega dnevnega tiska v Trstu. »Edinost«, katere 110-letnico bomo praznovali čez tri leta, je postala dnevnik 1894 in je izhajala 34 let (do fašistične ukinitve 1928), kar pomeni, da je življenje našega dnevnika že za šest let daljše. Primorski dnevnik je bil v povojnih desetletjih eden izmed 80 do 110 dnevnikov, ki so izhajali v Italiji. Poleg nemškega južnotirolskega »Dolomiten« je edini v neitalijanskem jeziku. Razen nemške in naše narodne skupnosti nima nobena – od skupno trinajstih, o katerih razpravljajo v rimskem parlamentu – svojega dnevnega glasila. Naš dnevnik je hkrati tudi eden izmed treh dnevnikov v deželi Furlaniji-Julijski krajini in eden

Lado Pohar-Damjan

izmed štirih slovenskih dnevnikov v Evropi. Od urednikov se moramo v tem jubilejnem letu spomniti predvsem tistih, ki so se pred štirinajstimi leti začeli za vedno poslati od nas: prof. Rado Rauber, Franček Kavš, Ivo Marinčič in Albin Bubnič.

GLAVNI UREDNIKI PARTIZANSKEGA DNEVNika

FRANCE VREG-MILE od začetka izhajanja 26. novembra 1943, pomagala sta mu inž. Marjan Tepina in Edvard Kokolj-Martin;
JURIJ ŠTANTE-JUŠ od februarja 1944, ko je postal Partizanski dnevnik glasilo 9. korpusa;
MILENA MOHORIČ-KATARINA od junija 1944, tedaj namreč postane PD glasilo OF za Primorsko in Gorenjsko; sourednik za Gorenjsko je bil France Štiglic-Tugo;
LEV MODIC od avgusta 1944, v njegovem času so PD, dotlej razmnoževan v ciklostilnih tehnikah, začeli tiskati v tiskarni Slovenija;
FRANCE BEVK od oktobra 1944, že prej skupaj z dr. Jožo Vilfanom stalni sodelavec;
DANILO MILIČ od novembra 1944 do marca 1945, ko je bil v ofenzivi ranjen, Edvard Kokolj-Martin pa je padel;
LADO POHAR-DAMJAN od začetka aprila 1945 do prihoda v Trst, ko sta hkrati s preimenovanjem v Primorski dnevnik prevzela urednikovanje Marija Vilfan in Jože Koren.

Akademski slikar Vladimir Lakovič Umetnost mora biti razumljiva

Bili ste v NOV in v koncentracijskih taboriščih. Lahko na kratko opišete svojo mladost?

Mladost sem preživel v ljubljanskem predmestju v Zeleni jami. Znano je, da je bila mladina tam v glavnem levo usmerjena, kar je dobilo svoje potrdilo tudi med okupacijo. Imel sem redne stike s tovaršem Stanetom Kumerjem, slikarjem, ki je bil moj slikarski mentor in nazorski usmerjevalec. Pri njem so se sestajali znani levičarji kot Vlado Krivic, pesnik Jože Šeligo, španski borec Pinter in drugi. Večkrat smo imeli razne marksistične debate, v katerih sem jaz marsikaj pridobil. Tam je bila leta 1938 ustanovljena tudi slikarska skupina »Gruda«, katere najmlajši član sem postal jaz. Delo v skupini »Gruda« je bila moja nazorska in likovna priprava na delo v vojni. Ko se je začela vojna, sem se javil k vojakom z večjo skupino prostovoljcev iz Zelene jame. Kapitulacijo stare Jugoslavije pa sem dočkal v Novem mestu. Vrnil sem se v Ljubljano in takoj po ustanovitvi OF smo v Zeleni jami ustanovili mladinski aktiv. Začeli smo z akcijami, značilnimi za prve tedne odpora, kot so bile trosilne in napisne akcije

itd. Avgusta 1941 sem začel delati letake za ilegalno tehniko – in tu sem delal do svojega odhoda v partizane junija 1942. Prišel sem v Drugo grupo odredov. Tudi tam sem delal skupaj s tovaršem Mitjo Ribičičem v tehniko. Septembra 1942 so me Nemci ujeli in zaprli v Begunjah. Iz Begunj so me odpeljali v koncentracijsko taborišče Dachau in še v hujši Flossenbürg. Delal sem v najtežjih komandah, predvsem v kamnolomu, vendar sem živ dočkal konec vojne.

Po vojni ste postali akademski slikar. Že kmalu se v vaših delih začne pojavljati taboriščna tematika, ki ste ji ostali zvesti do danes. Kako gledate na ta svoj opus?

Leta 1945 sem se vpisal na novo ustanovljeno likovno akademijo v Ljubljani, ki sem jo skupaj s specialko končal leta 1952. Čeprav je bilo v Nemčiji v taborišču strogo prepovedano slikati, sem si vendar delal skice na razne papirje že v Flossenbürgu. Te risbe sem skrbno skrival, vendar se mi jih je le nekaj posrečilo prenesti domov. Zdaj so v Muzeju revolucije v Ljubljani. Takoj ko sem končal likovno akademijo, sem svoje nekdane

motive začel obdelovati dalje. Doživetja iz taborišč so bila tako grozotna in globoka, da sem jih moral izpovedati. Pri obdelavi taboriščne tematike mi ni šlo zato, da bi stvari prikazoval dokumentarno, marveč sem jih želel obdelati splošno, človeško, saj dogodki iz nacističnih taborišč niso nehali živeti s padcem nacizma, marveč so se v raznih delih sveta ponavljali in se še ponavljajo. Danes gledam na dela s to tematiko kot na del svojega opusa, ki je moral nastati po nujni moji vesti in kot dolg vsem, ki so ostali v peklu taborišč. Tam je ostalo tudi več mojih tovaršev, s katerimi sem bil skupaj v partizanih ih so nas potem nacisti skupaj ujeli.

Kaj delate trenutno in kakšni so vaši načrti za prihodnost?

Že nekaj let delam večjo kompozicijo, ki ima delovni naslov »Plinska celica«, seveda taboriščna. Delo zdaj končujem. To naj bi bila, tako vsaj računam, čeprav ni mogoče ničesar zanesljivo predvideti, moja zadnja slika s taboriščno tematiko, Poleg te kompozicije sem v zadnjem času v glavnem slikal cvetlična tihožitja, v načrtu pa imam še ciklus portretov svojih prijateljev in doma-

cih. Za prihodnost si želim nemoteno delo in pa, da bi naslikal vsaj nekaj dobrih del. Poleg tega sem v zadnjih letih za »Književne liste« narisal nekaj »znancev« iz tuje in domače književnosti. V dogovoru z založbo »Partizanska knjiga« naj bi te risbe temeljito obdelal, narisal še nekaj »znancev« in vse skupaj pripravil za izdajo v knjižni obliki, ki bo imela tudi primeren uvod.

V svojem delu ste ostali zvesti sebi in svojim doživetjem. Niste se pustili zvesti povojnim modnim tokovom v slikarstvu. Kako gledate nanje?

Nikoli nisem verjel, da je mogoče izsiliti iz umetnika nekakšen »osebni stil«, če ta ne izhaja iz nuje po izpovedovanju njegovih osebnih doživetij, iz narave in trdega dela. Vsa moja dela so se rodila iz vere, da je umetnost življenje, potreba po izpovedi in resnica. Ker je umetnost namenjena ljudem, mora biti tem tudi razumljiva in dostopna. To pa še ne pomeni, da človek dela po nekakšnem »ljudskem okusu«. Tu je mi je vsako modno sprenevanje, ker mi ne gre za trenutne uspehe. Sodim med tiste slikarje, ki delajo počasi in odmaknjeno in razstavljajo zelo poredko. Kdor je zvest sebi, ne more od razstave do razstave spreminjati »stila«, to je sebe – in koke tirati z modnimi muhami.

Pogovor je pripravil
L. Krakar

»Boj pod Šmarno goro«

Občinska konferenca SZDL Ljubljana Šiška je pred kratkim izdala v 1200 izvodih knjigo »Revolucionarni boj pod Šmarno goro in Rašico« (1938–1941) avtorja Cveta Novaka-Iztoka, udeleženca tega boja in predsednika občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana Šiška.

»Dolgo je telesa v meni misel, da bi moral čimbolj objektivno zapisati, kako se je razvijala in rasla revolucionarna misel v predvojnem obdobju in med drugo svetovno vojno na severnovzhodnem območju Ljubljane – od Črnuč, Ježice, Sentvida,

ložljivih dokumentih sem napisal knjigo, ki pripoveduje, kako smo se organizirali in vodili revolucionarni boj pred drugo svetovno vojno in med okupacijo.

S knjigo sem se hotel oddolžiti in zahvaliti vsem mojim dragim in spoštovanim prijateljem in soborcem, še zlasti tistim, ki so žrtvovali svoje mlado življenje za našo socialno in narodnostno osvoboditev.

K pisanju te knjige me je spodbudilo tudi to, da so po vojni nekateri želeli naš boj omalovaževati in ga prikazati drugače, kakor je bilo v

Strletova knjiga potrjena za tisk

Komisija za zgodovino Sveta za razvijanje revolucionarnih izročil pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije je na svoji petkovi seji – 23. decembra letos – potrdila za tisk besedilo knjige Francija Strleta TOMŠIČEVA BRIGADA – 1942–1943. To je naredila ob soglasju predstavnikov odbora skupnosti borcev 1. SPUB Toneta Tomšiča ter na podlagi strokovnih ocen Lada Ambrožiča-Novljanca z dne 22. junija 1983 in magistra zgodovinskih ved Andreja Vovka z dne 7. julija 1983. Vovkovo oceno objavljamo:

»Obsežni rokopis Francija Strleta na temeljit in pregleden način podaja bojno pot Tomšičeve brigade od njene ustanovitve 16. julija 1942 (oziroma že priprave na njeno ustanovitev nekaj tednov pred tem datumom) do ustanovitve prvih slovenskih divizij 13. julija 1943. Avtor je rokopis razdelil na osem delov in sto poglavij. Naslovi teh delov in poglavij, ki so pogosto zelo duhoviti, nam natančno predstavljajo njihovo vsebino in že sami v določeni meri podajajo zgoščeno zgodovino brigade.

Avtor je svoje zgodovinsko raziskovanje opravil zelo natančno in vestno ter predlagal obsežno zgodovinsko gradivo: tako objavljene kot neobjavljene arhivske vire, pregledna zgodovinska dela ter članke o posameznih vprašanjih, med katerimi je tudi precej avtorjevih tovrstnih prispevkov, kot tudi spominsko gradivo udeležencev dogajanja in kasnejši ogle di na kraju nekdanjih spopadov. O obsegu vloženega dela in številu uporabljanih virov pravi številni opomb. V primerih, ko si podatki različnih virov o določenem zgodovinskem dogodku nasprotujejo, avtor natančno navaja vse različne verzije, potem pa jasno naglasi tisto, ki je po njegovem mnenju pravilna. Delu bodo v njegovi dokončni obliki dale dodatno težo in preglednost še šte-

vilne skice in risbe dogajanja ter fotografije.

Nizanje dogodkov bojne poti Tomšičeve brigade je po večini kronološko, ob njenih najpomembnejših mejnikih pa avtor sitetično podaja posamezne najpomembnejše sklepe in komentarje. Na tak strnjen način podaja partizansko in sovražnikovo taktiko, zlasti v poglavjih čemu brigade in kakšne brigade, Sovražnikova taktika in moč – razdelitev nalog, Novo bojno območje in nova Gambarova taktika, komentira posamezna časovna obdobja delovanja brigade, zlasti ob prvi obletnici njenega delovanja. Zelo zanimiva sta avtorjeva zgodovinska »izleta« v preteklost Primorske in Gorenjske, za katera izkoristi prihod primorskih in gorenjskih novincev v brigado. Pri opisovanju te preteklosti avtor naglasi zlasti revolucionarne tradicije in razvoj naprednega gibanja v obeh slovenskih pokrajinah.

Strletovo delo odlikuje izredno natančen oris dogodkov bojne poti brigade, tako da lahko nekoliko hudomušno trdimo, da moremo spremljati vsakega njenega posameznega borca pri vsakem njegovem koraku. Avtorjev slog in način podajanja sta na znanstveni ravni, hkrati pa tudi izredno poljuden in čivahen. Njegovo delo je dostopno tako strokovnim in znan-

stvenim preučevalcem našega NOB kot tudi najširšem krogu bralcev brez večjega poprejšnjega znanja o tem zgodovinskem obdobju. Slednje taka vrsta pisanja brez dvoma priteguje in s tem navdušuje za nadaljnje preučevanje naše preteklosti. Strletov način pisanja bralca naravnost priteguje k napetemu branju, živahnost sloga pa podkrepljujejo številne izredno zanimive nadrobnosti in pogosti humoristični prebliski. Iz njegovega pisanja takoj razberemo, da nam govori neposredni udeleženec dogodkov, ki jih opisuje in ki do njih ni in ne more biti čustveno brezbrizen. Tako avtorjevo razpoloženje med drugim lepo kažejo številni duhoviti vzdevki, ki jih namenja zlasti belogardistom in pripadnikom italijanskih fašističnih enot (npr. cofarji). Že poudarjene nadrobnosti iz partizanskega življenja tega lepo približajo tistim bralcem, ki ga v nadrobnostih ne poznajo. (Taka posrečna nadrobnost je recimo partizanska oznaka za uši – »bela garda«.)

Nadaljnja značilnost Strletovega rokopisa je nepričakovano prikazovanje tudi temnih in malo znanih plat partizanskega življenja, tudi tako neprijetnih, kot so napačne odločitve, spori in samovolja v vodstvih partizanskih enot, dvomljive smrtni obsodbe partizanskih borcev v par-

tizanskih enotah, nadrobno opisovanje krutosti in surovosti v spopadih. Brez dvoma je objektivno prikazovanje preteklosti temeljna značilnost vsakega resnično znanstvenega zgodovinskega raziskovanja, vendar pa najbrž tehtnosti in vrednosti Strletovega dela nikakor ne bi škodovalo, če bi avtor kako posebno kruto nadrobnost izpustil (npr. nadrobnosti likvidacij nekaterih ujetih sovražnikov). Seveda je način raziskovanja dogodkov brez dvoma avtorjeva pravica in je odvisen od njegove presoje.

Pri pregledovanju rokopisa seveda ni bilo mogoče posebej preverjati vse množice podatkov, ki jih je avtor vgradil v svoj zgodovinski pregled. Za kaj takega bi bilo potrebno bistveno več časa, kot sem ga imel na voljo, še zlasti zato, ker sem v ocenjevanju besedila »vskočil«, ko prejšnja recenzentka zaradi smrti v najožji družini tega dela ni mogla nadaljevati in končati. Na podlagi svojega poznavanja zgodovine NOB pa lahko glede rokopisa v celoti ugotovim, da gre za skrbno pripravljeno in tehtno delo, ki je nastalo na podlagi skrbnega zbiranja in preverjanja zgodovinskih virov, je hkrati na znanstveni ravni in pisano v privlačnem, razumljivem in širšemu krogu uporabnikov dostopnem slogu in kot tako pomemben prispevek k našemu zgodovinsko opisu o obdobju narodnoosvobodilnega boja. Delo brez dvoma zasluži, da čimprej izide v knjižni obliki.

Medvod, Tacna, Prnič pa tja do Gameljna. Nekaj poskusov je že bilo, da bi to dejavnost osvetlili in jo zapustili našim zanamcem. Za območje Trzin, Črnuč in Ježice so bili ti poskusi uspešni, za območje Gameljna, Tacna, Prnič, Medvod in Sentvida pa premalo korenito obdelani in preveč subjektivno obarvani.

O tej zamisli sem se dolgo let pogovarjal z nekaterimi soborci iz časov pred vojno in med revolucijo. Vsi smo bili mnenja, da ne smemo dopustiti, da bi šli ti dogodki v pozabo. Veliko sem o tem razmišljal, se posvetoval, sprejemal kritike, pripombe in nasvete. To me je hkrati po svojih močeh in po razpo-

resnici. Zato so v knjigi navedeni tudi okupatorjevi dokumenti, da lahko iz njih vidimo, kako je okupator ocenjeval naše delo in akcije. Želim, da bi knjigo razumeli kot objektivni prikaz dogodkov pod Šmarno goro in Rašico in da bi koristila pri nadaljnjem preučevanju zgodovinskih dogodkov na tem območju.

Recenzent knjige je bil prof. dr. Miroslav Stiplošek, gradivo je uredila prof. zgodovine Gozdana Miglič, lektoriral je Franci Rozman, ovitek in tehnična ureditev pa sta delo Maria L. Vilharja. Knjigo je mogoče kupiti pri OO ZZB NOV Ljubljana Šiška.

Fani Nahtigal

Rašica

Nad Ljubljano sredi grička in zelenega gozdička
vsa ponosna doli gleda
vsa rdeča nič več blede.

To je prva vas slovenska,
ki v njo nemška soldateska
je hrumeče pridivljala
in domove vse požgala.

Podpirali so partizanstvo,
šli takoj nato v izgnanstvo,
ko pa vojna je minila,
jih svoboda je vabila.

So domove prenovili,
vse na novo zgradili,
je zaveden ta naš rod
svoji zemlji svoj gospod!

Se v dolini megla vije,
a tam gori sonce sije,
pravi raj pa je pomlad,
ki dehti od vseh livad.

Predstavitev občine Bežigrad

Površina

Občina Bežigrad meri 45,4 km², in samo tri občine v SR Sloveniji so po površini manjše (občine: Center, Izola, Piran). Zavzema 2 odstotka vsega slovenskega ozemlja. Svojo sedanjno obliko je dobila leta 1961, ko ji je bila priključena občina Črnuče, z izjemo vasi Dragomelj in Pšata, ki sta pripadali občini Domžale. Od vsega zemljišča je približno 33 odstotkov kmetijskih zemljišč, 25 odstotkov gozda, 31 odstotkov zidalnih zemljišč, ostalih 11 odstotkov pa so nerodovitne površine. Razdeljena je na 28 KS.

Prebivalstvo

Dne 31. 12. 1982 je bilo za Bežigradom stalno prijavljenih 60.761 prebivalcev, od tega 31.595 ali 52 odstotkov žensk. Delež v prebivalstvu Ljubljane je 18,6 odstotkov (1977. leta 16 odstotkov. Kmetijskega prebivalstva je le 1,4 odstotka, čistih kmetov le okoli 150.

Gostota naseljenosti je 1309 prebivalcev/km² (Slovenija 93 preb./km², Center 6500 preb./km²), vendar upada.

Zaposlenost

V juniju 1983 je bilo zaposlenih 35.951, kar je 302 manj kot konec leta 1982.

Od tega združeno delo 35.113 obrtnikov 838 (zaposlenih pri obrtnikih 785). Od zaposlenih v združenem delu odpade 29.225 ali 81 odstotka na gospodarstvo. Od vseh zaposlenih jih le približno 8000 prebiva in dela v naši občini, ostali pa vsak dan prihajajo iz mestnih in primestnih občin.

PREDSTAVITEV BEŽIGRAJSKEGA GOSPODARSTVA

Na območju občine imajo sedež 202 samoupravne organizacije in skupnosti s področja gospodarstva (po stanju 30. 9. 1983).

Od tega je:

- 43 enovitih DO,
- 27 DO, ki imajo v sestavi 81 tozdov,
- 34 tozdov, ki imajo sedež DO (26) zunaj občine Bežigrad
- 44 DSSS

V občini ima sedež 10 ozdov: IMP, ZPS, Slovenijales, KIT, Inex, Astra, Uniles, Petrol, IMOS, Elektrotehna.

Nadalje je 34 samoupravnih organizacij in skupnosti vključenih v 14 sozdov, ki imajo sedež zunaj bežigrajske občine. Ti sozdi so: Elektrogospodarstvo SRS, Iskra, UNIS, Kemija, Slovenijapapir, Mercator, Slovin, Združena cestna podjetja Slov., GIPOSS, TIMA Maribor, ABC Pomurka, Slovenijavto, Železniško gospodarstvo, Energoinvest.

Sozda UNIS in Energoinvest imata sedež zunaj SR Slovenije.

Razen kmetijstva in gozdarstva so v Bežigradu zastopane vse gospodarske dejavnosti. Od dejavnosti so najpomembnejše industrija, gradbeništvo, trgovina in PTT storitve, ki dosegajo tele strukturne deleže v celotnem gospodarstvu:

	Delež v doh.	Delež v akum.	Delež v štev. zaposl.
Industrija	30,1	36,9	31,3
Gradbeništvo	11,6	9,4	15,6
Trgovina	38,1	39,2	29,2
PTT storitve	11,2	11,1	12,6

VIR: Analiza uresničevanja resolucije o družbenoekonomskem razvoju občine Ljubljana Bežigrad 1-9/83 (struktura po vseh dejavnostih v prilogi).

V celotnem gospodarstvu občine Ljubljana zavzema gospodarstvo Bežigrada te deleže:

celotni prihodek	32,8
dohodek	25,1
akumulacija	27,2
zaposleni	19,5

VIR: Informacije o gospodarskih in družbenih gibanjih na območju Ljubljane, Zavod za družbeno planiranje Ljubljana.

RAZVITOST BEŽIGRADA – PRIMERJALNO

Družbeni proiz. (prebivalci /1-9/83) = 390.337 din na prebivalca

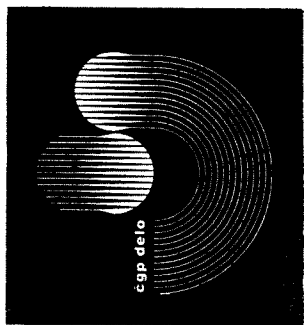
Po tem (sintetičnem) pokazatelju razvitosti je občina Bežigrad na 2. mestu po razvitosti v SR Sloveniji (za občin Ljubljana Center).

Po zadnjih podatkih Zavoda za družbeno planiranje Ljubljane (z dne 8. 6. 1983), ki pa se nanašajo na leto 1980 je Bežigrad na 2. mestu po razvitosti v ljubljanski regiji (in s tem tudi v Sloveniji) po vseh teh kazalcih:

- **družbeni proizvod na prebivalca**
- **splošna stopnja razvitosti**: izračunana na osnovi faktorske analize kazalcev demografsko – zaposlenih zmognosti, kazalcev materialne osnove dela, kazalcev rezultatov dela in kazalcev življenjskega standarda
- **korigirani narodni dohodek na prebivalca**: izračunan na osnovi korigiranega narodnega dohodka združenega dela in narodnega dohodka samostojnega osebnega dela. Korigirani dohodek na prebivalca upošteva narodni dohodek na zaposlenega na področju občine in število zaposlenega prebivalstva s stalnim prebivališčem na območju občine, ne glede na to, kje so zaposleni.

**SKUPŠČINA
OBČINE
LJUBLJANA
BEŽIGRAD**

ČGP DELO

Časopisno in grafično podjetje
Delo

TOZD Tisk časopisov in revij
TOZD Grafična priprava
TOZD Knjižni in komercialni tisk
TOZD Grafična dodelava

61000 LJUBLJANA, Titova cesta 35
p. p. 29
Telefon (061) 315-366
Telex: 31291 yu dtlj

Predstavništvo Beograd:
Moše Pijade 12
Telefon (011) 336-094 in 335-089

Dejavnost TOZD

- stavljenje (foto, lino, mono), izdelava enobarvnih in večbarvnih filmov in klišejev
- roto-ofset časopisni in revijalni tisk
- ofset in knjigotisk (eno in večbarvni)
- grafična dodelava (knjigoveznica)

DRUŽBENOPOLITIČNE ORGANIZACIJE IN SKUPŠČINA OBČINE

GROSUPLJE

*Želijo vsem delovnim ljudem in občanom veliko
osebne sreče, zadovoljstva in delovnih uspehov v
letu 1984*

ljubljska banka

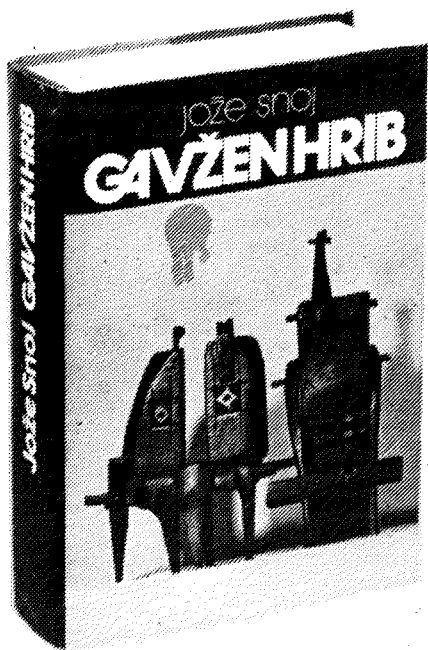
**Temeljna Dolenjska
banka, Novo Mesto**

n. sub. o.

Želi vsem državljanom srečno novo leto

NOVE SLOVENSKE KNJIGE

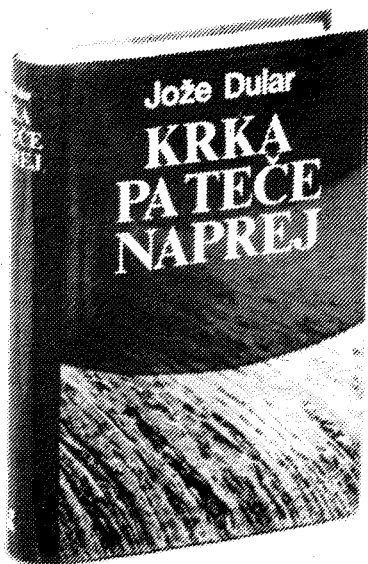
Izvirna leposlovna dela današnjih priznanih slovenskih pisateljev govorijo o sodobnih dilemah človekovega bivanja ali s stališča modernega ustvarjalca upodabljajo in presojaajo čas, ljudi in dogodke iz polpretekle dobe.

Jože Snoj
GAVŽEN HRIB

Ta sodoben roman je neidealizirana podoba tragičnih vojnih let, ko se je v krvavem spopadu soočilo rdeče in črno, partizanstvo in bela garda oziroma domobranstvo, slovensko ljudstvo in okupatorska moč.

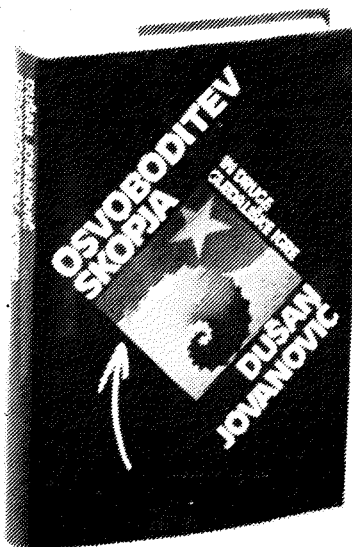
● 494 str., 645 din

Jože Dular
KRKA PA TEČE NAPREJ

Roman je široko zasnovana romaneskna freska, v kateri pisatelj spremlja usodo družine Štular skozi skoraj dve stoletji, vzpon in razpad določene družinske skupnosti v vasi ob Krki, ob tem pa razgrinja podobo časa in zgodovinskih osebnosti.

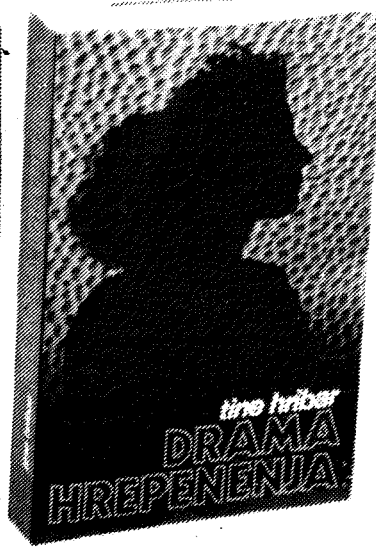
● 435 str., 780 din

Dušan Jovanović
OSVOBODITEV SKOPJA IN DRUGE GLEDALIŠKE IGRE

Knjiga vsebuje ta dramska besedila: ŽIVLJENJE PODEŽELSKIH PLEJBOJEV PO DRUGI SVETOVNI VOJNI, GENERACIJE, IGRAJTE TUMOR V GLAVI IN ONESNAŽENOST ZRAKA, OSVOBODITEV SKOPJA, KARAMAZOVI. Spremno študijo je napisal Andrej Inkret.

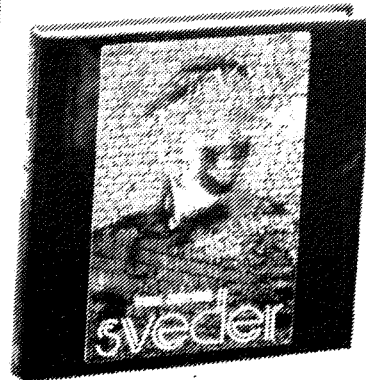
● 412 str., 720 din

Tine Hribar
DRAMA HREPENENJA

Delo obravnava Cankarjevo in Šeligovo Lepo Vido, dvoje dramskih besedil, ki razvijata enega središčnih mitov slovenske nacionalne kulture – motiv Lepe Vide. Gre za izčrpno filozofsko-literarno, izrazito aktualno pomensko analizo dramskih besedil.

● 252 str., 790 din

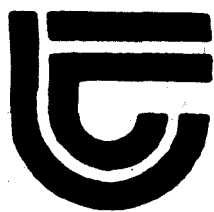
Franci Zagorčnik
SVEDER

Pesniška besedila, zbrana v tej knjigi, obsegajo ciklese pesmi in daljše pesnitve, v katerih je zgrajena pesnikova podoba današnjega sveta, ki je pesniška na ta način, da pesnik ni usmerjen samo vase, pač pa z najbolj živim interesom tudi navzven.

● 730 din

ZALOŽBA MLADINSKA KNJIGA,
61000 Ljubljana, Titova 3, Prodaja po pošti

M založba mladinska knjiga
Telefon: (061) 211-867 ali 221-233, int. 448

**zavarovalna skupnost
triglav**

NEZGODNO
ZAVAROVANJE
POTNIKOV

ŠKODA

**OSEBNI AVTOMOBILI
DOBAVA TAKOJ
AUTOCOMMERCE**

TOZD VOLAN,
LJUBLJANA,
GOSPOSVETSKA 3
TELEFON: 217-232

Slovenijales-mizar

Industrija
stavbenega pohištva
Volčja draga s p. o.

TELEFON: (065) 53-121

vozila **gorica**

**VOZILA GORICA, n. sol. o
ŠEMPETER PRI GORICI**

GORICA: PRIKOLICE, CISTERNE, OSI, PESTA, KOL. OBROČI,
KOVANO ORODJE

Pojasnilo in dopolnilo k prispevku

Obsojena na smrt

TV-15 z dne 10. 11. 1983 je objavil prispevek »Obsojena na smrt«, napisan po pripovedovanju Angele Henigman iz Dolenjskih Toplic. Ker je v tem zapisu vrsta samo približno natančnih, pa tudi netočnih navedb, okrožni odbor aktivistov v Novem mestu meni, da je potrebno te stvari popraviti in za nekatere dogodke med NOB dati tudi našo oceno, seveda za dogodke, ki jih poznamo in so navedeni v članku.

V omenjenem prispevku je opisano obnašanje aktivistke Leopoldine Jurančič pred italijanskimi okupatorji. O tem misli odbor, da je potrebno povedati tole:

Jurančičeva družina je pribežala leta 1941 pred Nemci s Telč v Šmarjeti. Po aretaciji moža Jožeta Jurančiča, znanega predvojnega komuniste in revolucionarja, aprila 1942 je Leopoldina ostala v Šmarjeti sama s štirimi mladoletnimi otroki. V OF je bila vključena že leta 1941, od spomladi 1942 pa je aktivno delovala v NOB v Šmarjeti. Postala je poznana aktivistka, delala je v odboru OF in v Narodni zaščiti, sodelovala v vseh akcijah, ki so jih organizirali v Šmarjeti in okolici. Takšna je bila vse do aretacije 24. septembra 1942. leta. Aretirana je bila zaradi izdajstva še z drugimi aktivisti Francecom Karlovškom, Videčnikom in drugimi. Čez 4 dni so jo skupaj z njimi dne 28. septembra 1942 ustrelili Italijani pri Semčur v Beli krajini. Po naših podatkih so se ona

kakor tudi vsi ostali zelo hrabro obnašali pred ustrelitvijo. Jurančičeva je zato nam in vsem, ki so jo poznali, ostala v spominu kot aktivna, vdana in hrabra aktivistka.

Že leta 1956 je pisal Ivo Pirkovič v članku »Zaupni dokumenti«, ki je bil objavljen v reviji Borec, l. 1956, št. 12, da je Jurančičevo, Karlovška in Videčnika izdal Vladimir Svetek, njemu je poslal podatke njegov zaupnik Bajec v Šmarjeti, ki je bil pobudnik organiziranja bele garde v tistem kraju. Vladimir Svetek, ki je že pred vojno živel v Gornji vasi pri Šmarjeti, je takoj po prihodu Italijanov v Šmarjeto postal njihov prevajalec in ovaduh. Jeseni 1941 je šel pod italijansko zaščito v Novo mesto in od tam za njih organiziral obveščevalno mrežo v Šmarjeti in okolici.

Šmarjeta in širša okolica, skoraj do Novega mesta, Trebelnega, nemške meje in Krke, je bila že od maja pa do italijanske ofenzive 1942 osvobodeno ozemlje. Vsa aktivnost

NOB se je tedaj odvijala javno. Javno so volili odbore OF, narodne zaščite, narodnoosvobodilne odbore ipd. Zato so imeli italijanski ovaduhi pregled nad vsemi, ki so aktivno delali in so lahko ob ofenzivi aretirali vse, ki se niso pravočasno umaknili ali poskrili. Po podatkih je bilo takrat aretiranih nad 40 aktivistov, nekatere so že na terenu pobili, večino pa so jih odpeljali v novomeške zapore. Tiste, ki so jih ovaduhi označili za glavne organizatorje, so nato postrelili, med njimi tudi Jurančičevo, ostale so odgnali v internacijo.

Glede ostalih navedb v prispevku pa je potrebno povedati, da so nekateri člani številne Henigmanove družine iz Dolenjskih Toplic že pred vojno sodelovali v revolucionarnem gibanju. Maks Henigman je deloval skupaj z Rudijem Zupancem kot član topliškega okrožnega komiteja KPS. Angelca Henigman je bila na partijski konferenci 1940. izvoljena v novomeški okrožni komite KPS. Tudi brat Tone je kot član partije aktivno deloval predvsem z mladino in v SKOJ. V objavljenem prispevku je pretirano opisana zaostalost vasi in mladine v topliškem območju pred vojno, prav tako je težko verjetna trditev, da sta samo Angelca Henigman in Tone spremenila politično stanje na topliškem območju in sama organizirala mladino od Dobriča do

Bele krajine. Proces revolucionarnega zorenja in organiziranega povezovanja je bil rezultat delovanja mnogoterih naprednih organizacij in posameznikov. Delovali so člani partije in SKOJ, sindikatov Zveze lesnih delavcev na Straži in v Sotški, društev kmečkih fantov in deklet v Podhosti in na Straži, naprednega dela sokolov v Dolenjskih Toplicah in na Straži, napredno usmerjeni učitelji, itd.

Na dan napada Nemci je na Sovjetsko zvezo dne 22. junija 1941 je okrožni komite KPS v Novem mestu že dopoldne sprejel vrsto sklepov glede novih razmer. Med drugim tudi sklep, da se noben komunist ne sme pustiti aretirati, in naj bodo zato tudi oboroženi. Sicer pa je zadolžil Jožeta Slaka, da organizira nad Luknjo pri Prečni partizansko taborišče, v katero bi se lahko umaknili aktivisti pred aretacijo. V to taborišče je že julija 1941 prišel Maks Henigman.

Prvi oborožen spopad na novomeškem območju je bil v nedeljo, 26. oktobra 1941, pri Dolnji Straži, ko se je 5-članska patrolja novomeške čete spopadla z italijansko konjeniško patroljo. Zaradi izseljevanja Slovencev z območja razmejitevne črte med Nemčijo in Italijo je glavni štab partizanskih odredov Slovenije sklenil odločno se upreti

z vsemi partizanskimi enotami na Dolenjskem in Štajerskem. Novomeški okrožni komite je sklenil, da bo za to akcijo pozval tudi prostovoljce iz vrst Narodne zaščite na območju Straže, Dolenjskih Toplic in Žužemberka. V Novem mestu je v imenu glavnega štaba povezoval akcijo dr. Aleš Bebler. V napadu na Bučko so sodelovali v noči od 2. na 3. november 1941 novomeška četa in preostali borci Mokronoške čete, skupaj je sodelovalo v napadu 30 borcev. V tem napadu je padel Jožko Sašek-Devi, ranjena pa sta bila Janko Stariha in Niko Šilih. Po tej akciji je Novomeška četa skupaj z Mihom Marinkom, političnim komisarjem glavnega štaba, prešla na območje Mokronoga. Akcija na Bučko je povzročila močan odziv, tako na italijanski kakor na nemški strani, zato sta tudi Novomeška in Mokronoška četa doživljali stalne pritiske. Dne 11. novembra zjutraj so četo nenadoma napadli italijanski vojaki pod razmejitveno četo in nad Gabrovko. V tem boju z Italijani sta padla člana okrožnega komiteja Novo mesto Maks Henigman in Ivan Bartol. Takoj v začetku novega leta se je okrožni komite Novo mesto lotil široke mobilizacije borcev za formiranje novih partizanskih enot. Po krajšem bivanju na Frati so prvi borci odšli na Jelenico pri Podstenicah in tam je še pozimi nastal

prvi Dolenjski bataljon, kasneje imenovan Peti slovenski bataljon. Ta bataljon je bil po odhodu Novomeške čete v Drugo grupo odredov jedro partizanskih enot na Dolenjskem, ki so spomladi 1942. leta ustvarile prvo osvobodeno ozemlje na Dolenjskem. Poleti sta prišla na Rog tudi slavni štab in vodstvo OF, vendar glavni štab ni bil nikoli na Podstenicah, ki so postale središče partizanskih delavnic. V roški ofenzivi leta 1942 so Italijani z veliko vojaško močjo napadli celotno območje Kočevskega Roga. V tej hudi preizkušnji, ko so z največjo brezobzornostjo pobijali in uničevali, so tudi pozivali partizane in aktiviste k vdaji in jim zagotavljali, da se jim ne bo nič zgodilo. Nekateri borci in aktivisti so se tedaj zatekli v vasi in domov in se tam skrivali. Veliko takšnih je italijanska vojska odkrila in jih zverinsko pobila, nekatere pa so aretirali in odpeljali v internacijo. Večina aktivistov, ki so mislili, da se lahko začasno skrijejo v naseljih, je končala v zaporih. Tako je tudi Angelca prišla v zapor in bila obsojena na smrt, nato pa pomiloščena na domsmrtno ječo. Odpeljali so jo v zapore v Italijo in se je šele po vojni vrnila v domače kraje.

Okrožni odbor aktivistov OF Novo mesto pri občinski konferenci SZDL Novo mesto

Znova

Kdaj je prišel Matevž na Primorsko?

Prizadevni raziskovalec zgodovine narodnoosvobodilnega boja dr. France Škerl je v dvojni 8. in 9. številki revije Borec 1971. leta, str. 535-539, upravičeno postavil vprašanje, kdaj je prišel Anton Velušček - Matevž 1941. leta kot aktivist Osvobodilne fronte na Primorsko. Najprej je opozoril, da so o tem na voljo samo spominski viri in med njimi nekateri celo resnično drzni. Kot primer drznih spominskih virov navaja spomine Avgusta Dugulina, aktivista OF s Krasa, in Mileta Vizintina, aktivista OF iz Renč, ter krajevne kronike iz Renč, Bilj in Opatjega sela, ki Veluščekov prihod postavljajo že v julij 1941. Nato dr. Škerl opozarja na podatke iz Dugulinovih spominov iz junija 1944. leta, v katerih je zapisal, da se je krog primorskih rodoljubov povezal z Veluškom septembra 1941. leta, ter sklene: »Matevž je torej prišel na Primorsko v prvi polovici septembra 1941 ali kvečjemu v začetku septembra.«

S čim dr. Škerl dokazuje svojo trditev?

Prvič, navaja spomine Jožeta Kopiniča, da je Velušček julija 1941 spremljal italijanskega partijskega funkcionarja Rigoletta Martinija - Quarta, ki ga je Rade Končar rešil iz ustaškega taborišča Kerestinec, prek Dolenjske in so ju pri Novem mestu ujeli karabinjerji in zaprli v Novem mestu. »Matevž se je od tam izmotal in odšel v Ljubljano. Zato sodi dr. Škerl, da je Velušček lahko odšel na Primorsko šele po vrnitvi iz Zagreba oziroma »izmotalu« iz italijanskih rok in prihodu v Ljubljano.

Drugič, navaja spomine Alojza Besednjaka iz Brnika, ki se spominja, da je njemu in Pinku Tomažiču prinesla žena v tržaške zapore sporočilo, da je prišel na Primorsko že drugi to-

In kaj pravijo drugi viri, ki jih dr. Škerl ne navaja?

Prvič, Velušček je res spremljal Martinija iz Zagreba (ponj so ga poslali zato, ker je poznal Zagreb, saj je pod fašistično okupacijo delal v njem). Martinija je res rešil Končar iz Kerestince, in to že 6. junija 1941. leta, o čemer pričajo podatki iz sedme knjige Zbranih del Josipa Broza - Tita, str. 41, 210 in 301. Kaže, da je pojasnjevalec dokumentov v tej knjigi zagrešil to napako, da je Martiniju in njegovi ženi pripisal samovoljen odhod iz Zagreba in da ni niti omenil Veluščkovega sodelovanja pri njegovem odhodu.

Če ju je Velušček spremljal, potem to ni mogel biti samovoljen odhod. V knjigi so tudi podatki, da sta bila Martinijeva aretirana sredi belega dne pri Novem mestu, da je on povedal prave podatke in da so ženo izpustili, ker je imela francoski potni list. Po sedaj znanih podatkih, ki pa še nimajo potrditve iz virov italijanskega okupatorja, naj bi bili Martinija in Velušček aretirani julija 1941. leta.

Dokler ne dobimo drugega ali natančnejšega datuma njihove aretacije pri Novem mestu, bomo verjeli temu. Vendar se bomo vprašali, ali ne bi mogel Velušček, če se je - kot pra-

vi dr. Škerl - »izmotal« italijanskim karabinjerjem ali policiji, vendarle še julija 1941 priti na Primorsko.

Da to ni mogel, nam dokaže drugi vir, ki smo ga našli pred kratkim. V arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani je nekaj knjig in seznamov iz ljubljanskih zaporov pod italijansko okupacijo. V eni takih knjig (it. arh., fasc. 603) je pod zaporedno številko 530 zapisano tudi ime Antona Veluščka s pravimi podatki, ki jih bomo navedli tako, kot so zapisani:

Velušček Antonio di Michele e di Marković Rosalia, nato il 17/1 - 1912 a Gorizi, qui res. in via Lunga n. 13, meccanico. Arrestato dell'Arma di:

Staz. CC. RR. di Novomesto a disp. della occasione traduzione di Lubiana.

Data di entrata: 1/9 1941 ore 9,30

Data di uscita: 5/9 1941 ore 6

Motivo dell'uscita: Tradotto a Gorizia

Anotazioni: Dovrà essere tradotto a Gorizia.

To pomeni, da so Valuščka pripeljali v ljubljanske prehodne zapore 1. septembra in ga 5. septembra 1941 zjutraj odpeljali v Gorico. Iz tega torej jasno sledi, da od julija do začetka septembra 1941 nikakor

ni mogel biti na Primorskem. Nepojasnjeno ostane vprašanje, ali so imeli Veluščka od julija do septembra zaprtega samo v Novem mestu in le štiri dni v prehodnem zaporu v Ljubljani ali tudi v Ljubljani v nekem drugem zaporu.

Pred leti sem nekje prebral podatek, da je Velušček pobegnil karabinjerju, ki ga je spremljal. To se je torej lahko zgodilo samo na poti iz Ljubljane v Gorico 5. septembra 1941. Nepojasnjeno pa ostane še na prejšnjem vprašanju, kje je to bilo in ali je s kraja pobega odšel naravnost na delo v bližino Gorice ali še prej v Ljubljano. Podatek o nezaupljivosti članov KPI do Veluščka bi nam lahko dal misliti, da je Velušček po pobegu brez dokumentov, napolnjen ali dogovorjenega gesla iskal zvezo pri domačih aktivistih na Gorškem. Na drugi strani pa vsaj dva podatka govorita za to, da je po pobegu odšel v Ljubljano in šele nato po naročilu CK KPS odšel na Gorško.

Drugič, ko so v Partizanskem dnevniku 1. oktobra 1944 objavili življenjepis nekaterih članov pravkar izvoljenega pokrajinskega

narodnoosvobodilnega odbora za Slovensko primorje, so za Veluščka zapisali, da je prišel na Primorsko sredi oktobra 1941. leta. »Leta 1941 sredi oktobra je stopil kot prvi aktivist na primorska tla in organiziral partizanski pokret.« To, da bi bil Velušček prvi primorski aktivist OF, nikakor ne drži; pred njim so bili že Oskar Kovačič in drugi. Tudi ko je Angel Kodrič kot tajnik okrajnega (izvršilnega) narodnoosvobodilnega odbora Miren jeseni 1944. leta dal podatke o svojem aktivističnem delu, je navedel, da je bil v OF od oktobra 1941 v Renčah na Gorškem. (Arhiv IZDG, f. 623/II part.) Kodriča navajajo drugi kot enega prvih domačih aktivistov OF, ki je sodeloval z Veluškom.

Sklepam, da tudi podatki, ki jih dr. Škerl ni poznal in sem jih navedel tukaj, potrjujejo njegovo domnevo, da je Velušček prišel na Primorsko šele spetembra ali oktobra 1941. Če je bil na konferenci aktivistov OF na Kremencah, potem je ta bila kasneje kot mislijo nekateri. Če pa so trdno prepričani, da je bila prej, potem na njej ni mogel biti Velušček.

Tone Ferenc

tv-15 naš
TOVARIŠ

KS STARI VODMAT

Delo medvojnega
aktiva

Dne 16. decembra se je v KS Stari Vodmat sestal medvojni aktiv, ki deluje že 4 leta pod okriljem KO ZB NOV tega območja. V začetku seje so člani aktiva z enominutnim molkom počastili spomin na pred kratkim umrlega aktivista Žiga Kimovca, ki je veliko pripomogel pri zbiranju podatkov o delu med NOV na tem območju.

V poročilu predsednika tovariša Franca Križaja smo slišali, da so ves čas obstoja tega aktiva posvetili posebno pozornost zbiranju podatkov in drugega materiala za izdajo kronike o delu med NOV na območju Stari Vodmat. Dalje je predsednik pojasnil, da so imeli velike težave pri delu, ker se je večina aktivistov, ki so med NOV delali na tem območju, odselila. Kljub temu so zbrali za okoli 80 tipkanih listov, ki so pripravljeni za čistopis. Aktiv je na koncu pozdravil predsednik SZDL terena Stari Vodmat tovariš Žust in se zahvalil za njihovo delo in poštvalnost, ker se s tem ohranjajo dogodki iz NOB. Navzoče je pozdravil tudi podpredsednik KO ZB tovariš Majcen in obljubil vso moralno in po možnostih tudi materialno pomoč za izdajo kronike.

ANTON GUSTINČIČ

KOPER

Nova partizanska
publikacija

V Koprro so zbrali gradivo za pomembno partizansko publikacijo »Napredna mladina Slovenske Istre 1919-1947«. Knjiga bo izšla prihodnje leto. Obsegala bo okrog 400 strani, v njej pa bodo tudi številne fotografije in drugo dokumentarno gradivo.

Zamisel o publikaciji je nastala pred sedmimi leti, ko je izšla knjiga »Slovenska Istra v boju za svobodo«. Takrat so ugotovili, da je mladina v tej knjigi premalo zastopana, saj je bila skupaj s starejšimi nosilec dela na terenu, potem ko so odrasli odšli k partizanom ali pa so jih okupatorji odgnali v zapore in taborišča. Pri Združenju zveze borcev NOV v Koprro so ustanovili odbor, ki ga je vodil nekdanji sekretar komiteja SKOJ za Loperski okraj Mirko Markežič. Odbor je začel sistematično zbirati gradivo po terenu in preučevati arhivske dokumente. Prvotno zamisel, da bi obdelali delovanje mladih istrskih aktivistov med NOB, so še razširili na čas po rapalski pogodbi in vključili še dvojce let po osvoboditvi do mirovne pogodbe z Italijo.

V knjigi »Napredna mladina Slovenske Istre 1919-1947« bo 15 avtorjev, nekdanjih istrskih mladinskih partizanskih aktivistov. Uredništvo je prevzel nekdanji sekretar SKOJ za južnoprimorsko okrožje dr. Janez Dekleva, med glavnimi sodelavci pa so tudi znani zgodovinarji in publicisti Vid Vremec, Milan Guček in Maks Zadnik.

L. O.

KRŠKO

Za boljše delovne
razmere arhivarjev

Kakor vsa naša družba se tudi arhivarji, združeni v Arhivskem društvu Slovenije, srečujejo pri svojem delu s številnimi težavami. Predvsem jih pestijo prepoved zaposlovanja novih delavcev in pa gradnja novih delovnih in skladiščnih prostorov. Na nedavnem občnem zboru društva na Catežu ob Savi so med drugim sprejeli tudi dvojce resolucij. V prvi zahtevajo, da se reši poplavljen arhivsko gradivo Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici in da se šestindeset let po priključitvi Primorske k Jugoslaviji dokončno reši vprašanje varstva arhivskega gradiva severnoprimske regije. To je po njihovem mnenju ne samo vseslovensko znanstveno in kulturno, ampak tudi politično vprašanje. Druga resolucija pa se glasi:

● Arhivsko društvo Slovenije se aktivno vključuje v prizadevanja arhivov SR Slovenije za

razrešitev kadrovske in prostorske problematike arhivov SR Slovenije.

● Na tej osnovi ugotavlja občni zbor društva, da vsa ta prizadevanja zadenejo na ovire, ki jih predstavljajo kadrovske omejitve pri zaposlovanju novih delavcev v arhivih in prepoved investiranja v gradnjo arhivov in arhivskih skladišč.

● Potrebno je spremeniti predpise o investicijah v tem smislu, da se med izjeme, izvzete iz prepovedi investiranja uvrsti tudi arhive.

● S tem v zvezi predlaga občni zbor društva, da republiški komite za kulturo prevzame pobudo za spremembo predpisov, kar lahko šele omogoči pridobitev investicijske projektne dokumentacije in kasnejšo gradnjo.

KRISTINA ŠAMPERL-PURG

OPČINE

Spominska slovesnost

Kljub deževnemu vremenu se je prejšnjo nedeljo zbralo na strelišču na Opčinah veliko protifašistov, ki so se na vsakoletni spominski slovesnosti poklonili spomenu petih obsojencev na smrt drugega tržaškega procesa Pinka Tomažiča, Viktorja Bobka, Ivana Ivančiča, Simona Kosa in Ivana Vadrnala. Teh pet žrtev je pred 42. leti junaško padlo pod streli fašističnih krvnikov in zamejski demokrati se jih leto za leto s hvaležnostjo spominjo. Na proslavi, ki so jo priredile organizacije nekdanjih borcev, deportirancev in internirancev, sta se Pinka Tomažiča in tovarišev v priložnostnih govorih spomnila Vojko Kocman in Ezio Martone. Kocman se je v govoru navezal na vprašanje dokončne zakonske ureditve zaščite slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, poudaril pa je tudi nujno, da se čimprej reši vprašanje prehoda meje med Jugoslavijo in Italijo za boljše vsestransko povezavo z matičnim narodom. V italijanski pa je spregovoril Martone, ki si je zaželel, da bi mladino vzgajali v sožitju in medsebojnem razumevanju, kar je edini pogoj za odstranitev in premostitev še danes živih sovražnosti in nasprotij. Proslavo je vodila Nives Košuta, zapela pa sta moški in ženski zbor Tabor z Opčin, ki ju vodi Svetko Grgič.

Takoj zatem pa so se protifašisti zbrali v bližnjem prosvetnem domu pri okrogli mizi o predvojnem protifašizmu na Primorskem, ki so jo priredili knjižnica Pinko Tomažič in tovariši kulturnega društva Tabor. Drago Žerjal je spregovoril o ustanovitvi in delovanju skrivne odporniške organizacije Borba, vlado Turina je analiziral narodno gibanje po letu 1925, ko so nasilno razpustili slovenska društva in organizacije, Milan Bolčič je orisal razmere med tržaško protifašistično mladino, Srečko Colja je obravnaval delovanje delavskega gibanja med obema tržaškima procesoma, Vid Vremec pa je govoril o drugem tržaškem procesu in orisal lik globoko zavednega mladince Pinka Tomažiča. Govor je bil tudi o nastanku Ljudske fronte v teh krajih, ki je združila narodnorevolucionarno in delavsko gibanje.

BORIS SIMONETA

RADOVLJICA

Priznanje ob prazniku
JLA

Osrednja občinska proslava JLA v radovljiški občini je bila 21. decembra zvečer v avli osnovne šole v Radovljici. O pomenu praznika, vloži JLA in drugih sestavinah SLO in DS v sedanjem času je govoril predsednik občinske organizacije ZKS Gvido Melink, ki je pripadnikom JLA, teritorialne obrambe in vsem občanom tudi čestitak k prazniku. Kulturni program so oblikovali Moški zbor A. T. Linhart, Harmonikarski orkester Glasbene šole, recitatorji Linhartovega odra in Pionirski zbor osnovne šole. Na proslavi so predstavniki zvezne, republiške in občinske konference ZRVS ter Pokrajinskega in Občinskega štaba teritorialne obrambe in Sveta za LO občine Radovljica podelili letošnja priznanja. Najvišje priznanje zlato plaketo ZRVS Jugoslavije je prejela občinska konferenca ZRVS Radovljica za izredne uspehe pri delu z mladino v obrambnih krožkih, za vsakoletno uspešno izvedbo Partizanskega tabora heroja Tončka ter za izjemne uspehe pri usposabljanju in vojaškem izpopolnjevanju vseh rezervnih vojaških starešin.

Plaketo ZRVS Jugoslavije za dolgoletno uspešno delo v občinski organizaciji ZRVS je prejel Marjan Zupan iz Radovljice, zlato značko ZRVS Jugoslavije pa Jule Vobič iz Radovljice.

Naročnikom TV-15 Naš tovariš

»Stari naročnik – novega«

Če smo še pred kratkim grajali občinske in krajevne borčevske organizacije, da se ne vključujejo v našo akcijo pridobivanja novih naročnikov, pa se je v zadnjih tednih položaj spremenil na bolje. Tako so nam iz občinskega odbora ZB NOV Maribor-Pesnica poslali seznam s štiridesetimi novimi naročniki. Na naši razpredelnici so zdaj na prvem mestu. Druga je krajevna organizacija iz Bohinjske Bistrice, z 31 novimi naročniki, na tretjem pa je borčevska organizacija iz Banja Loke s tridesetimi novimi naročniki. Vsekakor pa so borci dejavni tudi pri zbiranju posamičnih novih naročnikov. Prepričani smo, da imajo zasluge za naročila na naš časopis iz delovnih organizacij, šol in ustanov prav tako člani ZB

NOV. V minulem tednu se je na naš časopis naročilo več kot petdeset novih naročnikov. Mogoče smo bili nekoliko krivični tudi do naših poverjenikov, ki pridno zbirajo nove naročnike. Pred nekaj dnevi se je v naročniškem oddelku oglasila tovarišica Fani Smrekar, iz Ljubljane, ki je ena najuspešnejših poverjenic. Dejala je, da še vedno skuša pridobiti nove naročnike. Toda ljudje morajo dobro premisliti, kam bodo dali denar od skromnih pokojnin. Mogoče se tudi drugi poverjeniki srečujejo z enakimi problemi.

Vsem našim poverjenikom želimo zdravo in veselo novo leto in da bi pridobili še več novih naročnikov za vaš in naš časopis TV-15 Naš tovariš.

B. K.

Za posebne zasluge pri sodelovanju med JLA in krajevnimi skupnostmi ter občino so prejeli medaljo občine Radovljica poveljniki enot JLA iz Radovljice, Bohinjske Bele in s Pokljuke. Razen tega je prejelo posebna priznanja OK ZRVS Radovljica šest rezervnih starešin za uspešno delo pri obrambnih pripravah v KO ZRVS in šolskih krožkih. Šest rezervnih starešin pa je prejelo priznanja za visoke uvrstitve v strelskem tekmovanju in na odbojgarskem turnirju ZRVS, kjer je bila najuspešnejša ekipa KO ZRVS Kropa, pred KO ZRVS Bled in KO ZRVS Lesce.

S posebnim priznanjem OK ZRVS Radovljica in praktičnim darilom (vojaški kompas) je bilo nagrajeno šest učencev iz vseh osnovnih šol v občini, ki so pisali nagradne spise, posvečene prazniku JLA.

Vsakoletnih vojaških slovesnosti v vojašnicah na Bohinjski Beli in Radovljici so se razen predstavnikov občinske skupščine, DPO in krajevnih skupnosti udeležili tudi upokojeni in rezervne starešine JLA ter predstavniki delovnih organizacij in osnovnih šol.

JR

ŠEMPETER

Peto srečanje
cankarjevcev

Dne 17. decembra je bilo v restavraciji »Lipa« v Šempetru že peto tradicionalno srečanje borcev Cankarjeve brigade, ki živijo v novogoriški občini. Predsednik pododbora Leopold Kotar je poročal o delu v preteklem letu ter nakazal program dela za prihodnje obdobje. Borci Cankarjeve brigade so tudi v preteklem obdobju skrbeli za prenašanje izročil NOB na mlajše rodove, organizirali predavanja po šolah na temo NOB, imeli pogovore o bojni poti Cankarjeve brigade ter se z mladimi pogovarjali o NOB. Obiskovalci so bolne in onemogle borce Cankarjeve brigade.

Letos je bilo več zelo pomembnih praznov in obletnic bojev Cankarjeve brigade (Metlika, Jelenov žleb, Cerklje, Ilova gora in še drugo), na katerih so bili tudi borci Cankarjeve brigade iz novogoriške občine. Sprejeli so tri člane v podoobro, ki so prišli iz JLA ali pa iz drugih krajev. Med temi je tudi borec Roman Jelerčič iz Ranč, ki je 16. 3. 1944 s štirimi soborci preživel hudo bitko z belogardisti na Javorovici nad Sentjernejem, kjer je padlo 125 borcev 4. cankarjevega bataljona. V prihodnjem letu bodo na tem kraju obnovili kapelico sv. Mohorja, uredili panoje z imeni padlih borcev in postavili spomenik.

L. KOTAR

ŠPORT IN REKREACIJA

Borci prvič
samostojno

Prizadevni organizatorji smučarskih tekov pod Krvavcem končujejo priprave za 5. cerkljanski množični smučarski tek »Gorenjskega odreda«.

Udeleženci teka se bodo podali v smučino 15. januarja 1984 ob deveti uri zjutraj. Tekli bodo lahko na krajši progi, dolgi sedem kilometrov, in daljši, petindvajsetkilometrski. Na krajši bodo tekli pionirji in pionirke ter člani in članice, starejši od petnajst let. Na daljši pa bodo merile moči članice do trideset let in nad trideset, člani do štirideset let in nad štirideset let starosti.

Organizatorji pa so pripravili prvič tudi posebno kategorijo, v kateri bodo tekli samo borci. Tekmovali bodo na sedem kilometrov dolgi progi, tek pa se imenuje po našem časopisu.

Po teku se bodo borci zbrali tudi na tovariškem srečanju. Tako naj bi bil ta tek tudi družabno srečanje in ne samo merjenje moči.

Vsi smučarji-tekači morajo plačati startnino, ki v poprejšnji prijavi znaša do 6. januarja 150 dinarjev, po tem datumu pa 200 dinarjev. Pionirji in pionirke ne plačajo startnine. Vsak udeleženec bo prejel bilten smučarskega teka, startno številko (samo s plačano startnino), priznanje o udeležbi in spominsko značko. Tisti, ki bodo imeli do dvajset odstotkov daljši čas kot zmagovalec zlato, od dvajset do petdeset srebrno in nad enainpetdeset odstotkov bronasto spominsko značko. Priznanje in spominsko značko bo vsak udeleženec prejel po pošti.

B. K.

ŠPORT IN REKREACIJA

Republiški odbor Zveze prostovoljcev borcev za severno slovensko mejo 1918-1919 želi vsem članom zdravo in srečno leto 1984. Prav tako lepo pozdravljamo vse družbenopolitične organizacije v republiki in občinah, s katerimi uspešno sodelujemo, in se jim zahvaljujemo za njihovo pomoč.

RADIO ŠE POMNITE
- TOVARIŠI

Dne 1. januarja 1984 bo kot vsako nedeljo na sporedu 1. programa Radia Ljubljane oddaja Še pomnite tovariši. Ker bo to na dan novega leta, so člani kulturnozabavnega programa pripravili lahkotnejšo radijsko prireditev, ki naj ponazori optimizem naših borcev, internirancev, jetnikov in drugih, ki so med vojno vsak po svoje prenašali gorje, vendar so se prav v najhujših časih znali razvedriti in tudi razveseliti. Iz oddaje bo zavela neuničljiva vera v zmago, v boljši jutri, vera, brez katere bi revolucionarji ne mogli zdržati hude preizkušnje. Prisluhnite nam torej v nedeljo ob 9.05!

Obvestili

Odbor borcev 15. divizije obvešča, da smo na srečanju dne 10. 12. 1983 v Domu armije našli pismo s čestitko z dne 1. decembra 1983 za 70. letnico in 20 bonov za bencin. Podpisani so: Nano, Bojan in Majda. Vse to hrani Kos Stana-Spela, Ljubljana, Miklošičeva 8a/3, tel. 210-408.

• • •

Planinsko društvo Zreče vabi na tradicionalni planinski pohod po poteh prvega Pohorskega bataljona Osankarica-Rogljja.

Pohod bo dne 8. januarja 1984. Zbor bo v Oplotnici ob 7. uri. Od tu se odpeljemo z avtobusom do Osankarice. Po spominski slovesnosti na zadnjem bojišču 1. Pohorskega bataljona bo pohod do Roglje, 3 do 4 ure hoje.

Udeleženci, ki se bodo pripeljali z osebnimi vozili, bodo pustili avtomobile v Oplotnici, narkar se bodo peljali s skupnim avtobusom do Osankarice. Po pohodu bodo avtobusi čakali na Roglji, odkoder bo avtobus peljal v Oplotnico.

Pozivamo, da se udeležite pohoda in s tem počastite borce 1. Pohorskega bataljona, ki so v herojskem boju izkpravili v pohorskih gozdovih januarja leta 1943.

Meddruštveni odbor
Savinjska

Reševalcem nagradne križanke

Na razpis nagradne križanke, ki jo je pripravila tovarna »Alpina Ziri«, smo prejeli veliko pravih rešitev. Nekaterim našim reševalcem so delali težave smučarski čevlji Pro. Sicer pa je zreb določil, da prejmejo knjižne nagrade tile naši reševalci: **Tanja Klopčič**, Stritarjeva 2, Grosuplje, **Matevž Kolar**, Dovje 90 a, Mojstrana in **Franc Opeka**, Ul. Prekomorskih brigad 3, Izola.

Pravilna rešitev križanke pa je: Alpina, ir, an, Pepca, Ziri, Scotti, ABS, Akai, Saar, TOZ, trptec, Viborg, pro, rial, moker, onager, a, srake, elite, episkop, s, Aco, o, ikre, Ida, bal, Pisano, ar, s, Izola, Altona, ave, krila, Indij, atlas, eros, m, ale, utrinki, sipa, ov, rally, orki, o, nv, astor, ej, ai, Arsea, s, e, ln, tilnik, pioneer, ole.

Republiški komite za borce in vojaške invalide želi vsem udeležencem narodnoosvobodilne vojne srečno, zdravo in zadovoljno leto 1984.

V prihajajočem 1984. letu želimo vsem članom ZB NOV »Tone Tomšič« veliko sreče, zdravja, miru in uspešnega sodelovanja pri graditvi samoupravnega socializma.

Odbor KO ZB NOV
Tone Tomšič

ALBERT KLUN

SLOVENSKI BORCI PRI GRŠKIH, ALBANSKIH IN MAKEDONSKIH PARTIZANIH

Dne 13. avgusta 1943, še pred kapitulacijo Italije, je odšla k albanskim partizanom tudi skupina Primorcev iz divizije »Firenze«, ki je bila nastanjena na območju Debra. To so bili: Peter Galo, Viktor Kos, Mario Vidmar in Karlo Ipavec. Vključili so se v Prespanski partizanski odred, ki se je bojeval zdaj na jugoslovanskem (makedonskem), zdaj na albanskem ozemlju. Vsi štirje so ob kapitulaciji Italije sodelovali pri razorožitvi italijanske vojaške posadke v Debru.

Tudi v Makedoniji so partizani ustanovili najprej partizanske odrede in bataljone. Nov zagon partizanstvu pa je dala kapitulacija Italije. Mnogi borci so takrat hiteli na osvobojeno partizansko ozemlje, v Debarco (Slivovo), eno najmočnejših makedonskih partizanskih postojank, da bi tam ustanovili še nove partizanske enote. Tjakaj je prihajal tudi Svetozar Vukmanović-Tempo.

V prvi makedonsko-kosovski brigadi

Jeseni 1943 sta se v Debarci zadrževala CK KP Makedonije in glavni štab NOV in PO Makedonije. Po kapitulaciji Italije so se tam začeli zbirati Primorci in Istrani, ki so dotlej bili bodisi pri grških ali albanskih partizanih. Glavni štab NOV Makedonije je 11. novembra 1943 v vasi Slivovo (Debarca) ustanovil 1. makedonsko-kosovsko brigado. To je bila v Makedoniji 1. brigada NOVJ. Vanjo se je vključila tudi četa Primorcev in Istranov, to je 37 primorskih Slovencev in 8 istrskih Hrvatov. Brigada je imela štiri bataljone in zelo močno spremljevalno četo (težke strojnice in minomete). Primorci in Istrani pa so bili tudi v drugih makedonskih enotah. V Bistrenici v Makedoniji so imeli v stari Jugoslaviji emigranti Primorske in Istre svoje naselje in mnogi so odšli k partizanom.

Prva makedonsko-kosovska brigada je dala makedonskemu partizanstvu močan zagon. Da bi preprečili nadaljnjo krepitev narodnoosvobodilnega gibanja v Makedoniji, so Nemci in domači izdajalci v začetku decembra 1943 od vseh strani napadli Debarco. Glavni štab NOV in PO Makedonije je tedaj sklenil, da se mora 1. makedonsko-kosovska brigada prebiti prek albanskega ozemlja v Egejsko Makedonijo. Na tej dolgi in naporni poti, v snegu in mrazu, je bila brigada večkrat obkoljena, toda vselej se je znala rešiti iz obroča. Južno od Kožufa se je povezala z bataljoni iz Tikveša. Tam je glavni štab ustanovil 2. makedonsko brigado. Obe brigadi sta ves december 1943 in januar 1944 napadali bolgarske vojaške posadke v Tikvešu ter sovražnikove postojanke ob progi Djevdjelija-Negotino.

Ker je bilo narodnoosvobodilno gibanje v vzhodni Makedoniji še premalo razvito, je 1. makedonsko-kosovska brigada dobila nalogo, naj prodre v smeri Kumanovega in Velesa. Ta velika akcija makedonskih partizanov je znana pod imenom »februarski pohod«. Po izredno krvavih bojih pa se je morala vrniti na grško ozemlje. Manjši skupini partizanov se je posrečilo prebiti v okoličino Kumanovega in močno razgibati množice, tako da je bila prav tam kmalu zatem ustanovljena še 3. makedonska brigada.

Eno od najhujših sovražnikovih ofenziv so makedonski partizani doživeli maja in junija 1944. Nanje so navalile kar tri bolgarske divizije, del nemške divizije in močne skupine domačih izdajalcev (t. i. balistov). Ko pa se je ofenziva končala, je 1. makedonsko-kosovska brigada vnovič prodrla v vzhodno Makedonijo in začel se je nov močan priliv v partizanske enote. Nastale so brigade, zatem še divizije in korpusi, in novembra 1944 je bila osvobojena vsa Makedonija.

Primorsko-istrska četa 1. makedonsko-kosovske brigade je zaslovela kot ena najbolj bojevitih partizanskih enot v Makedoniji. V njej je bil tudi Alojz Zidar. Kot posebno hrabro partizana sta se proslavila Ivan Mejač in Jože Podgornik. Preživeli borci pripovedujejo, da je Podgornik vpadal v bolgarske strelske jake, skakal skozi okna okupatorjevih postojank in s sovražnikom obračunaval kar s puškinim kopitom.

Četa Primorcev in Istranov je v bojih izgubila 19 mož. Dne 12. junija 1944 je Jože Podgornik padel na Karaorman planini. Ko so ga po boju zakopavali, je Ante Valentić, poveljnik bataljona, dejal: »Klanjam se grobu junaka Podgornika in odkrivam se najboljši četi najboljših brigad v Makedoniji.«

Primorci in Istrani so se po vojni vrnili domov ponosni, da so lahko prispevali dostojen delež k svobodi v vrstah grških, albanskih in makedonskih partizanov.

Spomladi 1942 so v neposredni bližini Soluna ustanovili Nemci koncentracijsko taborišče, v katerega so zaprli okrog 500 Jugoslovancev, ki so jih pripeljali iz Srbije. Jugoslovanski taboriščniki so se povezali z grškimi rodoljubi, ki so jim pomagali, da so posamič ali v skupinah pobegnili iz taborišča in se skrili na gori Olimp. Ko se je skupina precej povečala, so v začetku marca 1944 ustanovili »Jugoslovanski partizanski odred«. Ob koncu septembra 1944 je štel odred 169 borcev. Po ukazu vrhovnega štaba NOV Jugoslavije je bil odred premeščen v Italijo (Gravina), kjer so ga razpustili in borce napotili v 3. prekomorsko udarno brigado.

Konec

Festival, ki že dolgo ni več le manifestacija

Prejšnji teden se je v Mariboru s sklepnimi prireditvami končal 21. kurirčkov festival. Ob tej priložnosti je večletni predsednik izvršilnega odbora tega festivala profesor Jože Filo našemu sodelavcu odgovajal na več vprašanj:

Je kakšna bistvena razlika med letošnjim 21. festivalom in prejšnjimi?

Lanski festival je bil dvajseti po vrsti in zaradi tega, lahko bi rekli, jubilejni. Kot takšen je bil zato nekoliko daljši ter razsežnejši. Posegel je poleg leposlovnega še na glasbeno in likovno področje, priredili smo tudi tri »okrogle mize«. Zaradi vsega tega so bile tudi sklepne prireditve dan daljše. Letošnji festival je bil nekoliko skromnejši, kar je pač potrebno razumeti, saj bi ga lahko imenovali »rednega«.

Vseposod primanjkuje denarja, so varčevalni ukrepi prizadeli tudi festival Kurirček?

Predsednik SO Maribor Rafael Raspet predaja kipec partizanskega kurirja nagrajencu, književniku Mirku Vujačiću iz Beograda. (Foto: Đorđe Konstantinović)

Lahko bi rekel, da nas varčevalni ukrepi niso kaj dosti prizadeli, saj skoraj celotna dejavnost festivala sloni na ljubiteljskih načelih. Razmeroma širok krog sodelavcev je kazal in še vedno kaže zgledno pripravljenost in požrtvovalnost. Zato so tudi stroški dokaj majhni, zaje-majo le nekaj najbolj potrebnih tehničnih storitev. Prav tako so tudi avtorski honorarji zelo nizki. Stalno zaposlenega nimamo niti enega človeka. Vse delo opravi-ta po potrebah dva upoko-jenca, pogodbeni delavci, sam pa sem prav tako drugje v rednem delovnem razmerju.

Žal moram pripomniti, da festival še vedno ni dobil ustreznega mesta v načrtih kulturne skupnosti. Zaradi tega si moramo vsako leto vedno znova prizadevati za dodelitev nujno potrebnih gmotnih sredstev.

Ali je bil letošnji festival naravnost na kak zgodovinski dogodek?

Vsekakor, prav tako kot so li po večini tudi vsi prejšnji. Letos je minilo 40 let od 2. zasedanja AVNOJ, pomembne prelomnice v naši najnovejši zgodovini. Zato je več kot razumljivo, da smo dogodek primerno poudarili

tudi v naši programski usmeritvi.

Kako bi ovrednotili pomen odmevnosti festivala v slovenskem in jugoslovanskem prostoru?

Ze več let nazaj z nemajhnim ponosom lahko ugotavljamo, da je festival namensko, po vsebini, obliki ter pomenu že nekako utečen, kot bi temu rekli v vsakdanjem pogovoru. Poleg tega ima za seboj že precejšnjo tradicijo v dobrem pomenu besede, kar je vsekakor precejšnje vrednosti. Predvsem pa že dolgo ni več nekakšna manifestacija, omejena na nekaj dni, ko se v Mariboru zberejo pesniki, pisatelji, glasbeniki, likovniki, peda-

Kakšen praktičen pomen ima festival za umetniško ustvarjalnost s področja osvobodilnega in revolucionarnega boja, namenjeno mladini?

Festival vsaj za sedaj še nima možnosti, da bi postal založnik, vprašljivo je, če jo bo sploh kdaj imel. Zato mu preostaja le bolj ali manj tesno sodelovanje s posameznimi založbami po vsej Jugoslaviji, ki pa se žal ni razmahnilo, kot bi si želeli. Morda je temu krivo to, da smo zajeli preširok krog ustvarjalcev in da z razpisi zberemo veliko del, vrednih knjižne izdaje, uprizoritve ali predstavitve javnosti, če gre za likovni dosežek trajnejše vrednosti. Kulturne ustanove, med njimi tudi založbe, imajo na voljo vedno bolj omejena gmotna sredstva, zato lahko tiskajo, oziroma razstavljajo ali uprizarjajo prav tako omejeno število del. Po drugi strani pa imajo tudi uporabniki vendar manjše možnosti.

Tako zagleda beli dan le del tega, kar naša žirija nagradi kot pomembnejši dosežek. Iz vsega zbranega založbe potem po svoji presoji izberejo predvsem vse tisto, za kar je najmanj dvomljivo, če bodo uporabniki sprejeli. Lahko jih razumemo, saj tudi same tvegajo in si same iščejo pot do uspeha.

Ali s čem niste preveč zadovoljni?

Žal se krog sodelavcev vse premalo menja in je pretežno že precej let v glavnem isti. Precejšnja pomanjkljivost je to, da med njimi ni razen izjem več mladih. Ugotoviti bo potrebno, zakaj je med njimi vse premalo zanimanja za to področje ustvarjalnosti. Ko bomo to ugotovili, pa bomo morali nekaj ukreniti za izboljšanje razmer, oziroma večje zanimanje mladih.

Med festivalskimi prireditvami je tudi strokovno posvetovanje, vsako leto s kakega ob tistem času najbolj pomembnega področja. Letos je imelo naslov »Književnost o NOB in revoluciji v čitankah in programih obveznega branja v usmerjenem izobraževanju«. Vrsta znanih strokovnjakov s tega področja je v svojih prispevkih povedala marsikaj, kar bi zaslužilo, da izve veliko več ljudi, kot pa samo udeleženci posvetovanja. Kaj nameravate narediti v tej smeri?

Vse prispevke s posveta bomo natisnili v posebni publikaciji, ki bo žal imela omejeno naklado. Nato jo bomo razposlali ustanovam, družbenim organom in posameznikom, ki se ukvarjajo z izborom gradiva za učbenike in s programi obveznega branja. Upamo, da jim bomo s temi priporočili pomagali, obenem pa spodbudili še druge k popolnejšemu vrednotenju vse književnosti o osvobodilni vojni in socialistični revoluciji.

Zapisal MP

KRASOPREMA

TOVARNA POHIŠTVA DUTOVLJE

uniles

TELEFON n. c. (067) 74-016, 74-010
KOMERCIALA: 74-023, 74-029
POŠTA: 66221 DUTOVLJE
TEKOČI RAČUNI PRI SDK SEŽANA:
51420-601-11508

tv-15 naš
TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjski in Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK; Odgovorni urednik: TONE URBAS; Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino; JOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIĆ – naša organizacija; Lektorica: KATJA HVALA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Vodja uprave: MILAN BENIČAR; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelček: Moše Pijade 24, p. p. 598, 1001 Ljubljana – Letna naročnina 500 din, posamezna številka v prosti prodaji 10 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42/1-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo meljnega davka od prometa proizvodov – Korektore in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJANJE

Novoletne želje – služba človeštvu

Takole, dragi naši! Lahko bi vam nasuli celo kopico različnih želja z razglednic in voščilnic. Pa ne bomo. Živa vam je, čeprav bolna, pripravila tale pogovor z dvema dekletoma v ljubljanski bolnišnici, mi pa vam vsi skupaj prilagamo tri lepe črtice partizanske učiteljice Marjance Šemetove, ki so izšle v knjigi zbirke »Liščki« pri naši založbi Borec.

Tadeja in Doris. Dva razposajena vesela deklica, ki sta vnašala življenje v bolj ali manj enakomerno pusti vsakdan pacientov na očni kliniki v Ljubljani. Ena z zavezanim desnim, druga z levim očesom. Usta pa vedno do ušes. Kdo bi si mislil, da se za tem prešernim smehom in navidezno brezbriznostjo skriva tako globoko in trezno razmišljanje.

Tadeja Macur je prišla z Raven na Koroškem oziroma bolj natančno iz Kotelj, sicer pa hodi v veterinarsko šolo v Kamniku. Doris Prunk je doma iz Polhovega Gradca, za svojo življenjsko usmeritev pa si je izbrala srednjo zdravstveno šolo v Ljubljani. Tadejo že od malih nog veseli biti skupaj z živalmi in jim pomagati. Doris pa pravi: »Marx mi je pomagal do poklicne odločitve. Na naši osnovni šoli v Polhovem Gradcu smo ob 100-letnici Marxove smrti imeli proslavo. Od takrat mi stalno brni po glavi njegova misel: »Odločil sem se za najlepšo službo – službo človeštvu!«

Novo leto se bliža in z njim novoletne želje. Kaj si želita, smo vprašali tudi Doris in Tadejo. »Isto si želiva tudi letos kakor lani,« pravita, »saj se še ni uresničilo.« Želita si tisto, kar si želi vse miroljubno človeštvo – mir. »Ko bi imel človek toliko razuma ko pameti, bi bilo vse dosti preproste,« sta ponovili misel nobelovega nagradenca dr. prof. Linusa Paulinga. Zavedata se, da brez odraslih mladina ne more, kakor ne morejo starejši brez mladine. Zato je za skupno akcijo, na prvem mestu je boj proti oboroževanju, treba strniti moči v eno pest – jekleno pest.

Gotovo, mladina si želi več samostojnosti. »Zakaj nam ne zaupajo?« sprašujeta dekleti. »Konflikt s starejšimi nas

prizadene. Naj nas priznajo in nam dovolijo, da dokažemo, kdo smo – potomci tistih, ki so za nas prelivali kri, ki so gradili temelje za nas. Hočemo pokazati, da lahko računajo na nas v kakršnikoli situaciji, da nismo čustveno otopeli. Seveda, mlad človek je labilen in če mu nekdo podre idejo, za katero se bojuje, lahko stopi na krivo pot. Da, tudi to si želiva ob novem letu, da bi bolj upoštevali duševno prizadete pa alkoholike in narkomane. Treba jih je razumeti in najti pravilen dostop do njih.«

Kaj pa mislite o izročilih narodnoosvobodilnega boja? Ali mlad človek v njih lahko najde oporo za današnje življenje in vsakdanji boj?

»Seveda,« kar v en glas potrdita Tadeja in Doris. »V naših temeljih je kri naših očetov in dedov. To niso samo stare pravljice, ki jih mi ne pomnimo. To je naša dediščina in dolžni smo jo prenašati naprej prihodnjim rodovom, dolžni smo tistim, ki so se bojevali. Gledati pa moramo tudi na vojno, ki nam grozi. Gledati moramo na naše otroke, ki bodo obdržali in peljali človeški rod naprej.«

Včeraj smo se poslovili od svetlolaske in temnolaske. V zraku je bilo čutiti neko praznino kakor tedaj, ko otroci odidejo od doma.

Ziva Drole

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJANJE

Nenavadno darilo

Leta 1942 sem se po hajki vrnila k mami na Krko, da bi si malo odpočila. Doma so me čakali gojzarji, kakršnih bi bil vesel vsak partizan. Gojzarji so bili sicer moji, mama pa mi jih je izročila kot darilo malih krških pionirjev.

Verjetno se sprašujete, kako je mogoče dobiti lastne čevlje za darilo? Poslušajte!

Poleti tistega leta so nam fašisti zažgali domačijo. Kakor povsod so tudi pri nas pobrali vse, kar se je dalo odnesti. Vsakdo bi rad kar največ nagrabil zase, zato ni bila varna nobena stvar. Niti živali ne.

Fašisti so na dvorišču zakurili velik ogenj, na katerem so pekli kokoši in svinje. Ker smo imeli doma gostilno, je bilo pri hiši tudi vino. Iz kleti so ga prinašali kar v velikih loncih. Čeprav so se poprej pošteno podprli, jim je pijača hitro stopila v glavo.

Zivina, ki se ji je posrečilo, da jim je ušla, se je zatekla na

polje in preplašena begala po njem. Med vriske pijanih fašistov se je mešal glas naše krave Čade, ki je z milim mukanjem klicala svojega telčka. Takrat smo imeli tudi ko-

nja Rižana, ki so ga pijani fašisti obstreljevali, dokler ni uboga žival poginila od bolečin in ran. Fašistom se je zdel prizor tako zanimiv, da so se od zadovoljstva krohotali.

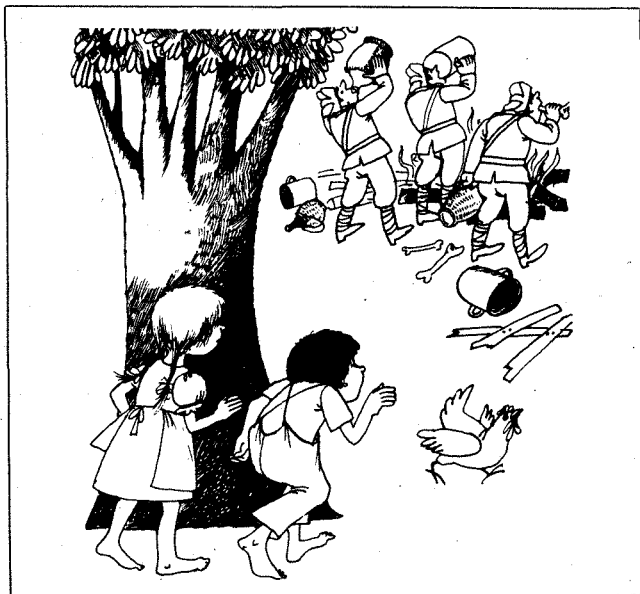
Medtem ko so nekateri pripravljali hrano, so drugi sti-

kali po hiši in pobirali vse, kar je bilo kaj vredno. Plen so skrivali drug pred drugim.

Moji učenci so jih na skrivaj opazovali. Kasneje so mi pripovedovali, kako je eden od fašistov našel moje smuči. Prevelike so bile, da bi jih lahko stlačil v bisago, zato jih je zlomil. Nič ni smelo ostati celo.

Poleg smuči so bili moji novi gojzarji. Dobra obutev je vsakemu vojakom pomenila največje bogastvo. Zato se je tudi fašist veselo zarežal, ko je tlačil gojzarje v malho, da bi jih skril pred svojimi pajdaši. Vedel je, da gojzarjem ne bi prizanesel nihče, zato jih je šel pozneje skrit v grmovje na vrt. Moji učenci so to videli. Kakor hitro je odnesel pete iz grma, so mu plen izmaknili. Gojzarje so odnesli na drug konec vasi in jih po odhodu fašistov vrnilili moji mami.

Ne da se povedati, kako sem jih bila vesela, še v posebno zadovoljstvo pa mi je bilo pogumno in domiselno dejanje mojih pionirjev.

S kočijo k partizanom

Ste že slišali, da bi se bil kdo s kočijo peljal k partizanom? Naj vam povem, kako sva s partizanko Mico Ambrožič odšli k partizanom.

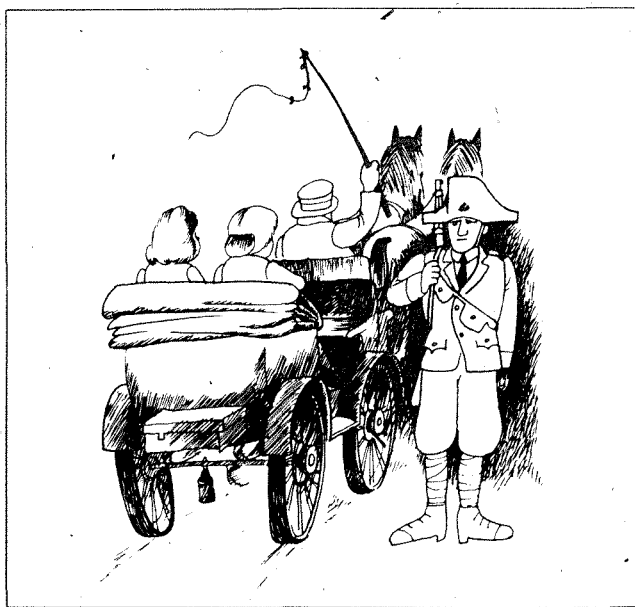
Ko sva leta 1943 prišli iz zapora, sva se ustavili v Ljubljani. Morali sva se skrivati, ker fašisti niso priznavaš niti ženskam. Odločili sva se, da odideva k partizanom, a kaj, ko je bilo takrat težko priti iz Ljubljane.

Tovariš Sterle nama je prikrbel prepustnico, tako smo takrat imenovali posebno dovolilnico, s katero si smel potovati v Trst. Na ljubljanskem kolodvoru je bila italijanska straža, mimo ka-

ruto, da bi bilo videti, ko da mi je kdo umrl. Izstopiti sem morala v Postojni in se takoj zglasti pri zdravniku Francu Ambrožiču, ki je imel zvezo s partizani.

Drugi dan je prišla Mica. Bile je zelo lepo oblečena, tako, kot da gre obiskat tržaške sorodnike. Se danes mi grena smeh, kadar se spomnim njenega klobuka, visokih pet in moderne torbice.

Doktor Ambrožič je poskrbel za stik s partizani. V nedeljo dopoldne nama je pripeljal kočijo, pravo gospoško kočijo, v katero sta bila vprežena iskra vranca. Na sprednjem sedehu je sedel

tere nisi mogel brez njihove dovolilnice.

Oblekli sva se kot vsakdanji potniki, ki gresta v Trst nakupovat hrano. Spominjam se cekarja, zvrhano polnega vrečk, v katerih naj bi prinesla moko, sol in drugo. Glavo sem si ovila v črno

kočijaž in z bičem pokal nad prazne okrašene vrance. Zadaj sva na zametnih sedežih sedeli Mica in jaz.

Po dveh urah naju je spetnil in prebrisani kočijaž pripeljal mimo vseh fašističnih straž naravnost k partizanom.

Partizanska omleta

V dolini reke Krke je vas Znojile. Pri Zajčevih je bil v juniju leta 1942 sestanek Druge grupe odredov. V izbi so bili zbrani komandant Stane Rozman, njegov pomočnik Peter Skala, komisar Dušan Kveder-Tomaž in drugi. Sklepala sem, da je sestanek zelo pomemben, ker sta na sestanek prišla tudi komandant Luka Leskošek in komisar Matija Maček.

V tistem času so terenci pripeljali z železniške postaje Stična veliko hrane, ki so jo ljubljanski terenci poslali za partizane. Bilo je veliko moke in jajc, ki pa so se med potjo razbila.

Z Milico Zajčevo bi bili radi partizanom postregli s čim toplim, zato sva sklenili, da jim spečeva omlete.

Omleta je bila pri partizanih najbolj priljubljena sladica.

Pekli in pekli sva, da so bile polne vse ponve. Po sestanku sva jih nesli v izbo.

Tovariš Stane Rozman se je zasmel in rekel: »Marjance, po vojni bodo omlete pekli stroji!«

Ko so se partizani ravno gostili z omletami, se je iz gozda zaslislalo petje. Pogledali smo skozi okno in zagledali nenavaden prizor. Otroci so nosili kanglice in košarice, polne borovnic in rdečih jagod. Poklicala sem jih, da so jih ponudili partizanom. Komandant Stane pa je otrokom postregel z omletami. Sestanek se je razvil v pravo slavlje, ki se je končalo z veselim prepevanjem.

Marijan Malec

V spomin na 15. december 1943

Cesta je bila v tem primeru naš zaveznik. Naš vodnik in mitraljezec je naglo poiskal primeren prostor. Namestili smo se in buljili v noč ter napenjali ušesa. Kljub temi smo videli temno cesto, ki se je vijugala proti Nomnju in iz reke je vstajala megla. Zelo glasna je bila reka, pa nikakor ni preglasila peketa mulinih kopit. Čas je bil v vsaki sekundi kakor večnost, reka se je valila proti Savi. Zaščitni vod je bil že nekaj metrov v bregu nad cesto, ko so nas poklicali. Še mi smo se zarili v strmino, poraslo z nizkim grmovjem med redkimi smrekami. Sneg je oviral korak. Zadaj sta dva z vejami brisala sledi od mostu naprej v breg.

Plezali smo v breg, poti pa nikoli konca. Nenadoma je nad nami zapela mla. Riganja ni hotelo biti konca. Mulovodec se je trudil na vse pretege. Zadnji smo šli že mimo, on pa ni mogel nikamor. Pridirjal je komisar bataljona, jezil se je na mulovodca, poizkušal sam, in nič. Mula je trobila v noč. Kratek dogovor in strel z zavito pištolo, ki se je komaj slišal. Velika in ponosna sivka se je zgrudila.

Prvi svit nas je dobil še v strmi rebri. Ponov-

no smo šli v zasedo nekam na novo cesto. Večina borcev je nekoliko počivala. Bili smo na travnikih ali pašnikih. Tudi nekaj njivic je bilo opaziti in potem še drogovi z električno napeljavo. Vse je govorilo o bližini vasi. Prišli smo na Koprivnik. Namestili smo se kar v šolskem poslopju. Po zboru sem se zavlekel v učilnico k peči in zaspal. Počival nisem dolgo, ko so prišli z nalogo, naj bi organizirali v vasi miting. Tega se nisimo nikoli bali. Nekaj pesmi, kakšna recitacija iz Poezij, ki smo jih imeli s seboj, pa govor komisarja in na kraju skeč. Če je bilo mogoče na koncu še ples, kar je bilo posebej privlačno. Prireditev naj bi bila v dvorani sokolskega doma. Stavba je bila lesena. Lotili smo se priprave prostora. Delo še ni bilo končano, ko smo dobili nova navodila, da mitinga ne bo in da gremo zvečer v akcijo. Zopet sem se zavlekel v učilnico. Prijatelj France je neke zavohal ubito kravo. Meso je bilo kar v redu, tega je dobila kuhinja, borci pa so pobrali strjeno kri in jo potem cvrli v šolski peči.

Zmračilo se je in sklicali so zbor. Iz zбора so morali bolni in starejši, njim smo oddali oseb-

no prtljago ter polovico mitralješkega streliva. Vse to so naložili na voz in odpeljali, mi pa smo se zvrstili v dolgo kolono. Zopet smo se spuščali po strmi pešpoti v dolino. Hoditi je bilo mnogo lažje, ker je bilo bolj malo snega. Navajeni pa smo bili mnogo slabših poti. Na to, da se je napovedana polurna hoja podaljšala na nekaj ur, smo bili že navajeni. V dolini smo se ognili cesti in tudi vsem. V Češnjico smo prišli na severni strani po neki poljski poti.

V začetku sem moral kot nekdanji bataljonski intendant pomagati pri zbiranju hrane. Vse so že prej pripravili terenci, le da je bilo zbrano po različnih hišah. Naš mesar se je ta večer izživel. Prašiče je pošiljal v nahrbtnike in vreče. Ko je bilo največje delo opravljeno, nas je komandant Dren nekaj odbral, da smo šli zamenjat zasedo. Ta je bila na začetku vasi, ali mogoče kar v sosednji vasi prav pri komandantovi rojstni hiši. Zaseda je bila zelo močna, v njej sta bila kar dva mitraljeza. Preden so fantje prejšnje zasede odšli, je komandant odšel v hišo in kmalu je iz nje prišla ženica z velikim jerbasonom kuhanih krvavih klobas. Ženica je prinesla še steklenico slivovke in odšla v hišo. Kar preveč lepo je bilo za vse nas: stik s civilji, prijaznost matere, tople klobase in še požirek kačje slin. Postali smo kar preveč brezskrbni. Streznili nas je lajež psov in prihod

kurirja, ki je prišel po komandanta. Takoj smo se zavedeli nalog in šele tedaj smo postali zares vojaka v zasedi. Klobase so kar zdrsnile v nahrbtnike. Kmalu smo zaslišali po poti ropotanje voz. Bila je kolona s hrano, ki smo se ji pridružili. Ustavili so se in med nas porazdelili težka bremena. Dovolj mi je bil že prejšnji zaboj streliva, novo breme se je kot polip uleglo čez ramena in ukirilo mi je hrbet. Ker pa smo bili obremenjeni prav vsi, tudi komandir Mivšek, je bilo breme mnogo lažje. Počivali smo bolj malo. Vso pot menda le dvakrat. Pot se je vlekla in ni je hotelo biti konca. Svetlikati se je začelo, ko so bile pred nami planinske senožeči, obdane s smrekami. Kolovoza ni hotelo biti konca. Plašč je postajal leden in trd. Malo pred koncem poti me je začelo čudno ščegetati v nosu, malo sem podgrnil in iz njega se je ulila kri. Nekaj časa sem požiral, potem sem si pomagal s snegom. Ustavilo se je kar samo. Vsaj te nadleže je bilo konca. Pred nami se je odprl velik pašnik. Zagledali smo pod smrekami tudi stražarja. Bil je starejši partizan, doma nekje s Tolminske. To je bil že prvi znak, da smo končno le dospeli. Izra rahlih meglic je posvetilo toplo sonce. Pred seboj smo ugledali pastirske staje in senike. Noge so dobile novo moč, pozabljene so bile vse težave.

(se bo nadaljevalo)

Leto ima dvanajst mesecev

★ JANUAR

Pred uvedbo depozita, v modi so bile manire, da cenili smo lep smuk le za šilinge in lire.

★ FEBRUAR

Včasih sveti Valentin je odklepal korenine. S ključi, vitrihi pa zdaj v tuja stanovanja rine!

★ MAREC

Z juga lastovka prispe, pesnika obišče muza. Vse vzbrsti in se napne: cena, popek, mlada bluza...

★ APRIL

Kaj pove pogled v nebo? Sonce, dež, oh, dež in sonce! Je meso? Ga ni? Je? Ni? Tak pa je pogled v lonce!

★ MAJ

»Grimi so zasedeni, če je maj in če je krajec, mladi so obsedeni,« je potožil gozdni zajec.

★ JUNIJ

V juniju je mladi rod že počitniško naperjen. Ves vesel iz šole gre: izobražen in usmerjen!

★ JULIJ

V juliju izbruhne čas, ki ga čakamo Slovenci: vsi smo žejni na ves glas tam pod lipo v hladni senci!

★ AVGUST

Sonce greje, praži, cvre, žal se koža ne da sleči. Vsi na morju smo sedaj, eni črni, drugi rdeči.

★ SEPTEMBER

Jurčki skriti v gmajnicah gobarjem molijo fige, tisti po denarnicah pa gredo za šolske knjige.

★ OKTOBER

»Vse v jeseni dozori,« poje v polju prepelica. V kevdru družno z Janezom zelje tlači brhka Mica.

★ NOVEMBER

Vinogradniki povsod le dva glavna soda imajo. In kaj piše gor na njih? ZA DOMA in ZA PRODAJO!

★ DECEMBER

Zdaj prišel je tisti čas, ko so dolge gate v čislih. Kdor obišče zimsko vas, vsak ima koline v mislih.

kolednica 84

Nazadnje – to je res največja sreča, edina, kar nam leto je prineslo, ki – upajmo! – zdaj péte bo odneslo, kar nam ostane, to je – prazna vreča.

Zato pa pólnimo jo spet z voščili – želja je več kot pameti, seveda! Kar je biló, kot kaže, vsem preseda – čemú bi takšno leto še slavili?!

Čemu zdaj obračuni neprijetni? Tako kot včasih peli so koleda, kar pojmo, da nam tanka še ne prede, čeprav v beraški malhi, kar zajetni,

najbrž že pajek svoje mreže snuje... Le brez skrbi stopimo v novo leto! Preroki krokajo spet prenapeto kot v tekmi, kdo nas bo zastrašil huje,

kdo nam hudiča, sodni dan priklíče. Kaj nismo srečno leta preživeli? Saj živi tu smo – bodimo veseli! Če leto kakšno vse nesreče skliče,

minulo leto vsega le ni zmoglo; biló je res nadlog in stisk obilo, po svetu atentatov, vojn – »za silo« – vrtil se svet res čudno, onemoglo;

bajé še zmeraj išče ravnotežje, sevé na robu pameti, prepada: tekmuje – sodni dan pa bo nagrada – postal je svet, ves, »poligon«, omrežje raketnih oporišč, da smrt »mir« straži – s košenim prstom na sprožilcu čaka, da vse nas »odreši« – napaka. Ne vem, kdo s tem lahko nas potolaži...

Še to: voščila bodo zagrenila dognanja, da so upi šli po vodi, češ gospodarstvo končno vstane, shodi, saj, mrha, je injekcijo dobila...

Baje pa res na boljše se obrača: stabilizacija ni le beseda, ki bolj in bolj nam – dolgo že! – preseda, nekako nam postala je domača;

postaja nam vsakdanja trda dnina; učimo se: Kdor piše, naj sam plača! Če suhi kruh ni sladek kot pogača, požrimo slino, ko nas kaj skomina!

Najprej zdaj vsem namenjeno voščilo: Inflacija naj vendar že rotira! Naš dinar naj bo »dinarskega vira« – krepkó zavira in drži krmilo,

sicer lahko še bolj grdo nasanka! Predivja dirka zanj celó postaja – dirkač ne vidi »cilja«, konca, kraja; bo »prvi«? Zadnji? Ničla brez ostanka?

Ni treba vsaj z voščili varčevati, privoščimo si kup želja potratno! Predvsem: Pobere naj se nepovratno prekleto leto s svojimi mandati!

Odnese naj sumljivo vso prtljago, ne le, kar nam tatinsko že odnaša; za dan je krajše – s tem prizanaša... Kako za njim pometemo nesnago?

Kako in kaj bo treba vse pomesti, komú vse zmote, grehe naprtiti, kako še eno leto spet prebiti? Priviti davke, plačati obresti?

Kako pogmati kvišku kot raketo še više, više »odrešilne« cene, ko ni rešilne bilke več nobene, kako iz glave ali epruvete

bi skušali kljub vsemu kaj izvleči – kako? Pustimo hruške se zmediti! Kako, utegnile bi nam segniti? Zaupajmo naj mirno slepi sreči?

Čemú skrbi! Molčite, črnogledi! Saj daljše bo – prestopno leto! Zato, kar letos ni bilo premeleto, prepuščamo lahko naprej – besedi...

Prepesnimo programe kar v voščila, dejanja spet z besedo pozlatimo; če časi res so hudi – jih prespimo! (Stabilizacija nas ni zbudila.)

Če móra bo prehuda nas tlačila, pa voščimo še to si: Sladke sanje! Sicer pa – kdo bo spal poslej kaj manje?! Usoda manj bo nam zato nemila?

Če nočemo je sami si izbrati – »bo že kako«, ostane naše geslo, ker mar nam ni krmilo, veslo, je le vprašanje: Spati ali – spati?

Kolednik vendar svojo dá besedo: Med nami so še borci – stari, novi, ljudje smo, ne pobeljeni grobovi! Ni črno vse, ne gnilo, sivo blede!

Usoda je kot zmeraj v naši pesti – dejanja, delo nam odpró vse duri pred nami jutri in ob vsaki uri! Pred novim dnem se nam ni treba tresti!

France Slokan